

Alte Drucke

**HISTORIA AVGVSTANÆ || CONFESSIONIS, || continens ||
SERIEM VARIA=||RVM DELIBERATIO=||NVM ET ACTORVM IN
CAV-||SA RELIGIONIS, EO TEMPORE, || QVO ...**

Chyträus, David

Francoforti ad Moenum, 1578/1579

VD16 ZV 30715

ARTICVLI FIDEI PRAECIPVI.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-149583

ARTICVLI FIDEI PRAE-
CIPVI.

I.

ECCLESIAE magno consensu apud nos docent, Decretum Nicenæ Synodi, de vnitæte essentiæ diuinæ, & de tribus personis, verum & sine vlla dubitatione credendū esse: videlicet, quod sit vna essentia diuina, quæ & appellatur & est DEVS, æternus, incorporeus, impartibilis, immensa potentia, sapientia, bonitate, creator & conseruator omnium rerum, visibilium & inuisibilium, & tamen tres sint personæ, eiusdem essentiæ, & potentiæ, & coæternæ, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. Et nomine personæ vtuntur ea significatione, qua vsi sunt in hac causa scriptores ecclesiastici, vt significet nō partem aut qualitatem in alio, sed quod propriè subsistit.

Damnant omnes hæreses, contra hunc articulum exortas, vt Manichæos, qui duo principia ponebant, Bonum & Malum. Item Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometistas & omnes horum similes. Damnant & Samosatenos, veteres & neotericos, qui cum tantum vnā personam esse contendant, de Verbo & de Spiritu sancto astutè & impiè rhetoricantur, quod non sint personæ distinctæ, sed quod Verbum significet verbum vocale, & Spiritus, motum in rebus creatum.

II.

Item docent, quod post lapsum Adæ, omnes homines secundum naturam propagati, nascantur cum peccato, hoc est, sine metu Dei, sine fiducia erga Deum, & cum concupiscentia, quodq; hic morbus, seu viciū originis verè sit peccatum, damnans & afferens nunc quoq; æternam mortem, his, qui non renascuntur per baptismum & spiritum sanctum.

Damnant Pelagianos, & alios qui viciū originis negant esse peccatum, & vt extenuent gloriam meriti & beneficiorum Christi, disputant hominem proprijs viribus rationis coram Deo iustificari posse.

III.

Item docent, quod Verbum, hoc est, Filius Dei, assumerit hu-

F

manam

manam naturam in vtero beatæ Mariæ virginis, vt sint duæ natura, diuina & humana, in vnitate personæ inseparabiliter coniunctæ, vnus Christus, verè Deus & verè homo, natus ex virgine Maria, verè passus, crucifixus, mortuus & sepultus, vt reconciliaret nobis Patrem, & hostia esset non tantum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis. Idem descendit ad inferos, & verè resurrexit tertia die, deinde ascēdit ad cœlos, vt sedeat ad dexteram patris & perpetuò regnet & dominetur omnibus creaturis, sanctificet credentes in ipsum, misso in corda eorum Spiritu sancto, qui regat, consoletur ac viuificet eos, ac defendat aduersus Diabolum, & vim peccati. Idem Christus palàm est rediturus, vt iudicet viuos & mortuos, iuxta symbolum Apostolorum.

III.

Item docent, quòd homines non possint iustificari coram Deo proprijs viribus, meritis aut operibus, sed gratis iustificentur propter Christum per fidem, cùm credunt se in gratiam recipi, & peccata remitti, propter Christum, qui sua morte pro nostris peccatis satisfecit. Hanc fidem imputat Deus pro iusticia coram ipso, Roma. 3. & 4.

V.

Vt hanc fidem consequamur, institutum est ministerium docendi Euangelij, & porrigendi sacramenta. Nam per verbum & Sacramenta, tanquam per instrumenta donatur Spiritus sanctus, qui fidem efficit, vbi & quando visum est Deo, in ijs, qui audiunt Euangelium, scilicet quòd Deus non propter nostra merita, sed propter Christum iustificet hos, qui credunt, se propter CHRISTVM in gratiam recipi.

Damnant Anabaptistas, & alios, qui sentiūt Spiritum sanctum contingere, sine verbo externo, hominibus, per ipsorum præparationes & opera.

VI.

Item docent, quòd Fides illa debeat bonos fructus parere, & quòd oporteat Bona Opera, mandata à Deo, facere, propter voluntatem Dei, non vt confidamus per ea iustificationem coram Deo mereri,

mereri, Nam remissio peccatorum & iustificatio fide apprehenditur, sicut testatur & vox Christi, (Luc. 17.) Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus. Idem docent & veteres scriptores ecclesiastici. Ambrosius enim inquit, Hoc constitutum est à Deo, vt, qui credit in Christum, saluus sit, sine opere, sola fide, gratis accipiens remissionem peccatorum.

VII.

Item docent, quòd vna sancta Ecclesia perpetuò mansura sit. Est autem Ecclesia, congregatio sanctorum, in qua Euangeliū rectè docetur, & rectè administrantur Sacramenta. Et ad veram vnitatem Ecclesiæ, satis est consentire de doctrina Euangelij & administratione Sacramentorum. Nec necesse est vbiq; esse similes traditiones humanas, seu ritus aut ceremonias, ab hominibus institutas, sicut inquit Paulus, Vna fides, vnum Baptisma, vnus Deus & pater omnium &c. Eph. 4.

VIII.

Quamquam Ecclesia propriè sit congregatio sanctorum, & verè credentium, tamen cum in hac vita multi hypocritæ & mali admixti sint, licet vti Sacramentis, quæ per malos administrantur, iuxta vocem Christi, (Matth. 23.) Sedent scribæ & Pharisei in cathedra Moysi, &c. Et sacramenta & verbum propter ordinationem & mandatum Christi sunt efficacia, etiamsi per malos exhibeantur.

Damnant Donatistas & similes, qui negabant licere vti ministerio malorum in Ecclesia, & sentiebant ministerium malorum inutile & inefficax esse.

IX.

De Baptismo docent, quòd sit necessarius ad salutem, quodq; per Baptismum offeratur gratia Dei, Et quòd pueri sint baptisandi, qui per baptismum oblato Deo recipiantur in gratiam Dei.

Damnant Anabaptistas, qui improbant Baptismū puerorum, & affirmant pueros sine baptismo saluos fieri.

X.

De Cœna Domini docent, quòd corpus & sanguis Christi verè adsint, & distribuuntur vescientibus in Cœna Domini, & improbant secus docentes.

XI.

De Confessione docent, quòd Absolutio priuata in Ecclesijs retinenda sit, quanquam in confessione non sit necessaria omnium delictorum enumeratio. Est enim impossibilis iuxta Psalmum, (Psal. 18.) Delicta quis intelligit?

XII.

De Pœnitentia docent, quòd lapsis post Baptismum contingere possit remissio peccatorum, quocunq; tempore, cùm conuertuntur. Et quòd Ecclesia talibus redeuntibus ad pœnitentiam, absolutionem impartiri debeat.

Constat autem Pœnitentia propriè his duabus partibus: Altera est, Contritio, seu terrores, incussi conscientiae agnito peccato: Altera est, Fides, quæ concipitur ex Euangelio seu absolutione, & credit propter Christum remitti peccata, & consolatur conscientiam, & ex terroribus liberat. Deinde sequi debent bona opera, quæ sunt fructus pœnitentiae.

Damnant Anabaptistas, qui negant, semel iustificatos posse amittere Spiritum sanctum. Item qui contendunt, quibusdam tantam perfectionem in hac vita contingere, vt peccare non possint. Damnantur & Nouatiani, qui nolebant absoluerè lapsos post Baptismum, redeuntès ad Pœnitentiã. Reijciuntur & isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed iubent nos mereri gratiam per satisfactiones nostras.

XIII.

De Vsu Sacramentorum docent, quòd sacramenta instituta sint, non modò vt sint notæ professionis inter homines, sed magis, vt sint signa & testimonia voluntatis Dei erga nos, ad excitandam & cõfirmandam fidem in his, qui vtuntur, proposita. Itaq; vtendum est sacramentis ita, vt fides accedat, quæ credat promissionibus, quæ per sacramenta exhibentur & ostenduntur.

Damnant igitur illos, qui docent, quòd Sacramenta ex opere operato iustificent, nec docent fidem requiri in vsu Sacramentorum, quæ credat remitti peccata.

XIIII.

De ordine Ecclesiastico docent, quòd nemo debeat in Ecclesia publicè

publicè docere, aut sacramenta administrare, nisi ritè vocatus.

XV.

De Ritib. Ecclesiasticis docent, quòd Ritus illi seruandi sint, qui sine peccato seruari possunt, & profunt ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia, sicut certæ feriæ, festa, & similia.

De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conscientiz onerentur, tanquam talis cultus ad salutem necessarius sit.

Admonentur etiam, quòd traditiones humanæ, institutæ ad placandum Deum, ad promerendam gratiã & satisfaciendum pro peccatis, aduersentur Euangelio & doctrinæ fidei. Quare vota & traditiones de cibis & diebus &c. institutæ ad promerendam gratiam, & satisfaciendum pro peccatis, inutiles sint & contra Euangelium.

XVI.

De rebus ciuilibus docent, quòd legitimæ ordinationes Ciuiles sint bona opera Dei, quòd Christianis liceat gerere Magistratus, exercere iudicia, iudicare res ex Imperatorijs & alijs præsentibus legibus, supplicia iure constituere, iure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, iusiurandum postulantibus Magistratibus dare, ducere vxorem, nubere.

Damnant Anabaptistas, qui interdunt hæc ciuilia officia Christianis. Damnant & illos, qui Euangelicam perfectionem non collocant in timore Dei & fide, sed in deserendis ciuilibus officijs, quia Euangelium tradit iustitiam æternam cordis: Interim nõ dissipat Politiam aut Oeconomiam, sed maximè postulat conseruare tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere caritatem. Itaq; necessariò debent Christiani obedire Magistratibus suis & legibus, nisi cū iubent peccare: tunc enim magis debent obedire Deo quàm hominibus. Acto. 5.

XVII.

Item docent, quòd Christus apparebit in consummatione mundi ad iudicandum, & mortuos omnes resuscitabit, pijs & electis dabit vitam æternam & perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, vt sine fine crucientur.

Damnant Anabaptistas, qui sentiunt, hominibus damnatis ac diabolis finem poenarum futurum esse. Damnant & alios, qui nunc

spargunt Iudaicas opiniones, quòd ante resurrectionem mortuorum, pij regnum mundi occupaturi sint, ubiq; oppressis impijs.

XVIII.

Delibero arbitrio docent, quòd humana voluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam ciuilem iusticiam, & deligendas res rationi subiectas. Sed non habet vim sine Spiritu sancto efficiendae iusticiae Dei, seu iusticiae spiritualis, Quia animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei: Sed hæc fit in cordibus, cum per verbum Spiritus sanctus concipitur.

Hæc totidem verbis dicit Augustinus lib. 3. Hypognosticon. Esse fatemur liberum arbitriū omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneū, in ijs, quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut certè peragere, sed tantum in operibus vitæ præsentis, tam bonis quàm etiā malis. Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle māducare & bibere, velle fabricare domum, vxorem velle ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerū bonarum, velle quicquid bonum ad præsentem pertinet vitam. Quæ omnia non sine diuino gubernaculo subsistunt, imò ex ipso & per ipsum sunt, & esse cœperunt. Malis verò dico, vt est velle idolum colere, velle homicidium. &c.

Damnant Pelagianos, et alios, qui docent, quòd sine Spiritu sancto, solis naturæ viribus, possimus Deum super omnia diligere, Item, præcepta Dei facere, quoad substantiam actuum. Quanquam enim externa opera aliquo modo efficere natura possit, potest enim continere manus à furto, à cæde: tamen interiores motus non potest efficere, vt timorem Dei, fiduciam erga Deum, castitatem, patientiam. &c.

XIX.

De causa peccati docent, quòd, tametsi Deus creat & conseruat naturam: tamen causa peccati est voluntas malorum, videlicet diaboli & impiorum, quæ non adiuuante Deo, auertit se à Deo, sicut Christus ait Ioan. 8. Cum loquitur mendacium, ex seipso loquitur.

XX.

Falsò accusantur nostri, quòd bona opera prohibeant. Nam scripta eorum, quæ extant de decem præceptis, & alia simili argumento, testantur, quòd vtiliter docuerint de omnibus vitæ generibus &

bus & officijs, quæ genera vitæ, quæ opera in qualibet vocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant Concionatores, tantum puerilia & non necessaria opera urgebant, vt certas ferias, certa ieiunia, fraternitates, peregrinationes, cultus sanctorum, rosaria, monachatum & similia. Hæc aduersarij nostri admoniti nunc dediscunt, nec prædicant hæc inutilia opera, vt olim. Præterea incipiunt fidei mentionem facere, de qua olim mirum erat silentium. Etsi non desinunt obscurare doctrinam fidei, cum relinquunt dubias conscientias, aut iubent mereri remissionem peccatorum operibus. Nec docent quod sola fide propter Christum certò accipiamus remissionem peccatorum.

Cum igitur doctrina de Fide, quam oportet in Ecclesia præcipuam esse, tam diu iacuerit ignota, quemadmodum fateri omnes necesse est, de fidei iusticia altissimum silentium fuisse in Concionibus, tantum doctrinam operum versatam esse in Ecclesijs, nostri de fide sic admonuerunt Ecclesias:

Principiò, quod opera nostra non possint reconciliare Deum, aut mereri remissionem peccatorum, & gratiam, & iustificationem, sed hanc tantum fide consequimur, credentes quod propter Christum recipiamur in gratiam, qui solus positus est mediator & propitiatorum, per quem reconcilietur pater. Itaq; qui confidit operibus se mereri gratiam, is aspernatur Christi meritum & gratiam, & quærit sine Christo humanis viribus viam ad Deum, cum Christus de se dixerit, Ego sum via, veritas & vita, Ioh. 14.

Hæc doctrina de Fide ubiq; in Paulo tractatur. Eph. 2. Gratia salui facti estis, per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum est non ex operibus, &c.

Et ne quis cauilletur, à nobis nouam Pauli interpretationem excogitari, tota hæc causa habet testimonia Patrum. Nam Augustinus multis voluminibus defendit gratiam, & iusticiam fidei, contra merita operum. Et similia docet Ambrosius de vocatione Gentium, Vilesceret redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio, quæ sit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, vt non munus largientis, sed merces esset operantis.

Quamquam autem hæc doctrina contemnitur ab imperitis: tamen experiuntur piæ & pauidæ conscientiæ, plurimum eam consolationis asserre, quia conscientiæ non possunt reddi tranquillæ

per vlla opera, sed tantum fide, cum certo statuunt, quod propter Christum habeant placatum Deum. Quemadmodum Paulus docet, Rom. 5. Iustificati per fidem, pacem habemus apud Deum. Tota hæc doctrina, ad illud certamen perterrefactæ conscientiæ, referenda est, nec sine illo certamine intelligi potest. Quare malè iudicant de ea re homines imperiti, & prophani, qui Christianam iustitiam nihil esse somniant, nisi civilem & philosophicam iustitiam.

Olim vexabantur conscientiæ doctrina operum, non audiebant ex Euangelio consolationem. Quosdam conscientia expulsi in desertum, in monasteria, sperantes ibi se gratiam merituos esse per vitam monasticam. Alij alia excogitauerunt opera ad promerendam gratiam, & satisfaciendum pro peccatis. Ideo magno opere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Christum tradere, & renouare, ne deesset consolatio pauidis conscientijs, sed scirent fide in Christum apprehendi gratiam, & remissionem peccatorum, & iustificationem.

Admonentur etiam homines, quod hîc nomen fidei non significet tantum historiæ notitiâ, qualis est in impijs & Diabolo, sed significet fidem, quæ credit non tantum historiam, sed etiam effectum historiæ, videlicet hunc articulum, Remissionem peccatorum, quod videlicet per Christum habeamus gratiam, iustitiam & remissionem peccatorum.

Iam qui scit se per Christum habere propitium patrem, is verè nouit Deum, scit se ei curæ esse, inuocat eum. Deniq; non est sine Deo, sicut Gentes. Nam Diaboli & impij non possunt hunc articulum credere, Remissionem peccatorum. Ideo Deum tanquam hostem oderunt, non inuocant eum, nihil boni ab eo expectant. Augustinus etiam de fidei nomine hoc modo admonet lectorem, & docet in scripturis nomen fidei accipi, non pro notitia, qualis est in impijs, sed pro fiducia, quæ consolatur, & erigit perterrefactas mentes.

Præterea docent nostri, quod necesse sit Bona Opera facere, non ut confidamus per ea gratiam mereri, sed propter voluntatem Dei. Tantum fide apprehenditur remissio peccatorum, ac gratia. Et quia per fidem accipitur Spiritus sanctus, iam corda renouantur, & induunt novos affectus, ut parere bona opera possint. Sic enim ait Ambrosius: Fides bonæ voluntatis, & iustæ actionis, genitrix est. Nam humanæ vires, sine spiritu sancto, plenæ sunt impijs affectibus, & sunt

& sunt

& sunt imbecilliores, quàm vt bona opera possint efficere coram Deo. Ad hæc, sunt in potestate Diaboli, qui impellit homines ad varia peccata, ad impias opiniones, ad manifesta scelera. Quemadmodum est videre in Philosophis, qui & ipsi conati honestè viuere, tamen id non potuerunt efficere, sed contaminati sunt multis manifestis sceleribus. Talis est imbecillitas hominis, cùm est sine fide & sine spiritu sancto, & tantùm humanis viribus se gubernat.

Hinc facillè apparet, hanc doctrinam non esse accusandam, quòd bona opera prohibeat, sed multò magis laudandam, quòd ostendit, quomodo bona opera facere possimus. Nam sine fide, nullo modo potest humana natura, primi aut secundi præcepti opera facere. Sine fide non inuocat Deum, à Deo nihil expectat, non tolerat crucē, sed quærit humana præsidia, confidit humanis præsidijs. Ita regnant in corde omnes cupiditates, & humana consilia, cùm abest fides & fiducia erga Deum. Quare & Christus dixit: Sine me nihil potestis facere, Ioan. 15. & Ecclesia canit, Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium.

XXI.

Decultu Sanctorum docent, quòd memoria Sanctorum proponi potest, vt imitemur fidem eorum, & bona opera iuxta vocationem, vt Cæsar imitari potest exemplum Dauidis in bello gerendo ad depellendos Turcas à patria. Nam vterq; rex est. Sed scriptura non docet inuocare Sanctos, seu petere auxilium à Sanctis, Quia vnum Christum nobis proponit mediátorem, propiciatorem, Pontificem, & intercessorem. Hic inuocandus est, & promisit se exauditurum esse preces nostras, & hunc cultum maximè probat, videlicet, vt inuocetur in omnibus afflictionibus. 1. Ioh. 2. Si quis peccat, habemus aduocatum apud Deum, &c.

Hæc ferè summa est doctrina apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse quod discrepet à scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est. quod cùm ita sit, inclementer iudicant isti, qui nostros pro hæreticis haberi postulant. Sed dissensio est de quibusdam abusibus, qui sine certa autoritate in Ecclesias irrepsérunt, in quibus, etiamsi qua esset dissimilitudo, tamē decebat hæc lenitas Episcopos, vt propter confessionem, quam modò recensuimus, tolerarent nostros, quia ne Canones quidem tam duri sunt, vt eisdem ritus ubiq; esse postulent,

lent, neque similes vnquam omnium Ecclesiarum ritus fuerunt. Quanquam apud nos magna ex parte veteres ritus diligenter seruantur. Falsa enim calumnia est, quòd omnes ceremoniæ, omnia vetera instituta, in Ecclesijs nostris aboleantur. Verùm, publica querela fuit, abusus quosdam in vulgaribus ritibus hære. Hi quia non poterant bona conscientia probari, aliqua ex parte correcti sunt.

ARTICVLI, IN QVIBVS RECENSENTVR ABV- SVS MVTATI.

VM Ecclesiæ apud nos, de nullo articulo fidei, dissentiant ab Ecclesia Catholica, tantùm paucos quosdam abusus omittant, qui noui sunt, & contra voluntatem Canonum, vicio temporum, recepti, rogamus vt Cæsarea Maiestas clementer audiat, & quid sit mutatum, & quæ fuerint causæ, quòd minùs coactus sit populus, illos abusus contra conscientiam obseruare. Nec habeat fidem Cæsarea Maiestas istis, qui, vt inflamment odia hominum aduersus nostros, miras calumnias spargunt in populũ. Hoc modo, irritatis animis bonorum virorum, initio præbuerunt occasionem huic dissidio, & eadem arte conantur nunc augere discordias. Nam Cæsarea Maiestas haud dubiè comperiet, tolerabiliorem esse formam & doctrinæ & ceremoniarum apud nos, quàm qualem homines iniqui & maleuoli describunt. Porro veritas ex vulgi rumoribus, aut maledictis inimicorum, colligi non potest. Facile autem hoc iudicari potest, nihil magis prodesse ad dignitatem ceremoniarum conseruandam, & alendam reuerentiam, ac pietatem in populo, quàm si ceremoniæ ritè fiant in Ecclesijs.

AVGVSTANA CONFESSIO.
DE VTRAQVE SPECIE.

91

IACIS datur vtraq; species Sacramenti in Coena Domini, quia hic mos habet mandatum Domini, Matt. 26. Bibite ex hoc omnes. Vbi manifestè præcipit Christus de poculo, vt omnes bibant, & ne quis possit cauillari, quòd hoc ad Sacerdotes tantum pertineat, Paulus 1. Cor. 11. exemplum recitat, in quo apparet totam Ecclesiam vtraq; specie vsam esse. Et diu mansit hic mos in Ecclesia: nec constat, quando aut quo autore mutatus sit. (tametsi Cardinalis Cusanus recitet, quando sit approbatus) Cyprianus aliquot locis testatur, populo sanguinem datum esse. Idem testatur Hieronymus, qui ait: Sacerdotes Eucharistiæ ministrant, & sanguinem Christi populis diuidunt. Imò Gelasius Papa mandat, ne diuidatur Sacramentum, Dist. 2. de Consecratione, cap. Comperimus. Tantum consuetudo non ita vetus aliud habet. Constat autem, quòd consuetudo contra mandata Dei introducta, non sit probanda, vt testantur Canones, Dist. 8. c. Veritate, cum sequentibus. Hæc verò consuetudo non solum contra scripturam, sed etiam contra veteres Canones & exemplum Ecclesiæ, recepta est. Quare si qui maluerunt vtraq; specie Sacramenti vti, non fuerunt cogendi, vt aliter facerent cum offensione conscientiae.

Et quia diuisio Sacramenti non conuenit cum institutione Christi, solet apud nos omitti Processio, quæ hætenus fieri solita est,

DE

DE CONIVGIO SACER-
DOTVM

PUBLICA querela fuit de exemplis Sacerdotum, qui non continebant. Quam ob causam & Pius Papa dixit. se fertur, fuisse aliquas causas, cur ademtum sit Sacerdotibus coniugium, sed multò maiores esse causas, cur reddi debeat. Sic enim scribit Platina: Cū igitur Sacerdotes apud nos publica illa scandala vitare vellent, duxerunt vxores, ac docuerunt, quòd liceat ipsis contrahere matrimonium. Pri- mum, quia Paulus dixit, 1. Cor. 17. Vnusquisq; habeat vxorem suam propter fornicationem. Itē: Melius est nubere quàm vri. Secundò Christus inquit, Matt. 19. Non omnes capiunt verbū hoc: vbi docet, nō omnes homines ad cœlibatū idoneos esse, quia Deus creauit hominē ad procreationē, Gen. 1. Nec est humanæ potestatis sine singu- lari donō & opere, Dei creationē mutare. Igitur qui nō sunt idonei ad cœlibatum, debent contrahere matrimoniū. Nam mandatum Dei, & ordinationem Dei, nulla lex humana, nullū votum tollere potest. Ex his causis docent Sacerdotes, sibi licere vxores ducere. Cōstat etiā in Ecclesia veteri Sacerdotes fuisse maritos. Nam & Paulus ait, 1. Timo. 3. Episcopum eligendū esse, qui sit maritus. Et in Germania primū ante annos quadringentos, Sacerdotes vi coacti sunt ad cœlibatum, qui quidem adeo aduersati sunt, vt Archiepiscopus Moguntinus publicaturus edictum Romani Pontificis de ea re, penē ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppressus sit. Et res gesta est tam inciuiliter, vt non solū in posterum coniugia prohibe- rent, sed etiam præsētia, contra omnia iura diuina & humana, con- tra ipsos etiam Canones, factos non solū à Pontificibus, sed à lau- datissimis Synodis, distraherentur.

Et cū senescente mundo, paulatim natura humana fiat im- becillior, conuenit prospicere, ne plura vitia serpent in Germani- am. Porro Deus instituit coniugium, vt esset remedium humanæ in- firmitatis. Ipsi Canones veterem rigorem interdum posterioribus temporibus, propter imbecillitatem hominum, laxandum esse di- cunt: quod optandum est, vt fiat & in hoc negotio. Ac videntur Ec- clesijs aliquando defuturi pastores, si diutius prohibeatur coniu- gium.

Cū

Cùm autem extet mandatum Dei, cùm mos Ecclesiæ notus sit, cùm impurus cœlibatus plurima pariat scandala, adulteria, & alia scelera, digna animaduersione boni Magistratus: Tamẽ mirum est, nulla in re maiorem exerceri sœuitiam quàm aduersus coniugium Sacerdotum. Deus præcipit (Ebræ. 13.) honore afficere coniugium. Leges in omnibus rebus publicis benè constitutis, etiam apud Ethnicos maximis honoribus ornauerunt. At nunc capitalibus pœnis excruciantur, & quidem Sacerdotes, contra Canonum voluntatem, nullam aliam ob causam, nisi propter coniugium. Paulus vocat doctrinam Dæmoniorum, quæ prohibet coniugium. 1. Tim. 4. Id faciliẽ nunc intelligi potest, cùm talibus supplicijs prohibitio coniugij defenditur.

Sicut autem nulla lex humana potest mandatum Dei tollere, ita nec votum potest tollere mandatum Dei. Proinde etiam Cyprianus suadet, vt mulieres nubant, quæ non seruant promissam castitatem. Verba eius sunt hæc lib. 1. Epist. 11. Si autem perseuerare nolunt, aut non possunt, melius est vt nubant, quàm vt in ignem delictijs suis cadant: certè nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant. Et æquitate quadam vtuntur ipsi Canones erga hos, qui ante iustam ætatem vouerunt, quomodo ferè hætenus fieri consuevit,

DE MISSA.

FALSO accusantur Ecclesiæ nostræ, quòd Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur. Seruantur & vsitata ceremoniæ ferè omnes, præterquam quòd Latinis cantionibus admiscantur alicubi Germanicæ, quæ additæ sunt ad docendum populum. Nam ad hoc vnum opus est ceremonijs, vt doceant imperitos. Et non modò Paulus præcipit (1. Cor. 14.) vti lingua intellecta populo in Ecclesia, sed etiam ita constitutum est humano iure.

Assuefit populus, vt vnà vtantur Sacramento, si qui sunt idonei: id quoque auget reuerentiam ac religionem publicarum ceremoniarũ. Nulli enim admittuntur, nisi antea explorati. Admonentur etiam homines de dignitate & vsu Sacramenti, quantam consolationem afferat pauidis conscientijs, vt discant Deo credere, & omnia

omnia

omnia bona à Deo expectare & petere. Hic cultus delectat Deum, talis vsus Sacramentalit pietatem erga Deum. Itaq; non videntur apud aduersarios Missæ maiore religione fieri quàm apud nos.

Constat autem hanc quoque publicam, & longè maximam querelam omnium bonorum virorum diu fuisse, quòd Missæ turpiter prophanarentur collatæ ad quæstum. Neq; enim obscurum est, quàm latè pateat hic abusus in omnibus templis, à qualibus celebrentur Missæ, tantùm propter mercedem aut stipendium, quàm multi contra interdictum Canonum celebrent. Paulus autem grauius terminatur his, qui indignè tractant Eucharistiã, (1. Cor. 11.) cum ait, Qui ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Itaq; cum apud nos admonerentur Sacerdotes de hoc peccato, desierunt apud nos priuata Missæ, cum ferè nullæ priuatæ Missæ, nisi quæstus causa fierent.

Neq; ignorauerunt hos abusus Episcopi, qui si correxissent eos in tempore, minus nunc esset dissensionum. Antea sua dissimulatione multa vitia passi sunt in Ecclesiam serpere. Nunc serò incipiunt queri de calamitatibus Ecclesiæ, cum hic tumultus non aliunde sumserit occasionem, quàm ex illis abusus, qui tam manifesti erant, vt tolerari amplius non possent. Magnæ dissensiones de Missa, de Sacramento, extiterunt. Fortasse dat pœnas orbis tam diuturnæ prophanationis Missarum, quam in Ecclesijs tot seculis tolerauerunt isti, qui emendare & poterant & debebant. Nam in Decalogo scriptum est, (Exod. 20.) Qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus. At ab initio mundi, nulla res diuina ita videtur vnquam ad quæstum collata fuisse, vt Missa.

Accessit opinio, quæ auxit priuatas Missas in infinitum, videlicet, quòd Christus sua passione satisfecerit pro peccato originis, & instituerit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis, mortalibus & venialibus. Hinc manauit publica opinio, quòd Missa sit opus, delens peccata viuorum & mortuorum ex opere operato. Hic cœptum est disputari, vtrum vna Missa dicta pro pluribus, tantundem valeat, quantum singulæ pro singulis. Hæc disputatio peperit istam infinitam multitudinem Missarum.

De his opinionibus nostri admonuerunt, quòd dissentiant à scripturis sanctis, & lædant gloriam passionis Christi. Nam passio Christi fuit oblatio & satisfactio, non solum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus reliquis peccatis, vt ad Hebræos scriptum est (cap.

est (cap.

est (cap. 10.) Sanctificati sumus per oblationem Iesu Christi semel. Item, Vna oblatione consummauit in perpetuum sanctificatos.

Item, scriptura docet, Nos coram Deo iustificari per Fidem in Christum, cum credimus nobis remitti peccata propter Christum. Iam si Missa delet peccata viuorum & mortuorum ex opere operato, contingit iustificatio ex opere Missarum, non ex fide: quod scriptura non patitur.

Sed Christus iubet facere in sui memoriam (Luc. 22.) Quare Missa instituta est, vt fides in ijs, qui vtuntur Sacramento, recorderetur, quæ beneficia accipiat per Christum, & erigat & consoletur pauidam conscientiam. Nam id est meminisse Christi, beneficia meminisse, ac sentire quod verè exhibeantur nobis. Nec satis est historiam recordari, quia hæc etiam Iudæi & impij recordari possunt. Est igitur ad hoc facienda Missa, vt ibi porrigatur Sacramentum his, quib. opus est consolatione: sicut Ambrosius ait, Quia semper pecco, semper debeo accipere medicinam.

Cum autem Missa sit talis communicatio Sacramenti, seruatur apud nos vna communis Missa, singulis ferijs atq; alijs etiam diebus, si qui Sacramento velint vti, vbi porrigitur Sacramentum his, qui petunt. Neq; hic mos in Ecclesia nouus est, Nam veteres ante Gregorium non faciunt mentionem priuatæ Missæ. De communī Missa plurimum loquuntur. Chrysostomus ait, Sacerdotē quotidie stare ad altare, & alios ad communionem accersere, & alios accere. Et ex Canonibus veteribus apparet, vnum aliquem celebrasse Missam, à quo reliqui presbyteri & Diaconi sumserunt corpus Domini. Sic enim sonant verba Canonis Niceni, Accipiant Diaconi secundum ordinem post presbyteros, ab Episcopo vel à presbytero sacram communionem. Et Paulus de communione iubet, vt alij alios expectent, vt fiat communis participatio. 1. Cor. 11.

Postquam igitur Missa apud nos habet exemplum Ecclesiæ, ex scriptura & Patribus, confidimus improbari eam non posse, maxime cum publicæ ceremoniæ, magna ex parte similes vſitatis seruentur: tantum numerus Missarum est dissimilis, quem propter maximos & manifestos abusus certè moderari prodesset. Nam olim etiam, in Ecclesijs frequentissimis, non fiebat quotidie Missa, vt testatur historia Tripart. lib. 9. cap. 38. Rursus autem in Alexandria, quarta & sexta feria, scripturæ leguntur, easq; doctores interpretantur, & omnia fiunt præter solennem oblationis morem,

DE

AVGVSTANA CONFESSIO.
DE CONFESSIOE.

CONFESSIO in Ecclesijs apud nos, non est abolita. Non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis & absolutis. Et docetur populus diligentissimè, de fide absolutionis, de qua antehæc tempora magnum erat silentium. Docentur homines, vt absolutionem plurimi faciant, quia sit vox Dei, & mandato Dei pronuncietur. Ornatur potestas clauium, & cōmemoratur, quantam consolationem afferat per terrefactis conscientijs, & quòd requirat Deus fidem, vt illi absolutioni, tanquam voci de Cœlo sonanti, credamus, & quòd illa fides verè consequatur, & accipiat remissionem peccatorum. Antea immodicè extollebantur satisfactiones fidei & meriti Christi, ac iusticiæ fidei nulla fiebat mentio. Quare in hac parte minimè sunt culpandæ Ecclesiæ nostræ. Nam hoc etiam aduersarij tribuere nobis coguntur, quòd doctrina de pœnitentia diligentissimè à nostris tractata ac patefacta sit.

Sed de Confessione docent, quòd enumeratio delictorum non sit necessaria, nec sint onerandæ conscientiæ cura enumerandi omnia delicta, quia impossibile est omnia delicta recitare, vt testatur Psalmus 18. Delicta quis intelligit? Item Ieremias Cap. 17. Præuuum est cor hominis & inscrutabile. Quòd si nulla peccata nisi recitata, remitterentur, nunquam adquiescere conscientiæ possent, quia plurima peccata neq; vident neq; meminisse possunt. Testantur & veteres scriptores enumerationem nō esse necessariam. Nam in Decretis citatur Chrysostomus, qui sic ait, Non tibi dico, vt te prodas in publicum, neq; apud alios te accuses, sed obedire te volo Prophetæ dicenti (Psal. 37.) Reuela ante Deum viam tuam. Ergo tua confitere peccata apud Deum, verum iudicem, cum oratione. Delicta tua pronuncia non lingua, sed conscientiæ memoria, &c. Et glossa de pœnitentia, Dist. 5. cap. Consideret, fatetur humani iuris esse confessionem. Verùm confessio, cum propter maximum absolutionis beneficium, tum propter alias conscientiarum vtilitates apud nos retinetur.

DE DISCRIMINE CI-
BORVM.

PUBLICA persuasio fuit non tantum vulgi, sed etiam doctentium in Ecclesijs, quod discrimina ciborum, & similes traditiones humanæ, sint opera vtilia ad promerendam gratiam, & satisfactoria pro peccatis. Et quod sic senserit mundus, apparet ex eo, quia quotidie instituebantur nouæ ceremoniæ, noui ordines, nouæ feriæ, noua ieiunia, & doctores in templis exigebant hæc opera, tanquam necessarium cultum ad promerendam gratiam, & vehementer terrebant conscientias, si quid omitterent. Ex hac persuasione de traditionibus, multa incommoda in Ecclesia secuta sunt.

Primò obscurata est doctrina de gratia & iustitia fidei, quæ est præcipua pars Euangelij, & quæ maximè oportet extare & eminere in Ecclesia, ut meritum Christi benè cognoscatur, & fides, quæ credit remitti peccata propter Christum, longè supra opera collocetur. Quare & Paulus in hunc locum maximè incumbit, legem & traditiones humanas remouet, ut ostendat iustitiam Christianam aliud quiddam esse, quàm huiusmodi opera, videlicet fidem, quæ credit peccata gratis remitti, propter Christum. At hæc doctrina Pauli penè tota oppressa est per traditiones, quæ pepererunt opinionem, quod per discrimina ciborum, & similes cultus, oporteat mereri gratiam & iustitiam. In pœnitentia nulla mentio fiebat de fide: tantum hæc opera satisfactoria proponebantur. In his videbatur pœnitentia tota consistere.

Secundò, hæ traditiones obscurauerunt præcepta Dei, quia traditiones longè præferebantur præceptis Dei. Christianismus totus putabatur esse observatio certarum feriarum, rituum, ieiuniorum, vestitus. Hæ observationes erant in possessione honestissimi tituli, quod essent vita spiritualis, & vita perfecta. Interim mandata Dei, iuxta vocationem, nullam laudem habebant, quod pater familias educabat sobolem, quod mater pariebat, quod Princeps regebat rempublicam, hæc putabantur esse opera mundana & imperfecta, & longè deteriora illis splendidis observationibus. Et hic error valde cruciauit pias conscientias, quæ dolebant se teneri imperfecto vitæ genere, in coniugio, in magistratibus, aut alijs functionibus

bus civilibus, mirabantur Monachos & similes, & falsò putabant illorum obseruationes Deo gratiores esse.

Tertiò, Traditiones attulerunt magna pericula conscientijs, quia impossibile erat omnes traditiones seruare, & tamen homines arbitrabantur has obseruationes, necessarios esse cultus. Gerson scribit multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem consciuisse, quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus, & interim consolationem nullam, de iustitia fidei & de gratia, audierant.

Videmus Summistas & Theologos colligere traditiones, & querere *ἐπιχειράς*, vt leuent conscientias: non satis tamen expediunt, sed interdum magis iniiciunt laqueos conscientijs. Et in colligendis traditionibus ita fuerunt occupatæ Scholæ, & cõciones, vt non vacauerit attingere scripturam, & querere vtiliorem doctrinam de fide, de cruce, de spe, de dignitate civilium rerum, de consolatione conscientiarum in arduis tentationibus. Itaq; Gerson & alij quidam Theologi grauer questi sunt, se his rixis traditionum impediri, quò minus versari possent in meliore genere doctrinæ. Et Augustinus vetat onerare conscientias huiusmodi obseruationibus, & prudenter admonet Ianuarium, vt sciat eas indifferentes obseruandas esse: Sic enim loquitur.

Quare nostri non debent videri hanc causam temere attigisse, aut odio Episcoporum, vt quidam falsò suspicantur. Magna necessitas fuit de illis erroribus, qui nati erant ex traditionibus malè intellectis, admonere Ecclesias. Nam Euangelium cogit vrgeri doctrinam in Ecclesijs de gratia & iustitia fidei, quæ tamen intelligi non potest, si putent homines se mereri gratiam per obseruationes ab ipsis electas.

Sic igitur docuerunt, quòd per obseruationem traditionum humanarum non possimus gratiam mereri, aut iustificari. Quare non est sentiendum, quòd huiusmodi obseruationes sint necessarius cultus.

Addunt testimonia ex scriptura. Christus, Matth. 13. excusat Apostolos, qui non seruauerunt vsitam traditionem, quæ tamen videbatur de re non illicita, sed media esse, & habere cognationem cum baptisimatibus legis, & dicit: Frustra colunt me mandatis hominum. Igitur non exigit cultum inutilem. Et paulò pòst addit, Omne quod intrat in os, non inquinat hominem. Item, Roma. 14.

Regnum

Regnum Dei non est esca aut potus. Colofs. 2. Nemo iudicet vos in cibo, potu, sabbatho aut die festo. Item, Si mortui estis cū Christo ab elementis mundi, Quare tanquam viuentes in mundo decreta facitis? Ne attingas, Ne gustes, Ne cōtrectes. Actor. 15. ait Petrus: Quare tentatis Deum, imponentes iugum super ceruices discipulorum, quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus, sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Hic vetat Petrus onerare conscientias pluribus ritibus siue Mosi siue alijs.

Et 1. Timot. 4. vocat prohibitionem ciborum, doctrinam Dæmoniorum, quia pugnat cum Euangelio, talia opera instituere aut facere, vt per ea mereamur gratiam, aut quòd non possit existere Christianismus sine tali cultu.

Hic obijciunt aduersarij, quòd nostri prohibeant disciplinam & mortificationem carnis, sicut Iouinianus. Verum aliud deprehendetur ex scriptis nostrorum: Semper enim docuerūt de cruce, quòd Christianos oporteat tolerare afflictiones. Hæc est vera, seria & non simulata mortificatio, varijs afflictionibus exerceri, & crucifigi cum Christo.

Insuper docent, quòd quilibet Christianus debeat se corporali disciplina, aut corporalibus exercitijs & laboribus sic exercere & coërcere, ne saturitas, aut desidia extimulet ad peccandum, non vt per illa exercitia mereamur gratiam, aut satisfaciamus pro peccatis. Et hæc corporalem disciplinam oportet semper vrgere, non solum paucis & constitutis diebus, Sicut Christus præcipit (Luc. 21.) Caute, ne corpora vestra grauentur crapula. Item, (Matt. 17.) Hoc genus Dæmoniorum non eiicitur nisi ieiunio & oratione. Et Paulus ait: (1. Cor. 9.) Castigo corpus meum, & redigo in seruitutem. Vbi clarè ostendit, se ideò castigare corpus, non vt per eā disciplinam mereatur remissionem peccatorum: sed vt corpus habeat obnoxium & idoneum ad res spirituales, & ad faciendum officium iuxta vocationem suam. Itaq; non damnantur ipsa ieiunia, sed traditiones: quòd certos dies, certos cibos, præscribunt cum periculo conscientia, tanquam istiusmodi opera sint necessarius cultus.

Seruantur tamen apud nos pleraq; traditiones, quæ conducunt ad hoc, vt res ordine geratur in Ecclesia, vt ordo lectionum in Missa, & præcipuæ feriæ. Sed interim homines admonentur, quòd talis cultus non iustificet coram Deo, & quòd non sit ponendum

peccatum in talibus rebus, si omittantur sine scandalo. Hæc libertas in ritibus humanis non fuit ignota patribus: Nam in Oriente alio tempore seruauerunt Pascha, quàm Romæ, & cùm Romani propter hanc dissimilitudinem accusarent Orientem schismatis, admoniti sunt ab alijs, tales mores non oportere ubiq; similes esse. Et Irenæus inquit, Dissonantia ieiunij fidei consonantiam non soluit. Sicut & Dist. 12. Gregorius Papa significat, talem dissimilitudinem non lædere vnitatem Ecclesiæ. Et in historia Tripartita lib. 9. multa colliguntur exempla dissimilium rituum, & recitantur hæc verba: Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed prædicare bonam conuersationem & pietatem.

DE VOTIS MONACHORVM,

VID devotis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget, si quis meminerit, qualis status fuerit Monasteriorum, quàm multa contra Canones in ipsis Monasterijs quotidie fiebāt. Augustini tempore erant libera Collegia. Postea corrupta disciplina, ubiq; addita sunt vota, vt tanquam excogitato carcere, disciplina restitueretur. Additæ sunt paulatim supra vota aliæ multæ obseruationes. Et hæc vincula multis ante iustam ætatem, contra Canones, iniecta sunt. Multi inciderunt errore in hoc vitæ genus, quibus etiam si nõ deessent anni, tamen iudicium de suis viribus defuit. Qui sic irretiti erant, cogebantur manere, etiam si quidam beneficio Canonum liberari possent. Et hoc accidit magis etiam in Monasterijs Virginum quàm Monachorum, cùm sexui imbecilliori magis parcendum esset. Hic rigor displicuit multis bonis viris ante hæc tempora, qui videbant puellas & adolescentes in Monasteria detrudi propter vitium, videbant quàm infelicitè succederet hoc consilium, quæ scandala pareret, quos laqueos conscientijs inijceret. Dolebant auctoritatē Canonum in re periculosissima omnino negligi & contemnī.

Ad hæc mala, accedebat talis persuasio de votis, quam constat etiam olim displicuisse ipsis Monachis, si qui paulò cordatiores fuerunt,

fuerunt, docebant vota paria esse Baptismo, docebant se hoc vitæ genere mereri remissionē peccatorum, & iustificationem coram Deo. Imò addebant, vitam Monasticam non tantum iustitiam mereri coram Deo, sed amplius etiam, quia seruaret non modò præcepta, sed etiam consilia Euangelica.

Ita persuadebāt Monasticam professionem longè meliorem esse Baptismo, vitam Monasticam plus mereri quàm vitam Magistrarum, vitam Pastorum & similium, qui in mandatis Dei, sine factitijs religionibus, suæ vocationi seruiunt. Nihil horum negari potest, extant enim in libris eorum.

Quid fiebat postea in Monasterijs? Olim erant scholæ sacrarum literarum, & aliarum disciplinarum, quæ sunt viles Ecclesiæ: & sumebantur inde pastores, & Episcopi. Nunc alia res est: nihil opus est recitare nota. Olim ad discendum conueniebant: nunc fingunt institutum esse vitæ genus ad promerendam gratiam & iusticiam, imò prædicant esse statum perfectionis, & longè præferunt omnibus alijs vitæ generibus à Deo ordinatis.

Hæc ideo recitauimus, nihil odiosè exaggerantes, vt meliùs intelligi possit de hac re doctrina nostrorum. Primum de his, qui matrimonia contrahunt, sic docent apud nos, quòd liceat omnibus, qui non sunt idonei ad coelibatum, cōtrahere matrimonium, quia vota non possunt ordinationem ac mādātum Dei tollere. Est autem hoc mandatum Dei: (1. Cor. 7.) Propter fornicationem habeat vnusquisq; vxorem suam. Neq; mandatum solū, sed etiam creatio Dei cogit hos ad coniugium, qui sine singulari Dei opere non sunt excepti, iuxta illud: (Gene. 2.) Non est bonum homini esse solum. Igitur non peccant isti, qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei. Quid potest contra hæc opponi? Exaggeret aliquis obligationem voti, quantum volet, tamen non poterit efficere, vt votum tollat mandatum Dei.

Canones docent, in omni voto, ius superioris excipi: quare multò minùs hæc vota contra mandata Dei valent.

Quòd si obligatio votorum nullas haberet causas, cur mutari possit, nec Romani Pontifices dispensassent. Neq; enim licet homini obligationem, quæ simpliciter est iuris diuini, rescindere. Sed prudenter iudicauerunt Romani Pontifices; æquitatē in hac obligatione adhibendam esse. Ideo sæpè de votis dispensasse leguntur. Nota est historia de Rege Arragonum, reuocato ex Monasterio: & extant exempla nostri temporis,

Deinde cur obligationem exaggerāt aduersarij, seu effectum voti, cū interim de ipsa voti natura sileant, quod debet esse in re possibili, quod debet esse voluntarium, sponte & consultō conceptum? At quomodo sit in potestate hominis perpetua castitas, nō est ignotum. Et quotusquisq; sponte & consultō vouit? Puellæ & adolēcentes, priusquā iudicare possunt, persuadentur ad vouendum, interdum etiam coguntur. Quare non est æquum, tam rigide de obligatione disputare, cū omnes fateantur, contra voti naturam esse, quod non sponte, quod inconsultō admittitur.

Pleriq; Canones rescindunt vota ante annum 15. contracta, quia ante illam ætatem non videtur tantum esse iudicij, vt de perpetua vita cōstitui possit. Alius Canon plus concedens hominum imbecillitati, addit annos aliquot, verat enim ante annum 18 votū fieri. Sed vtrum sequemur, maxima pars habet excusationem, cur Monasteria deferant, quia plurimi ante hanc ætatem vouerunt.

Postremò, etiamsi voti violatio reprehendi posset, tamē non videtur statim sequi, quòd coniugia talium personarum dissoluenda sint. Nam Augustinus negat debere dissolui, 27. quæst. 1. cap. Nuptiarum: cuius non est leuis autoritas, etiamsi alij postea aliter senserunt.

Quamquam autem mandatum Dei de coniugio videatur plerisque liberare à votis, tamen afferunt nostri & aliam rationem de votis, quòd sint irrita: Quia omnis cultus Dei, ab hominibus sine mandato Dei institutus & electus ad promerendam iustificationem & gratiam, impius est, sicut Christus ait: (Matt. 15.) Frustra colunt me mandata hominum. Et Paulus ubiq; docet, iustitiam non esse quærendam ex nostris obseruationibus & cultibus, qui sint exco gitati ab hominibus, sed contingere eam per fidem, credentibus se recipi in gratiam à Deo propter Christum.

Constat autem Monachos docuisse, quòd factitiæ religiones satisfaciant pro peccatis, mereantur gratiam & iustificationem. Quid hoc est aliud quàm de gloria Christi detrahere, & obscurare ac negare iustitiā fidei? Sequitur igitur ista vota vtitata impios cultus fuisse: quare sunt irrita. Nam votum impium, & factum contra mandata Dei, non valet, neq; enim decet votum vinculum esse iniquitatis, vt Canon dicit.

Paulus dicit (Gal. 5.) Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Ergo etiam, qui votis iustificari volūt,
euacuantur.

euacuatur à Christo, & à gratia excidunt. Nam & hi, qui votis tribuunt iustificationem, tribuunt proprijs operibus hoc, quod propriè ad gloriam Christi pertinet. Neq; verò negari potest, quin Monachi docuerint, se per vota & obseruationes suas iustificari & mereri remissionem peccatorum: imò affinxerunt absurdiora, dixerunt se alijs mutuari sua opera. Hæc si quis velit odiosè exaggerare, quàm multa posset colligere, quorum iam ipsos Monachos pudet? Ad hæc persuaferunt hominibus, facticias religiones esse statum Christianæ perfectionis. An non est hoc iustificationem tribuere operibus? Non est leue scandalum in Ecclesia, populo proponere certum cultum, ab hominibus excogitatum sine mandato Dei, & docere, quòd talis cultus iustificet homines: Quia iustitia fidei, quæ maximè oportet tradi in Ecclesia, obscuratur, cùm illæ mirificæ religiones Angelorum, simulatio paupertatis & humilitatis, & cœlibatus, offunduntur oculis hominum.

Præterea obscurantur præcepta Dei, & verus cultus Dei, cùm audiunt homines, solos Monachos esse in statu perfectionis: quia perfectio Christiana est seriò timere Deum, & rursus cōcipere magnam fidem, & cōfidere propter Christum, quòd habeamus Deum placatum, petere à Deo, & certò expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, iuxta vocationem: Interim foris diligenter facere bona opera, & seruire vocationi. In his rebus est vera perfectio, & verus cultus Dei, non est in cœlibatu, aut mendicitate, aut veste sordida. Verùm populus concipit multas perniciosas opiniones ex illis falsis præconijs vitæ Monasticæ. Audit sine modo laudari cœlibatum, ideò cum offensione conscientiae versatur in coniugio: Audit solos mendicos esse perfectos, ideò cum offensione conscientiae retinet possessiones, negociatur: Audit consilium Euangelicum esse de non vindicando, ideò alij in priuata vita non verentur vlisci, audiunt enim consilium esse non præceptum, Alij omnes magistratus & ciuilia officia iudicant indigna esse Christianis.

Leguntur exempla hominum, qui deserto coniugio, deserta Reipublicæ administratione, abdiderunt se in Monasteria. Id vocabant fugere ex mundo, & quærere vitæ genus, quod Deo magis placeret, nec videbant Deo seruiendum esse in illis mandatis, quæ ipse tradidit, non in mandatis, quæ sunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum vitæ genus est, quod habet mandatum Dei. De

his rebus necesse est admonere homines. Et ante hæc tempora reprehendit Gerson errorem Monachorum de perfectione, & testatur suis temporibus nouam vocem fuisse, quòd vita Monastica sit status perfectionis.

Tam multæ impiæ opiniones hærent in votis, quòd iustificent, quòd sint perfectio Christiana, quòd seruent consilia & præcepta, quòd habeant opera supererogationis. Hæc omnia, cū sint falsa & inania, faciunt vota irrita,

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Magnæ disputationes fuerunt de potestate Episcoporum, in quibus nonnulli incommode commiscuerunt potestatem Ecclesiasticam, & potestatem gladij. Et ex hac confusione maxima bella, maximus motus extiterunt, dum Pontifices, freti potestate clauium, nō solum nos uos cultus instituerunt, reservatione casuum, violentis excommunicationibus conscientias onerauerunt, sed etiam regna mundi transferre, Imperatoribus adimere imperium conati sunt. Hæc vitia multò antè reprehenderunt in Ecclesia homines pij & eruditi. Itaq; nostri, ad consolandas conscientias, coacti sunt ostendere discrimen Ecclesiasticæ potestatis, & potestatis gladij, & docuerunt vtranq; propter mandatum Dei, religiosè venerandam & honore afficiendam esse, tanquam summa Dei beneficia in terris.

Sic autem sentiunt, Potestatem clauium, seu potestatem Episcoporum, iuxta Euangelium, potestatem esse seu mandatum Dei, prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, & administrandi Sacramenta. Nam cum hoc mandato Christus mittit Apostolos (Ioh. 20.) Sicut misit me pater, ita & ego mitto vos. Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta sunt. Marc. 16. Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ, &c.

Hæc potestas tantum exercetur docendo seu prædicando verbum, & porrigendo Sacramenta, vel multis, vel singulis iuxta vocationem, quia conceduntur non res corporales, sed res æternæ,

næ,

na, iusticia æterna, Spiritus sanctus, vita æterna. Hæc non possunt contingere nisi per ministerium verbi & Sacramentorum, sicut Paulus dicit (Roman. 1.) Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Itaque cum potestas Ecclesiastica concedat res æternas, & tantum exerceatur per ministerium verbi, non impedit politicam administrationem: sicut ars canendi nihil impedit politicam administrationem. Nam politica administratio versatur circa alias res quàm Euangelium. Magistratus defendit non mentes, sed corpora & res corporales aduersus manifestas iniurias, & coërcet homines gladio, & corporalibus pœnis, vt iustitiam civilem & pacem retineat.

Non igitur commiscendæ sunt potestates, Ecclesiastica & civilis. Ecclesiastica suum mandatum habet Euangelij docendi, & administrandi Sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, nō transferat regna mundi, non abroget leges Magistratum, nō tollat legitimam obedientiam, nō impediat iudicia de vllis civilibus ordinationibus aut contractibus, non præscribat leges Magistratibus de forma Reipublicæ: sicut dicit Christus (Iohan. 19.) Regnum meum non est de hoc mundo. Item (Luc. 12.) Quis constituit me iudicem aut diuisorem super vos? Et Paulus ait (Philip. 3.) Nostra politia in cœlis est. (2. Corinth. 10.) Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destruendas cogitationes, &c. Ad hunc modum discernunt nostri vtriusq; potestatis officia, & iubēt vtramq; honore afficere, & agnoscere vtramq; Dei donum & beneficium esse.

Si quam habent Episcopi potestatem gladij, hanc non habent Episcopi ex mandato Euangelij, sed iure humano donatam à regibus & Imperatoribus, ad administrationem civilem suorum bonorum. Hæc interim alia functio est, quàm ministerium Euangelij.

Cum igitur de iurisdictione Episcoporum quæritur, discerni debet Imperium ab Ecclesiastica iurisdictione. Porro secundum Euangelium, seu, vt loquuntur, de iure diuino, nulla iurdictio competit Episcopis, vt Episcopis, hoc est, his, quibus est commissum ministerium verbi & Sacramentorum, nisi remittere peccata, item, cognoscere doctrinam, & doctrinam ab Euangelio dissentientem reijcere, & impios, quorum nota est impietas, excludere à communione Ecclesiæ, sine vi humana, sed verbo. Hic necessariò,

& de iure diuino, debent eis Ecclesiæ præstare obedientiam, iuxta illud (Luc. 10.) Qui vos audit, me audit.

Verùm cum aliquid contra Euangelium docent aut statuunt, tunc habent Ecclesiæ mandatum Dei, quod obedientiam prohibet. Matth. 7. Cauete à Pseudoprophetis. Gal. 1. Si Angelus de cœlo aliud Euangelium euangelizauerit, anathema sit. 2. Corinth. 13. Non possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate. Item, Data est nobis potestas ad ædificationem, non ad destructionem. Sic & Canones præcipiunt. 2. q. 7. cap. Sacerdotes, & cap. Oues. Et Augustinus contra Petilianum Epistolam inquit, Nec catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, aut contra Canonicas Dei scripturas aliquid sentiunt.

Si quam habent aliam vel potestatem, vel iurisdictionem, in cognoscendis certis causis, videlicet matrimonij, aut decimarum, &c. hanc habent humano iure, ubi cessantibus ordinarijs, coguntur Principes, vel inuiti, suis subditis ius dicere, vt pax retineatur.

Præter hæc disputatur, vtrum Episcopi seu pastores habeant ius instituendi ceremonias in Ecclesia, & leges decibus, ferijs, gradibus ministrorū seu ordinibus, &c. condendi. Hoc ius qui tribuunt Episcopis, allegant testimonium (Ioh. 16.) Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Allegant etiam exemplum Apostolorum (Act. 15.) qui prohibuerunt abstinere à sanguine & suffocato. Allegant Sabbatum mutatum in diem Dominicum contra Decalogum, vt videtur. Nec vllum exemplum magis iactatur, quàm mutatio sabbati. Magnam contendunt Ecclesiæ potestatem esse, quòd dispensauerit de præcepto Decalogi.

Sed de hac quæstione nostri sic docent, quòd Episcopi nō habent potestatem statuendi aliquid contra Euangelium, vt suprà ostensum est. Docent idem Canones 9. Distin. Porro contra scripturam est, traditiones condere aut exigere, vt per eam obseruationem satisficiamus pro peccatis, aut mereamur gratiā & iusticiam. Læditur enim gloria meriti Christi, cum talibus obseruationibus conamur mereri iustificationem. Constat autem propter hanc persuasionem, in Ecclesia penè in infinitum creuisse traditiones, oppressa interim doctrina de fide & iusticia fidei, quia subinde plures feriæ factæ sunt, ieiunia indicta, ceremoniæ nouæ, noui honores Sanctorum instituti sunt, quia arbitrabantur auctores talium rerum, se

rum, se

rum, se his operibus mereri gratiam. Sic olim creuerunt Canones poenitentiales, quorum adhuc in satisfactionibus vestigia quædam videmus.

Item autores traditionum faciunt contra mandatum Dei, cum collocant peccatum in cibis, in diebus & similibus rebus, & onerant Ecclesiam seruitute Legis, quasi oporteat apud Christianos, ad promerendam iustificationem, cultum esse similem Leuitico, cuius ordinationem commiserit Deus Apostolis & Episcopis: sic enim scribunt quidam. Et videntur Pontifices aliqua ex parte exemplo legis Mosaicę decepti esse. Hinc sunt illa onera, quod peccatum mortale sit, etiam sine offensione aliorum, in feriis laborare manibus, quod certi cibi polluant conscientiam, quod ieiunia sint opera placantia Deum, quod peccatum in casu reseruato non possit remitti, nisi accesserit autoritas reseruantis, cum quidem ipsi Canones non de reseruacione culpæ, sed de reseruacione poenę Ecclesiasticę loquantur.

Vnde habent ius Episcopi, has traditiones imponendi Ecclesijs, ad illaqueandas conscientias, cum Petrus Act. 15. vetet imponere iugum discipulis: cum Paulus dicat (2. Cor. 13.) potestatem ipsis datam esse ad ædificationem, non ad destructionem? Cur igitur augent peccata per has traditiones?

Extant enim clara testimonia, quæ prohibent condere tales traditiones ad promerendam gratiam, aut tanquam necessarias ad salutem. Paulus Col. 2. Nemo vos iudicet in cibo, potu, parte diei festi, nouilunio aut sabbatis. Item, si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quare, tanquam viuentes in mundo, decreta facitis? Non attingas, non gustes, non contrectes: quę omnia percutunt usu, & sunt mandata & doctrinæ hominum, quę habent speciem sapientiæ. Item ad Titum aperte prohibet traditiones, Non attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium veritatem. Et Christus Matt. 15. inquit de his qui exigunt traditiones: Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Et improbat tales cultus, Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur.

Si ius habent Episcopi onerandi Ecclesias infinitis traditionibus, & illaqueandi cōscientias, cur toties prohibet scriptura condere & audire traditiones? cur vocat eas doctrinas Dæmoniorum? Num frustra hæc præmonuit S. sanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes institutæ, tanquam necessariæ, aut cum opinione prome-

promerendæ gratiæ, pugnent cum Euangelio, quòd non liceat vllis Episcopis tales cultus instituere aut exigere. Necesse est enim in Ecclesijs retineri doctrinam de libertate Christiana, quòd nō sit necessaria seruitus legis ad iustificationem, sicut in Galatis (cap. 5.) scriptum est: Nolite iterum iugo seruitutis subijci. Necesse est retineri præcipuum Euangelij locum, quòd gratiam per fidem in Christum gratis consequamur, non propter certas obseruationes, aut propter cultus ab hominibus institutos.

Quid igitur sentiendum est de die Dominico, & similibus ritibus templorum? Ad hæc respondent, quòd liceat Episcopis seu Pastoribus facere ordinationes, vt res ordine gerantur in Ecclesia, non vt per illas mereamur gratiam, aut satisfaciamus pro peccatis, aut obligentur conscientiæ, vt iudicent esse necessarios cultus, ac sentiant se peccare, cū sine offensione aliorum violant. Sic Paulus ordinat (I. Cor. II.) vt in congregatione mulieres velent capta, vt ordine audiantur in Ecclesia interpretes, &c.

Tales ordinationes conuenit Ecclesias propter caritatem & tranquillitatem seruare, eatenus, ne alius alium offendat, vt ordine & sine tumultu omnia fiant in Ecclesijs: Verū ita, ne conscientia onerentur, vt ducant res esse necessarias ad salutem, ac iudicent se peccare, cū violant eas sine aliorum offensione. sicut nemo dixerit peccare mulierem, quæ in publicum non velato capite procedit, sine offensione hominum.

Talis est obseruatio diei Dominici, Paschatis, Pentecostes, & similium feriarum, & rituum. Nam qui iudicant Ecclesiæ autoritate, pro sabbato, institutam esse diei Dominici obseruationem, tanquam necessariam, longè errant. Scriptura abrogauit sabbatum, quæ docet omnes ceremonias Mosaicæ, post reuelatum Euangelium, omitti posse. Et tamen quia opus erat constituere certum diem, vt sciret populus, quando conuenire deberet, apparet Ecclesiam ei rei destinauisse diem Dominicum, qui ob hanc quoque causam videtur magis placuisse, vt haberent homines exemplum Christianæ libertatis, & scirent nec sabbati, nec alterius diei obseruationem necessariam esse.

Extant prodigiosæ disputationes de mutatione Legis, de ceremonijs nouæ Legis, de mutatione sabbati, quæ omnes ortæ sunt ex falsa persuasione, quòd oporteat in Ecclesia cultū esse, similem Leuitico, & quòd Christus commiserit Apostolis & Episcopis excogitare

cogitare nouas ceremonias, quæ sint ad salutem necessariae. Hi errores serpsērunt in Ecclesiam, cū iustitia fidei non satis clarè doceretur. Aliqui disputant, diei Dominici obseruationem non quidem iuris diuini esse, sed quasi iuris diuini: præscribūt de ferijs, quatenus liceat operari. Huiusmodi disputationes, quid sunt aliud, nisi laquei conscientiarum? Quanquam enim conentur epieikizare traditiones, tamen nunquam potest æquitas deprehendi, donec manet opinio necessitatis, quam manere necesse est, vbi ignorantur iustitia fidei, & libertas Christiana.

Apostoli (Act. 15.) iusserunt abstinere à sanguine. Quis nūc obseruat? neq; tamen peccant, qui non obseruant, quia ne ipsi quidem Apostoli voluerūt onerare conscientias tali seruitute, sed ad tempus prohibuerunt, propter scandalum. Est enim perpetua voluntas Euangelij consideranda in decreto. Vix vlli Canones seruantur accuratè, & multi quotidie exolescunt apud illos etiam, qui diligentissimè defendunt traditiones. Nec potest conscientijs consuli, nisi hæc æquitas seruetur, vt sciamus eos sine opinione necessitatis seruari, nec lædi conscientias, etiam si traditiones exoleant.

Facile autem possent Episcopi legitimam obedientiam retinere, si non vrgerent seruare traditiones, quæ bona conscientia seruari non possunt. Nunc imperant cœlibatum, nullos recipiūt, nisi iurent se puram Euangelij doctrinam nolle docere. Non petunt Ecclesiæ, vt Episcopi honoris sui iactura sarciant concordiam, quod tamen decebat bonos pastores facere. Tantū petunt, vt iniusta onera remittant, quæ noua sunt, & præter consuetudinem Ecclesiæ catholicæ recepta. Fortassis initio quædam constitutiones habuerunt probabiles causas, quæ tamen posterioribus temporibus non congruunt. Apparet etiam quasdam errore receptas esse. Quare Pontificiæ clementiæ esset, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit Ecclesiæ vnitatem. Multæ enim traditiones humanæ tempore mutatae sunt, vt ostendunt ipsi Canones. Quod si non potest impetrari, vt relaxentur obseruationes, quæ sine peccato non possunt præstari, oportet nos regulam Apostolicam sequi, (Act. 5.) quæ præcipit Deo magis obedire quàm hominibus.

Petrus (1. Pet. 5.) vetat Episcopos dominari, & Ecclesijs imperare. Nunc non id agitur, vt dominatio eripiat Episcopis, sed hoc vnum petitur, vt patiantur Euangelium purè doceri, & relaxent paucas quasdam obseruationes, quæ sine peccato seruari nō possunt.

sunt. Quòd si nihil remiserint, ipsi viderint, quo modo Deo ratio-
nem reddituri sint, quòd pertinacia sua causam schismati præbēt.

EPILOGVS.

I sunt præcipui articuli, qui videntur habere contro-
uersiam. Quanquam enim de pluribus abusibus dici
poterat, tamen, vt fugeremus prolixitatem, præcipua
complexi sumus, ex quibus cætera faciliè iudicari pos-
sunt. Magnæ querelæ fuerunt de indulgentijs, de pere-
grinationibus, de abusu excommunicationis. Parochiæ multipli-
citer vexabantur per stationarios. Infinitæ contentiones erant pa-
storibus cum Monachis, de iure parochiali, de confessionibus, de
sepulturis, de extraordinarijs concionibus, & de alijs innumerabi-
libus rebus. Huiusmodi negocia prætermisimus, vt illa, quæ sunt
in hac causa præcipua, breuiter proposita, faciliùs cognosci pos-
sent. Neq; hîc quicquam ad vlliùs contumeliàm dictum aut colle-
ctum est. Tantùm ea recitata sunt, quæ videbantur necessariò di-
cenda esse, vt intelligi possit, in doctrina ac ceremonijs apud nos
nihil esse receptum contra scripturam aut Ecclesiam catholicam,
quia manifestum est nos diligentissimè cauissè, ne qua noua & im-
pia dogmata in Ecclesias nostras serperent.

*Hos articulos suprâ scriptos, voluimus exhibere iuxta edictum C.M. in quibus Confessio
nostra extaret, & eorum, qui apud nos docent, doctrinæ summa cerneretur. Si quid in hac
Confessione desiderabitur, parati sumus latiore informationem, Deo volente, iuxta scripta
ras exhibere.*

Cæsarea Maiest. V.

Fideles & subditi,

*Iohannes Dux Saxonie Elector.
Georgius Marchio Brandenburgensi.
Ernestus Dux Luneburgensis.
Philippus Landgravius Hessorum.
Ioannes Fridericus Dux Saxonie.
Franciscus Dux Luneburgensis.
Vulfgangus Princeps ab Anhalt.
Senatus Magistratusq; Nurnberg.
Senatus Reutlingensis.*

INDEX

INDEX
**MONSTRANS LOCA PA-
 TRVM, ET CANONVM, ET HISTO-
 RIAS HAERETICORVM, ET ALIAS, QVAE
 IN CONFessione AVGVSTANA CI-
 TATAE SVNT.**

Ex primo Articulo.

DECRETVM Nicenæ Synodi de vnitare effentia diuinæ, & de tri-
 bus personis extat in Theodoret libro 1. capit. 12. Socratis lib: 1. cap. 8. Hi-
 storia Ecclesiastica lib. 10. cap. 6. & Tripartita lib. 2. cap. 9. Celebrata est au-
 tem hæc Synodus anno Christi 330. in Bithynia vrbe Nicea, vbi ex Imperatoris
 Constantini Magni edicto, trecenti decem & octo episcopi conuenerunt, vt de
 Samosateni, Arij, & Nouati dogmatibus confessionem ederent.

Ab his scriptum est Symbolum Nicenum, quod post annos 55. in Synodo Byzantina, ad-
 ditis quibusdam verbis, & illustrato articulo de Spiritu sancto, repetitum est: Et omnibus postea
 seculis, in Ecclesia Christiana, vera & orthodoxa fidei, de diuinitate Filij Dei, regula & norma
 fuit. Adscribemus igitur hoc quoque, in loco verba Symboli, sicut ex Nicena & Byzantina Synodi
 præscripto in templis vsitate canis solet.

CREDO in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli & terra, visibilium o-
 mnium & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei vnigenitum, & ex
 Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero,
 genitum non factum, consubstantialē Patri, per quem omnia facta sunt, Qui propter nos homi-
 nes, & propter nostram salutem, descendit de cælis, & incarnatus est de Spiritu sancto, ex Ma-
 riæ virgine, & homo factus est, passus etiam sub Pontio Pilato, ac sepultus est, tertia die resurre-
 xit, Ascendit in cælos, sedet ad dextram Patris: inde venturus est cum gloria iudicare viuos &
 mortuos, cuius regni non erit finis. Credimus in SPIRITVM SANCTVM, Dominum & viui-
 ficatorem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio adorandum & glorificandum, Qui locu-
 tus est per Prophetas. Et vnā Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur vnā Ba-
 ptisma in Remissionem peccatorum, & expectamus resurrectionē mortuorum & vitam futuri
 seculi, Amen.

Damnant MANICHÆOS) qui finxerunt duos esse DEOS, pariter æternos & eius-
 dem potentia: alterum Bonum, authorem rerum bonarum, quem Qwōq. i. lucem nominabant:
 alterum Malum, à quo omnes res malæ, coniugium, imperia, leges Mosaicæ, & Prophetæ orti
 essent. Nomen accepit hæc secta à Mane Persa, quem Manichæum aliqui vocant. Is Aureliani
 Imp. tempore, circa annum Christi 275. dogmata illa sparsit, quæ tamen multis annis antè, per
 Martionem & Cerdonem Romæ & alibi disseminata, & à D. Ireneo, Tertulliano et alijs refu-
 tata erant. Integram Manichææ sectæ historiam & refutationem inuenient studiosi apud Epi-
 phanium lib. 2. Tomo 2. & apud Augustinum Tom. 6.

Valentinianos) seu Gnosticos, qui triginta Deos, seu 15. paria Deorum consinxerunt,

Bûdorp

βύθον καὶ σίγην, Νοῦν καὶ ἀλήθειαν, λόγον καὶ Ζωὴν, ἀνθρώπων καὶ Εκκλησίας, Πατέρα καὶ Υἱόν, Πίσιν, πατρικὸν καὶ ἐλπίδα, &c.

Nomen accepit hac secta, à Valentino natione Aegyptio, (vt Epiphanius scribit) Qui circa annū Christi 150. sub Imp. Antonino, Romæ vixit, & acceptas à Basilide, Saturnino, Carpocrate & alijs, fanaticas & prodigiosas opiniones sparsit, Quarum enumerationem & refutationem integram studiosi apud Irenæum lib. 1. & sequentibus, & apud Epiphanium libro 1. Tom. 2. inuenient.

ARIANOS) ortos ab ARIO presbytero, & Doctore in schola ecclesiæ Alexandrinæ. Qui docuit, Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, non esse verè & natura Deum, ex substantia Dei Patris genitum, & coeternum Patri, sed esse summam creaturam ex nihilo conditam. Et si autem hic error, viuente adhuc Ario, in Nicena Synodo damnatus est, anno Christi 330. tamen multis annis post latissimè in toto Oriente & Africa propagatus est, donec tandem Mahometica impietas inde per Sergium Monachum Arianum extructa est.

Historiam Arii, & Nicenæ Synodi, integram legant studiosi, continua serie expositam, in Tripartita à lib. 1. cap. 12. vsq; ad libri tertij caput decimum. Item in Epiphaniij lib. 2. Tomo 2.

EVNOMIANOS) Arianorum secta fuit ab Eunomio Cyzici Episcopo nomen adeptæ, Qui, cum ceteri Ariani concederent Filium Deo Patri similem esse, sicut in Synodo Syrmienfi (quæ anno Christi 356. post Nicenam 26. celebrata est) pro voce ὁμοούσιος vox ὁμοιος substituta est: ipse acerrimè contendit Filium per omnia Patri dissimilem esse, Quia nullo modo creatura possit similis esse Creatori. Hanc heresin tribus libris refutauit Basilius. Et crebra Eunomij mentio fit in Historia Eccles. Tripart. lib. 5. cap. 13. 34. 37. lib. 7. cap. 17. 18.

Mahometistas) Mahomet circa annum Christi 620. sub Heraclio Imp. in Arabia Petraæ exortus est, Qui cum largitionibus sibi milites, ab Heraclio dimissos, adiūxisset, vt facilius eos, sublatis religionū dissidijs, in officio concordēs retineret, adiutus opera Sergij Monachi Ariani, Formam doctrinæ popularem, & rationi consentaneam, condidit, ex Iudaica, Christiana & Ethnica Religione consutam, in qua articulum de tribus personis diuinitatis, & duabus in Christo naturis, planè remouit. Et vnā personam esse Deum affirmat: Christum verò excellentem Doctorem à Deo missum, sed non verè & natura Deum esse. Hac & alia dogmata populari auidissimè Arabes, Saraceni, Persæ, & postea Turcæ amplexi sunt. De Mahometi origine quædam recitantur apud Iohannem Zonaram lib. 3. Annalium, in historia Heraclij. Et passim extat scripta à F. Ricardo refutatio, & alia Excerpta, Alcorani.

Damnat & Samosatēnos) ortos à Paulo, qui in vrbe Syriæ Samosata (quæ Lucianus etiam patria fuit) natus, & Ecclesiæ Antiochenæ Episcopus fuit, circa annū Christi 270. Is docuit in Christo humanam tantum naturam fuisse, & λόγον, in primo capite Iohannis, non significare personam à Patre distinctam, sed tantum deliberationem seu decretum Patris de creatione & redemptione, seu verbum euāescens. Historiam legant Studiosi in Eusebio, lib. 7. cap. 23. 24. 25. 26. & in Epiphanio, lib. 2. Tomo 2.

Veteres & Neotericos) Nostra ætate Samosatēni heresin, editis in Germania & Gallia septem libellis de erroribus Trinitatis, & Dialogis aliquot, renouauit Michaël Seruatus, Arago Hispanus, qui anno Christi 1553. die 17. Octobris Geneuæ in Sabaudia combustus est.

AVGVSTANA CONFESSIO.
EX II. ARTICVLO.

II3

Damnant Pelagianos) ortos à Pelagio Britanno, qui, cum Romæ monachus esset, circa annum Christi 400. & postea, docuit vires naturæ integras, & sine peccato nasci, & posse hominem, proprijs liberi arbitrij viribus, Legi Dei satisfacere, & coram Deo iustum & sine peccato esse, etiam sine auxilio gratiæ & Spiritus sancti: Sed ideo donari Spiritum sanctum, ut facilius Legi à nobis satisfieri possit. Hos errores accuratè refutavit Augustinus multis libris, qui in septimo Tomo operum ipsius collecti sunt. Item Synodus Carthaginensis & Mileuitana, quarum acta & epistola de hac controuersia extant.

EX VI. ARTICVLO.

Ambrosius enim inquit: Hoc constitutum est à Deo, ut, qui credit in Christum, saluus sit sine opere, Sola fide, Gratis accipiens remissionem peccatorum.) Hæc sententia extat statim in principio Commentariorum in prioris Epistolæ ad Corinthios caput primum, Tomo 5. pag. 244. Passim autem similes sententiæ, quæ soli Fidei iustificationem tribuunt, in Ambrosio, ad Rom. 3. 4. 10. 11. 2. Corinth. 3. 2. Timoth. 2. in Augustino, Basilio, Hilario, Chrysostomo, Eusebio, imò etiam in Origene ac Bernardo, extant.

EX VIII. ARTICVLO.

Damnant Donatistas) nomen acceperunt à Donato quodam Numida, Qui cum Cecilianus Carthagine contra ipsius voluntatem Episcopus electus esset, suam factionem ab eo seiunxit, electo proprio Episcopo Maiorino. Huic Donatus successit, priori ὁμώνομος, sed multum eo doctior & eloquentior, qui acerrimè contendebat, non esse in hac vitæ Ecclesiæ admixtos malos. Et Sacramenta, per malos administrata, inutilia esse. Ideo baptizatos à Ministris, quorum mores viciosi essent, necessariò rebaptizandos esse.

Hos errores recitat, & acerrimè refutat D. Augustinus multis libris, qui initio Tomi 7. operum ipsius extant.

EX XII. ARTICVLO.

Damnantur & Nouatiani) orti à Nouato, qui primum Carthaginensis, postea Romanæ Ecclesiæ Presbyter fuit, ubi cum Cornelius Episcopus eos, qui metu suppliciorum negauerant, & tamen ad pœnitentiam redibant, reciperet: Nouatus se ab eo seiunxit, & contendit, lapsos nequaquam recipiendos esse. Vixit circa annum Christi 254. Historia Nouati, & totius controuersie pia dijudicatio, extat apud Cyprianum lib. 2. Epist. 8. Et lib. 4. Epist. 2. Et apud Epiphanium lib. 2. Tomo 1. Item Eusebium lib. 6. cap. 33. 34.

EX XVIII. ARTICVLO.

Augustinus lib. 3. Hypognosticon) Tom. 7. operum Augustini, pag. 296.

H

Ex

AVGVSTANA CONFESSIO. EX XX. ARTICVLO.

Augustinus multis voluminibus defendit gratiam & iustitiam Fidei cōtra merita operum) in libro de Spiritu & Litera, De Natura & Gratia, In 6. libris contra Iulianum, In tribus libris de peccatorum meritis & remissione, In quatuor libris contra duas Pelagianorum Epistolas, &c.

Similia docet Ambrosius: sic enim inquit de vocatione gentium: Viliſceret redemptio sanguinis Christi. lib. 1. cap. 5. Tom. 2. pag. 13.

Sic enim ait Ambrosius, Fides bonæ voluntatis & iustæ actionis genitrix est) lib. de vocatione gentium, cap. 3. statim in principio.

Et Ecclesia canit: Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium) In Hymno ad Spiritum sanctum, Qui cum omnium piorum cognitione dignissimus sit, integrum asseribam.

Veni sancte Spiritus, & emitte cœlitus lucis tuæ radium. Veni pater pauperum, veni dator munerum, veni lumen cordium. Consolator optime, dulcis hospes animæ, dulce refrigerium. In labore requies, in æstu temperies, in fletu solatium. O lux beatissima, reple cordis intima tuorum fidelium. Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium. Lana quod est sordidum, riga quod est aridum, sana quod est sauciam: Flecte quod est rigidum, fove quod est frigidum, rege quod est deuium. Da tuis fidelibus, in te confidentibus, sacrum septenarium: Da virtutis meritum, da salutis exitum, da perenne gaudium.

DE VTRAQUE SPECIE.

Cardinalis Cusanus recitat, quando sit approbatus mos vtendi altera specie) Locus est in tertia epistola ad Boëmos. Floruit autem Nicolaus, cui à patrio pago, Cusa, ad ripam Moselle sita, cognomen Cusani tribuitur, tempore concilij Basiliensis, vir in lingua Latina, Græca & Ebræa, & in Mathematicis ac tota Philosophia excellenter doctus. Obijt anno Christi 1464.

Cyprianus aliquot locis testatur populo sanguinem datum esse) lib. 2. epist. 3. In calice dominico sanctificando & plebi ministrando. Libro 4. epist. 6. ad plebem Thibarinam. Idcirco quotidie calicem sanguinis Christi bibere Christi milites debent, vt possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere. Item in Sermonē de Lapsis, Quod non statim ore polluto domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur.

Idem testatur Hieronymus, qui ait) in Commentarijs in Sophonia cap. 3. Tom. 6. Fol. 98.

Imò Gelasius Papa mandat, ne diuidatur Sacramentum) Distin. 2. de consecrat. cap. Comperimus quod quidam, sumta tantummodò Corporis sacri portione, à calice sacri cruentis abstineant, qui aut integra Sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: Quia diuisio vnius eiusdem mysterij, sine grandi sacrilegio non potest provenire.

Vt testantur Canones dist. 8. cap. Veritate, cum sequentibus) Verba Canonis sunt: Veritate manifesta cedat consuetudo veritati. Item, Nemo consuetudinem rationis & veritati preponat. Item, Si consuetudinem fortassis opponas, aduertendum est, quod Dominus dicit, Ego sum via, veritas & vita: non dixit, ego sum consuetudo, sed veritas. Et certè,

ut beati Cypriani utamur sententia, Consuetudo, quantumvis vulgata, veritati omnino est postponenda. Et vsus, qui veritati est contrarius, est abolendus.

DE CONIVGIO SACER- DOTVM.

Pius Papa dixisse fertur: Fuisse aliquas causas, cur ademtum sit sacerdotibus coniugium, sed multo maiores esse causas, cur reddi debeat: Sic enim scribit Platina:) in vita Pij Pontificis, circa finem. Præfuit autem Pius Ecclesiæ Romana anno Christi 1460. Æneas Syluius antea dictus, Senensis natione, cuius Historia Boëmica, & Epist. 430. lectu dignissima, & alia scripta extant. Huius Pij 11. & omnium priorum Pontificum Romanorum vitas scripsit Baptista Platina Cremonensis, qui Pij Pontificis abbreviator & postea Sixti 1111. Bibliothecarius fuit. Obijt anno 1481.

Archiepiscopus Moguntinus publicaturus edictum Romani Pontificis de eare, penè ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppressus est) Historia extat apud Nauclerum Volumine 2. in fine Generationis 36. & in Lamberto Schaffnaburgensi.

Sed etiam præsentia coniugia, contra ipsos etiam Canones, non tantum à Synodis, verum etiam ab ipsis Pontificibus factos, distraherentur) Canon ex Synodo Carthaginensi sexta, circa annum Christi 420. celebrata, citatur dist. 84. cap. cum de quorundam. Verba Canonis sunt: Placuit, Episcopos, Presbyteros & Diaconos, secundum priora statuta, etiam ab vxoribus abstinere. Quod nisi fecerint, ab Ecclesiastico remoueantur officio. Pontificis Ciricij Canon recitatur distinct. 82. cap. Proposui & sequentibus, ubi insulse etiam Pauli dictum contra coniugium Sacerdotum allegatur, Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Nam in carne esse, est indulgere viciosis inclinationibus & cupiditatibus carnis, quæ lege Dei prohibita sunt. At coniugium à Deo ipso institutum & Sacerdotibus etiam præceptum est.

Ipsi Canones veterem rigorem interdum posterioribus temporibus, propter imbecillitatem hominum, laxandum esse dicunt) dist. 34. cap. Fraternitatis. Verba Canonis sunt: Quamuis multa sunt, quæ in huiusmodi casibus observari Canonice iubeat sublimitatis autoritas: tamen quia defectus nostri corporis, quibus non solum merita, sed corpora ipsa hominum defecerunt, distractionis illius non patitur manere censuram, & ætas illius, de quo agitur, futura incontinentiæ suspicionem adferre dignoscitur: ut ad Diaconatus ordinem possit prouehi, concessisse nos noueris.

Item, 1. q. 7. cap. Requiritis. Nisi rigor disciplina quandoq; relaxetur ex dispensatione misericordiæ. Multa enim Ecclesia tolerat pro tempore, pro persona, intuitu pietatis, vel necessitatis, siue utilitatis, & pro euentu rei, &c.

Cyprianus suadet, ut mulieres nubant, quæ non seruant promissam castitatem) lib. 1. Epist. 2. Pudicè & castè sine vlla fabula perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare volunt, vel non possunt, melius est ut nubant, quam in ignem delictis suis cadant, &c.

Æquitate quadam vtuntur ipsi Canones erga hos, qui ante iustam ætatem vouerunt) dist. 77. capit. Placuit, ut ante 20. annos ætatis, nec Diaconi ordenentur,

tur, nec virgines consecrentur. Item, 20. q. 1. capit. Sanctimonialia ante annum 40. non velentur.

DE MISSA.

Sicut Ambrosius ait: Quia semper pecco, semper debeo accipere medicinam) *lib. 5. de Sacramentis cap. 4. Tomo 4. pag. 44.*

Chrysostomus ait: Sacerdotem quotidie stare ad altare, & alios ad communionem accersere, alios arcere) *in Commentarijs in 10. cap. epistola ad Ebraeos, columna 1443. Et in primum caput ad Ephesios, col. 793.*

DE CONFESSIOE.

Nam in Decretis) *de Pœnitentia dist. 2. fol. 482.*

Citatur Chrysostomus, qui sic ait, Non tibi dico, vt te prodas in publicum) *in Commentarijs in Epistolam ad Ebraeos. Et similes sententiæ apud eundem extant in enarratione Psalm. 50. Homil. 2. Et in sermone de Pœnitentia & Confessione. Item, Romil. 31. & 41.*

Glossa de pœnitentia, Distin. 5. cap. Consideret, fatetur humani iuris esse confessionem) *Verba glossæ sunt: Melius dicitur confessionem institutam fuisse, à quadam vniuersali Ecclesiæ traditione, potius quàm ex noui vel veteris Testamenti autoritate.*

DE DISCRIMINE CL-
BORVM.

Gerson scribit multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem consciuisse, Quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus) *in libro de vita spiritali anima. Tomo tertio operum Gersonis. Fuit autem Iohannes Gerson Cambricellarius Parisiensis, & interfuit Concilio Constantiæ celebrato, ante annos 146.*

Gerson & alij grauitè questi sunt, se his rixis traditionum impediri) *Num. 62. littera D. Textibus traditionum adeo fixi, adeo pressi coherent, vt ad leges naturales & diuinas, secundum quas adequari humanas & moderari necesse est, non assurgant. Item, Num. 10. littera S. & in libro de vita spiritali anima. Num. 91. littera I. Hoc animaduertens & pia compassione deplorans D. Augustinus ad Ianuarium, &c. Si tuo tempore sic dolerbas, ô sapiens Augustine, quid nostra tempestate dixisses, vbi pro varietate & motu capitum, incredibilis est varietas & dissona multiplicitas onerum huiusmodi seruilium & humanarum, pro vt loqueris, presumptionum: Inter quas, velut inter laqueos animarum & ligantia retia, vix quisquam securus & indeprebensus incesse- rit. Hac est querela, qualem olim apud deuotum Bernardum detulerunt quidam, &c.*

Augustinus vetat onerare conscientias huiusmodi obseruationibus) *Epist. 118. ad Ianuarium. Totum hoc genus rerum liberæ habet obseruationes, & indifferenter est habendum, & pro earum, inter quos viuunt, societate seruandum est.*

In Oriente alio tempore seruauerunt Pascha quàm Romæ) *Eusebius lib. 5. cap. 23. 24. Et Tripart. lib. 9. cap. 37. 38.*

Irenæus inquit: Diffonantia ieiunij, fidei consonantiam non soluit) *citur ab Eusebio, lib. 5. cap. 24.*

Sicut & distinct. 12. Gregorius Papa significat, talem dissimilitudinem non lædere unitatem Ecclesiæ) *in epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum. Nouit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se nouit esse nutritam: Sed mihi placeat, ut, siue in Romana, siue in Gallica, siue in qualibet Ecclesia inuenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicitè eligas.*

In historia Tripart. lib. 9. recitantur hæc verba: Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed predicare bonam conuersationem & pietatem. Tripart. lib. 9. cap. 38.

DE VOTIS MONACHORVM.

Augustini tempore libera erant Collegia) *teste Posidonio in vita Augustini, cap. 11.*

Hæc vincula multis ante iustam ætatem contra Canones iniecta sunt) *distinct. 77. cap. placuit, ut ante 20. annos ætatis nullæ virgines consecrentur. 20. q. 1. cap. Placuit ut ante 25. annos non consecrentur. Alius Canon ante 40. annos non vult virginem velari.*

Canones dicunt, in omni voto ius superioris excipi) *33. q. 5. cap. Manifestum est ita legem statuisse, Fœminam sub viro esse, ita ut nulla eius vota valeant, nisi vir author fuerit permittendo. Item, 20. q. 4. cap. Monacho non licet vota vonere, sine consensu Abbatis sui. Item, Gerson in tractatu de usu carniū: In votis aut legibus posituiis, ista semper exceptio subintelligitur, nisi ubi contra Dei superioris præceptum, cuius finis est charitas, militarent.*

Nota est historia de Rege Aragonum, reuocato ex monasterio) *Raymirus II. filius Sanctij III. Regis Aragonia, primū Monachus S. Pontij in Gallia fuit: postea dispensatione Pontificis, fratri Petro, sine prole mortuo, in regnis Aragonia & Nauarra successit, & vnicam filiam genuit, nuptam postea Raymundo, Comiti Barcinonensi, quem heredem instituit, circa annum Christi 1145.*

Similis historia in Chronico Polonia extat de Casimiro filio Mieszlai, Regis Polonia, qui ex Monasterio Cluniacensi ad Regnum Polonia reuocatus est, anno Christi 1042. tempore Henrici III. Imp.

Pleriq; Canones rescindunt vota ante annum 15. contracta) *20. q. cap. Firma. & cap. Illud autem: Si in minori ætate filij monasterio oblatis fuerint, 15. anno à praelatis interrogentur, vtrum in habitu permanere velint an non? Si reueriti ad secularem habitum voluerint, redeundi licentia nullo modo denegetur: Quia satis inutile est, ut coacta seruitia Domino præstentur.*

Alius Canon vetat ante annum 18. votum fieri) *Dist. 28. cap. De his, ex Canone Concilij Toletani II. Item, 20. q. 1. cap. Quia. Etiam pueros, in iisdem monasterijs, ante annorum 18. tempora, suscipi prohibemus.*

Neque enim debet votum vinculum esse iniquitatis, ut Canon dicit) *22. q. 3. cap. Inter cetera.*

Leguntur exempla hominum, qui deserto coniugio, deserti Reip. administratione, abdiderunt se in monasteria) vt *Cassiodorus*, qui *Theodoricus Veronensis*, *Gothorum regis*, cancellarius multos annos fuit, tandem relicta Reipub. administratione, abdidit se in monasterium *Rauenna*, vbi cum multa alia scripsit, tunc verò *Historiam Ecclesiasticam Tripartitam* ex *Theodoreto*, *Sozomeno* & *Socrate*, in 12. libros, qui extant, coegmentauit. *Carolomannus*, filius *Caroli Martelli*, sponte desertis, & fratri *Pipino* traditis amplissimis ditionibus, *Austrasia*, *Alemannia* & *Turingia*, Monasticam vitam amplexus est, anno *Christi 746*.

Reprehendit *Gerfon* errorem *Monachorum* de perfectione, & testatur suis temporibus nouam vocem fuisse, Quòd vita monastica sit status perfectionis) In libro de *Consilijs Euangelicis*, & statu perfectionis. Item de *Religionis perfectione* & moderatione. In tertiâ parte operum *Gersonis*. Num. 67.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Maxima bella extiterunt, dum Pontifices freti potestate clauium, etiam regna mundi transferre & Imperatoribus adimere imperiū conati sunt) vt *Gregorius II.* & *III.* Imperatoribus *Constantinopolitanis*, propterea quòd imagines ex templis tollebant, tributa pendi à populis *Italiae* prohibuerunt. Circa annum 730.

Huius *Gregorij* successor *Zacharias*, ademtum *Hilderico Francie* regnum, attribuit *Pipino*, patri *Caroli Magni*. Postea *Gregorius VII.* atrocissima inter *Germanicos Principes* bella ciuilia excitauit, cum *Henricum III.* ab Imperio deponi iussit, & eligi *Rudolphum Sueuici ducem*, cui etiam coronam misit, cum hac inscriptione: *Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho*. *Adrianus III.* & *Alexander III.* Pontifices, *Fridericum Barbarossam* sceleratè persecuti sunt. *Innocentius III.* *Philippum* & *Ottonem Casares* excommunicauit, & deposuit *Ottone*, alium *Casarem* à Principibus eligi iussit. *Gregorius IX.* *Fridericum secundum*, crucis etiam & indulgentijs aduersus eum publicatis, toto vitæ suæ tempore oppugnavit, Postea successor ipsius *Innocentius III.* Concilio *Lugduni* habito, Imperium *Friderico* ademit, & alium eligi iussit. Qua de re extat ipsius *Epistola* in 6. *Decretalium*. *Iohannes XXII.* *Ludouicum Bavarum Imp.* deposuit.

Deniq; tota ferè Pontificum & Imperatorum, qui proximis annis 500. vixerunt, hystoria, talibus exemplis Pontificia tyrannidis referta est.

Hæc vitia multò antè reprehenderunt in Ecclesia homines pij & eruditissimi) vt ante annos 400. *Petrus Vualdus Lugdunensis*, à quo *Vualdenses fratres* orti sunt. Ante 300. annos, *Vuilhelmus Durandus*. Ante 230. *Marsilius Patavinus*, qui *Defensor pacis* scripsit: *Dantes*: *Iohannes Gandauensis*: *Vuilhelmus Occam*, & alij, qui *Ludouici Bauari Imp.* patrociniū susceperunt. Item, *Michaël Cefenas*: *Iohannes Vuiclephus*: *Iohannes Gerfon*: *Vuestlus*, &c.

Sic & *Canones* præcipiunt. 2. q. 7. c. *Sacerdotes*, & cap. *Oues*) *Verba Canonis* sunt, *Oues*, quæ suo *Pastori* commissæ sunt, eum nec reprehendere, nisi à fide exorbitauerit, nec vllatenus accusare possunt.

POST.

OSTQVAM finita est Confessionis recitatio: nomine
Cæsareꝝ Maiestatis Fridericus Palatinus his paucis ver-
bis respondit:

Sacra Cæsarea Maiestas, Electoris Saxonie & aliorum consanguineorum, affinium, & amicorum meorum scriptum, continens doctrinam & observationes concionatorum & confessionem fidei ipsorum, prælegi audiuit, & clementissimè percepit. Cum autem maxima & grauissima & summi momenti hæc causa sit, & consideratione dignissima: C. M. tempus de ea cogitandi sumere, & diligenter eam expendere ac deliberare, & cum ali- quid decreuerit, rursus Principibus significare & ita respondere vult, vt Cæs. M. clementiss. Christianam & benignissimam voluntatem liquidò cognoscant.

Elector Saxonie, coniuncti Principes ac status, Cæs. M. Regi Vngariæ ac Boëmiæ, Electoribus, Principibus & cæteris ordinibus subiectissimè gratias egerunt, quòd clementissimè & amicè eos audire dignati essent. Idq; vicissim se, in primis erga Cæs. M. omnibus subiectionis officijs promerituros esse ostenderunt. Suppliciter etiam Cæs. M. dominum suum clementissimum orant, vt grauissimum hoc negocium, in quo præsens ipsorum & æterna animorum salus posita esset, clementer & diligenter, vt rei magnitudo postulare, expendere, & ita hanc causam tractare dignaretur, sicut clementissimum & Christianissimum Cæsarem deceret: sicut in literis Indictionis se facturam esse clementissimè promississet.

Ita tum discessum, nec quidquam præterea eo die actum est, nisi quòd Principes Euangelici, exemplum lectæ Confessionis scriptum latinè & germanicè, per Electoris Saxonie Cancellarium, Alexandro Svecissio Cæsaris Secretario exhibuerunt, à quo Cæsar ipse illud accepit, & de sede sua descendens petiuit à Principibus, ne scriptum illud, in scia aut non assentiente Cæs. M. spargerent, né ue typis excudi à quoquam paterentur. Qui responderunt, se ita acturos esse, ne in vllam C. M. reprehensionem iustam incurrant. Cæsar verò ipse, Confessionem exhibitam statim ad præcipuos in Europa Reges Christianos misit, & sententias illorum ac consilia sciscitatus est.

Legati etiam Regum singuli in suæ gētis idioma conuersam in præcipuis Europæ aulis & vrbibus eam distribuerūt. De qua propagatione Euangelij latissimè in multas gentes eo tempore sparsi Lutherus postea his verbis gloriatus est:

Tanta verbi Dei est efficacia & virtus, vt, quò plus persecutionis habet, eò plus floreat ac crescat. Considerate Comitìa Augustana, quæ verè sunt vltima tuba ante extremum diem: Quia aestuabat totus mūdus contra verbum Dei. *O wie musten wir dazumal bitten/dasß Christus für den Papisten im Himmel bliebe.* Tandem nostra doctrina & fides ita prodijt in lucem per confessionem nostram, vt breuissimo tempore, mandato etiam Cæsaris, ad omnes Reges & Principes mitteretur. Ibi multa præclariss. virorum ingenia in aulis fuerunt, die siengen die Lehr/gleich wie ein Zunder/& postea ubiq; incendebāt. Ita nostra Confessio & Apologia cum summa gloria est edita. At illorum confutatio in tenebris sordescit. O quàm optarem, vt ipsorum confutatio in lucem prodiret! *Wie wolten wir vns an den alten zurißenen Beltz machen / vnd in also zuschütteln/dasß die Fleck hin vnd wider stieben solten.* Sed ipsi oderunt lucem, Sie wollen nicht herfür/ Wir haben jnen Frieden vnd einigkeit gnugsam angeboten/ sed ipsi superbis, nolebant consentire. Ideò oportet illos sentire sine vlla misericordia. Sic in Iosua legitur, quòd Iosua omnibus ciuitatibus pacem obtulerit, & nullam præter Gibeon suscepisse, cæteras omnes eam excussisse, & ided sine misericordia perijsse. Ideò illa comitià omni laude digna sunt. *Was allda verzehrt ist worden/sol niemands gerewen/ quia verbum Dei promulgatum est contra omnium hominum, Cæsaris, Papæ, Epicureorum opinionem.* Sie wolten es dempffen/so gieng es auff vnd an.

Scripserat eadem die, qua Confessio post meridiem exhibita est, manè Elector Saxonie ad Lutherum, historiam eorum, quæ de concionibus intermittendis & confessione non in publica audientia, sed priuatim in Cæsaris hospitio exhibenda, secum acta erant, & inter cætera, Domino DEO nostro per prædicationem verbi sui nobiscum loquenti silentium in his comitijs impositum esse dixerat. Ad eam Epistolæ Electoris querelam alludens Lutherus post exhibitam confessionem inter cætera ad Electorem scribit:

Aduersarij se præclare rem gessisse existimant, quòd per Interdictum prohibuerunt: Sed non vident miseri, per scriptam Confessionem Cæsari exhibitam plus prædicatum & latius propagatum esse hanc doctrinam, quàm fortasse decem Concionatores facere potuissent. Egregiam verò sapientiam Aduersariorum, quòd M. Islebius & cæteri Concionatores tacere coguntur. Prodit autem Elector Saxonie & cæteri Principes ac Domini cum scripta Confessione, & concionantur liberrimè coram Cæs. M. & toto Imperio in omnium conspectu, vt audire cogantur, nec contradicere quidquam possint. Profectò Edictum de intermittendis concionibus non inultum abiuit. Nolunt ministris suis concedere, vt Concionatores audiant, & coguntur ipsi multò deteriora (vt ipsi nominant) ex Principibus concionantibus audire & obmutescere.

Christus

Christus profectò non tacet in Comitijis: ac etiam si insaniant, tamè plus ex Confessione audierunt, quàm si totum annum Concionatores audiuis-
sent. Ita completur, quod Paulus inquit: Verbum Dei non esse alligatum. Si
in suggestis prohibetur, tum in Palatijs Regum illud audiri oportet. Si mise-
ris Concinatoribus prædicare non conceditur: tum magnos Principes &
Dominos prædicare necesse est. Et in summa: Si omnia tacent, lapides clama-
bunt, inquit Christus ipse.

Cùm autem de exhibita Confessione, in Senatu Principum,
deliberationes institutæ essent, triplices sententiæ fuerunt: Prima
atrocissima, vt Edictum Vuormatiense aduersus Lutherum & o-
mnes ipsi adhærentes ratum esset, & non obediens armis coge-
rentur. Secunda lenior, vt exhibita confessio, viris bonis & doctis
ac neutri parti addictis, iudicanda committeretur, postea Cæsar
pronunciaret. Tertia, vt refutatio Confessionis, Cæsareæ Maiesta-
tis auctoritate comprobata, Electori Saxonix & coniunctis Princi-
pibus reciteretur, Deinde tota causa Cæsaris iudicio permittatur, qui
omnia in integrum restitui mander, donec controuersia in Con-
cilio legitimè fuerint dijudicata. In hanc tertiam sententiam cùm
plerosq; ordines inclinare, Elector Saxonix comperisset: statim ex
Luthero sciscitatur, an & quatenus Cæsaris iudicio causam Reli-
gionis disceptandam concedere possit. Is in eadem Epistola, cuius
iam memini, respondet:

De Quæstione, quam Cels. V. mihi proposuit, reuerenter sententiam
meam indicabo.

Primum, si Cæs. M. petet, vt Cæs. M. ipsius iudicio, hæc causa commit-
tatur, cùm de ea multum disputare non cogitet: iudico C. V. posse ad hoc re-
spondere, quòd C. M. literæ, quibus hic conuentus indictus est, clementissi-
mam eausæ cognitionem polliceantur. Quæ si non instituenda esset, nihil lite-
ris illis opus fuisset, ac iudicium illud suum C. M. etiam in Hispania ferre, nec
tanto sumtu & molestia, C. V. ad Comitia Augustam euocare, & alijs etiam Im-
perij statibus similiter parcere potuisset. Si enim nihil amplius impetrare li-
cuit, aut nulla spes maior relicta esse debuit, potuisset certè M. C. talem respon-
sionem per veredariū transmittere. Parum verò honoris, & fortasse magnum
scandalum & incommodum rediturū est ad C. M. & ad vniuersum Imperium,
si C. M. simpliciter eausa incognita iudex esse, & nihil aliud respondere velit.
Certè enim sapientis huius consilij nemo alius autor est, nisi C. V. amicus N. N.
Cæsar certè non est autor, sicut quilibet dicturus est & dicere cogetur.

Secundò, Si Cæs. M. h. e. N. N. omnino vrgebit, vt Cæs. ipsius M. iudicium
in hac causa permittatur: poterit C. V. summa alacritate dicere, se Cæs. M. in

hac causa iudicium permittere, & velle C.V. omnia recipere & ferre, ed vsq, & hac sola exceptione addita, vt ipsius C. M. nihil contra claram Scripturam aut DEI verbum iudicet. V. C. non posse C. M. supra DEVM ponere, neq, iudicium ipsius contra DEI verbum recipere. In hunc modum C. M. sat honoris exhibetur, quandoquidem nemo nisi solus DEVS (quem tamen necesse est & oportet supra omnia esse) ipsius C. M. præferatur.

Tertiò, si obijcient, hac responsione contumelia affici C. M. quasi contra DEI verbū pronunciatura esse existimetur, sed credendum esse, C. M. vt Christianum principem, contra DEI verbum nihil decreturam aut iudicaturam, &c. (sicut VVormatiæ mihi quoq, similiter, vt iam C. V. obijciebant) ad hoc quid respondendum sit, benè intelliget C. V. scilicet quòd DEVS seuere prohibuerit fiduciam in principes & homines collocari, sicut Psal. 118. & 146. dicit: Nolite confidere in principibus. Imò neq, primum præceptum DEI hoc patitur, cum dicit: Non habebis deos alienos. Præterea si sermo proprii oris ipsorum verus sit, & si sint Principes Christiani, non poterunt id rectius demonstrare, quàm si cum Christi verbo & iuxta ipsius verbum iudicet, & dicant: Sic ait Christus. Si autem præter Scripturam iudicent, & velint, vt ipsorum iudicium sine Scriptura recipiatur, redarguit eos proprium ipsorum os, quòd velint esse Christiani principes sine Christo, & extra Christum. Hoc peius est quàm esse principem sine subditis, diuitem sine nummis, doctum sine arte. Verùm ita se res habet, Insipientia ipsorum manifesta fit.

Celf. V. tranquillo & forti animo sit, Christus adest nobis & V. C. rursus confitebitur coram Patre suo, sicut eum iam confitemini coram generatione praua: sicut dicit, Qui me honorat, hunc & ego honorabo. Idem DOMINVS, qui incepit, perducet etiam ad finem. Ego pro V. C. oro diligenter & serid. Si plus possim præstare, agnosco me debere. DEI gratia, sicut hactenus, sit & augeatur in C. V. Amen. Die Sabbati, 9. Iulij.

Interea verò, dum confutatio exhibitæ Confessionis à Theologis aduersæ partis: inter quos, Iohannes Faber, Iohannes Eccius, Conradus Vuimpina, qui propositiones de indulgentijs, Lutheranis contrarias, Tecelio composuerat, Cōradus Collinus, ex Reuchlini Epistolis notus, Iohan. Cochläus, Medardus Franciscanus, in colloquijs Erasmi celebratus, Augustinus Marius, &c. præcipui fuerunt, apparatur:

C. M. per Ducem Fridericum, Comitem Palatinum Rheni, Hoierum Comitem à Mansfeld, & N. Comitem ab Helfenstein, quæri iubet ex Iohanne Electore Saxonie & coniunctis Principibus, An adquiescere Articulis Confessionis antea exhibitis, an verò plures articulos proponere velint. Hi, absentibus duarum ciuitatum Legatis, spacium cum ijs colloquendi petiuerunt, postea inde

in deliberationem deducta, cum insidiosè ea quæstio proposita esse videretur, causæ à Theologis indicatæ sunt, cur inutile esset, plures alios articulos exhibere.

Primum, Quia Principes de articulis doctrinæ necessarijs, quæ publicè in eorum ditioribus populo predicaretur, sententiam suam exposuissent: nec necesse sit eos onerare inutilibus disputationibus: vt, An mulieres possint consecrare: An sit rerum contingentia, &c. quæ ad scholas magis, quam conciones pertinent.

II. In exhibitâ confessione ferè omnes Articuli necessarij comprehensi sunt. Quare ex contrario sensu, omnes abusus, cum doctrina illa pugnantes, de facto & re ipsa taxantur: Nec necessarium, atque etiam impossibile est, omnes abusus in specie enumerare.

III. Si nunc primum odiosi articuli proponerentur, calumniari possent aduersarij, Nos autè speciosos & plausibiles articulos tantum protulisse, nunc videre C. M. nos multos & perniciosos errores occultare, ac si C. M. vrgeret, plures errores peruestigatum iri.

IIII. Cum pro viribus cauere debeamus, ne causa tractatio suscepta impediatur: nullo modo consultum est, vt odiosi & non necessarij articuli, de quibus in Scholis disputari solet, hoc tempore moueantur: Quales sunt:

Vtrum omnia eueniant necessariò?

Vtrum liberum arbitrium sit nihil?

Vtrum DEVS faciat mala?

Vtrum omnes Christiani sint Sacerdotes?

Vtrum Papa sit primus Episcopus Iure diuino?

Vtrum indulgentiæ habeant locum?

Vtrum omne bonum opus sit peccatum mortale?

Vtrum Laicus possit consecrare?

Vtrum casus Matrimoniales tantum pertineant ad Episcopos?

Vtrum sint plus minus septem Sacramenta?

Vtrum possint Episcopi simul gestare gladium & præesse Ecclesijs?

Vtrum Papa sit Iure diuino dominus bonorum Ecclesiasticorum?

Vtrum Prædestinatio habeat causam in meritis vel non?

Vtrum Ordo imprimat characterem indelebilem?

Vtrum mulier possit consecrare?

Vtrum confessio auricularis sit de necessitate salutis?

Ita re diligenter deliberata & expensa, tandem communi consilio Responsum Scripto complexi sunt, quam descriptam subiungo.

Illustrissime Princeps, cognate carissime, Generosi Comites. Cum heri circiter horam septimam, exposuerit nobis mandata C. M. Domini nostri clementissimi, vt declarem animum nostrum, vtrum plures articulos proposituri essemus, an his, qui nuper C. M. reuerenter exhibiti

exhibiti sunt, contenti essemus: duximus vobis amanter respondendum esse, vnà cum his, qui nobis coniuncti sunt.

Quamquam constat multos & perniciosos abusus, tum in doctrina, tum in administratione Ecclesiastica herere, qui initio commouerunt, non solum nostros, sed etiam alios multos, vt taxarent eos in concionibus & scriptis, & admonerent pias mentes, quæ impura doctrina grauitè vexatæ, nullam audierunt ex Euangelio consolationem: Tamen quia C.M. publicis literis, quibus indicitur conuentus, significat, hæc negocia religionis, inter nos, cum mutua caritate & mansuetudine agenda esse: non est visum nuper, omnes abusus sigillatim enumerare. Sed exhibuimus in genere confessionem, in qua fere complexi sumus summam doctrinæ, quæ apud nos docetur, tanquam præcipuè ad salutem animarum utilis, vt C.M. planè perspicere possit, nullum apud nos impium dogma receptum esse. Adhuc magis duximus illos abusus attingere, qui nostris & nostrorum conscientijs oneri fuerunt, quàm qui hærent in moribus Ecclesiasticorum, de quibus ipsi suo tempore Deo rationem reddent, nisi illa vitia correxerint. Itaque ne videremur hoc negocium exacerbare, sed cum debita mansuetudine agere, & vt insignes mutationes & causa mutationum clariùs perspicì possent, cauere volumus, ne prolixa recitatio singulorum abusuū vel offenderet animos, vel obscuraret causam. Et tamen profitemur, nos per eandem confessionem exhibitam, omnes incertas & impias doctrinas & abusus, qui pugnant cum articulis & rationibus articulorum, quas exhibuimus, improbare. Quare non arbitramur opus esse, vt plures articulos proponamus.

Verùm si altera pars, iuxta C.M. literas, quibus indicitur conuentus, & iuxta Propositionem initio conuentus factam, in suis opinionibus proponendis, abusus illos recitauerit, non recusamus de illis, DEO dante, ex verbo DEI, sententiam nostram ostendere, quemadmodum & in fine confessionis exhibitæ promissimus nos esse facturos.

Proinde C.M. Dominum nostrum clementiss. cum debita reuerentia etiam atq. etiam oramus, cum obedientia nostra declaranda causa, maturè huc venerimus, & iam diu hic nos sine maximis sumptibus simus, vt C.M. clementer efficiat, ne hæc res diutius extrahatur, sed agatur iuxta publicas literas, quibus conuentus indicitur: quemadmodum nihil dubitamus C.M. curaturam esse, & nos hætenus dedimus operam, & deinceps, Deo volente, daturi sumus, ne nos aliquam moram attulisse ei rei videamur. Et pollicemur nos, pro hoc beneficio C.M. Domino nostro clementiss. cum debita reuerentia semper fore gratissimos.

Quòd autem multorum & perniciosorum abusuū tam in doctrina, quàm in gubernatione Ecclesiastica hærentium, qui concordie & pacis causæ eo tempore non omnes commemorantur, in hac responsione mentio fit: hi postea diligentius & accuratius collecti & vnà cum Consilio de emendandis abusibus, editi sunt: in A&is Colloquij VVormatiensis & Ratisbonensis anni 1541. celebrati, Vnde huc assumi possunt.

Electo Saxonie, octiduo post exhibitam confessionem, vt antea sæpe per literas, ita tunc coràm, feudum Electoratus Saxonie & reliquarum ditionum suarum pro more Imperij, auctoritate Cæsarea &

reca &

rea & solenni inauguratione ac Diplomate confirmari petiuerat. Verùm decima sexta Iulij, Cæsar per Fridericum Palatinum & Henricum Comitem à Nassau Electori respondet: Cupere Cæsaream Maiestatē & renouatione Inuestituræ Electoratus Saxonie petenti gratificari, & Regalia Ducatus Saxonie conferre, & pacta dotalia cum Duce Iuliacensi, cuius filia Sibylla Iohanni Friderico nupta erat, confirmare: Si abiecta noua doctrina, quam cum Catholice Ecclesie consensu pugnantes amplexus esset, ad Ecclesie Romanæ obedientiam rediret. Si id non faciat, Cæsaream Maiestatem, ei, qui à societate fidei & Ecclesie Catholice discesserit, feudum conferre nequaquam posse.

Hac responsione Imperatoris accepta, Elector, exemplum constantiæ in veræ doctrinæ ingenua confessione, omnium seculorum memoria dignum edit, dum nullis fractus minis aut terroribus, nec ullis augendæ suæ aut filij potentiæ & opum spebus & promissis lan- guēfactus, doctrinam Euangelij, quam amplexus erat, se omnibus rebus humanis anteferre, pia animi excelsi & in DEO firmiter ad- quiescentis alacritate demonstrat.

Cum autem in eo Scripto, Confessionem illam Heroicam, capita quædam de Inuestitura Electoratus Saxonie, & pactis dota- libus cum Iuliacensi, antecedant: non mutilatum, sed integrum, sic ut die 21. Iulij Cæsari Carolo exhibitum est, adiungendum esse pu- tauimus.

INVICTISSIME Imperator, Cæsar Auguste, Domine clementissime. Ad ea, quæ Cæs. M. V. proximo Sabbato post diem S. Margarethæ, per Illustriss. Prin- cipem Fridericum Palatinum, & Generosum Comitem Henricum à Nassau, mihi proposuit, de tribus Articulis, videlicet, de renouatione inuestituræ Ele- ctoratus Saxonie, de confirmatione pactorum dotalium de Ducatibus scilicet Iuliacensi, Cleuensi & Bergensi, Postremò de nundinis in vrbe Gotha institu- endis: Cum petiuissem tempus ad deliberandum, duxi C. M. V. cum debita re- uerentia & obedientia hoc modo respondere.

Primum, de Renouatione inuestituræ Electoratus Saxonie, vt C. M. V. causas meæ petitionis melius intelligat, Scit C. M. V. quòd Bulla Aurea, quam C. M. V. clementer confirmauit & approbavit, clarè de successoribus Electro- rum sic constituit: Si decedat Elector secularis sine hæredibus masculis de corpore, vt succedat in Electoratu frater illius maximus natus. Quam ob cau- sam extincto charissimo fratre meo, Duce Friderico Electore Saxonie sine hæ- redibus masculis de corpore, mihi competit ius in dicto Electoratu Saxonie succedendi, Ad hæc C. M. V. concessit mihi antea nominatim simul cum fratre

meo

meo dictum Electoratum cum regalibus in feudum, quemadmodum ostendunt literæ feudi, ex quibus hic articulus descriptus est, qui signatus est litera A. quas C. M. V. in conuentu VVormatiensi fratri meo dedit, & iuxta Bullam Auream mihi nominatim concessit dictum Electoratum in feudum: Si frater meus sine hæredibus masculis de corpore discessisset. Et si opus erat post mortem fratris vltiori petere inuestituram, non est ea res neglecta: Statim enim post mortem fratris mei intra dimidium annum, apud Regimen Imperiale C. M. V. iuxta Imperij ordinationem, sicut decebat, inuestituram petiui. Et quia res ad C. M. V. reiecta est, iuxta responsum regiminis, & ego duos Consiliarios ad C. M. V. propter hanc causam in Hispaniam misi: C. M. V. clementer dedit indultum ad biennium, in quo clementer & sine conditione C. M. V. consensit, se mihi concessuram esse feudum, vbi redisset in Imperium, iuxta literas, quarum exemplum hic signatum est litera B. Deinde C. M. V. simile indultum mihi concessit ad annum, per sollicitationem Vice Cancellarij C. M. V. amici mei, Episcopi Hildesheimensis & Constantiensis, cum simili promissione clementissima, futurum, vt C. M. V. si redisset in Imperium, feudum mihi conferret, iuxta literas, quarum exemplum hic signatum est litera C. Præterea vt magis etiam declararem meam diligentiam dignam obediente Principe, nuper misi ad Insbruck ad C. M. V. meum consiliarium Iohannem Doltzick profectum cum propinquo meo Comite VVilhelmo de Nassau, & Comite VVilhelmo de Nevvenar, quibus C. M. V. iterum clementer sine omni conditione respondit in hanc sententiam, quod C. M. V. esset mihi collatura dictum feudum, postquam venisset Augustam. Postremò nuper hic cum debita reuerentia & obedientia idem à C. M. V. petiui, non existimans futurum, vt præsertim collatio feudi differretur, aut reuocaretur in dubium: Sed quia animaduerto me apud C. M. V. impediri à quibusdam parum amicis, de quibus DEVS scit me non esse malè meritum, ideo duxi mihi valde necessariam esse hanc commemorationem, quomodo C. M. V. dictum Electoratum, si frater meus discessisset, concesserit mihi in feudum datis literis feudi: Deinde supra illam collationem concesserit indultum post mortem fratris per literas obsignatas: Postremò nuper in Insbruck consenserit tandem se mihi hanc collaturam esse feudum. Quare iterum omni reuerentia & obedientia, quantum omnino debeo & præstare possum, rogo, vt C. M. V. clementer conferat in feudum dictum Electoratum, & regalia Ducatus Saxonie, mihi & meis hæredibus & agnatis hætenus simul inuestitis, iuxta illas minimè ambiguas nec disputabiles literas, & clara promissa, quorum feci mentionem. Et cum charissimus frater meus, per hanc dignitatem Electoratus, in electione, quod citra iactantiam dictum volo, non inter postremos fauerit C. M. V. prouehendæ ad illud fastigium Imperij, non patiat C. M. V. meam causam impediri per aduersarios meos, ne voluptatem inde capiant aduersarij, si ego nunc hæres fratris in hoc ipso Electoratu aliquid periculi & dilationis sustinere cogar.

Quod verò etiam petiui, vt C. M. V. pacta dotalia, quorum mentionem feci, sine aliorum præiudicio, si qui prætendant se ius habere, confirmet, id factum est.

ctum est

Aum est & nunc & antea propter illas causas, quas affinis meus, & affinis mea de Iülch & Cleue, & ego, per meos Oratores missos in Hispaniã, iuxta nostram vtrorumq; sigillatam instructionem, satis copiosè exposuimus C.M.V. & maxime propter clementiss. promissã, quæ C.M.V. primùm fratri meo, deinde mihi per Secretarium C.M.V. Iohannem Hanault iuxta literas fidei C.M.V. & instructionem inter cætera in hanc sententiã fecit, videlicet, quia C.M.V. ex certis causis tum allegatis, non posset exequi sponsalia contracta inter sororem C.M.V. nunc Reginã Portugaliz, & filium meum Ducem Iohannem Fridericum iuxta sigillatas literas illius contractus, quas haud dubiè C.M.V. meminit: Ideo si meus frater & ego, coniugem filio meo alibi quæreremus, vellet C.M.V. clementer eam rem consilio, promotione, & auxilio iuuare, & magnum aliquod beneficium Cæsareum addere filio meo, quod beneficium dictus Hanault, me nihil petente, iuxta sigillatas literas, quas vnà cum instructione illorum mandatorum adhuc penes me habeo, exposuit.

Cùm autem iuxta DEI voluntatem filio meo contigerit vxor D. Sybilla, filia Ducis Iuliacenſis & Cleuenſis primogenita, cum huiusmodi pactis dotalibus, quæ debita reuerentia C.M.V. declarauimus: & filius meus cum vxore sua & ego petamus confirmationem à C.M.V. sine aliorum præiudicio, Si qui prætendant se ius habere, quemadmodũ antea & nuper in Insbruck post aduentum C.M.V. per consiliarium meum Iohannem Dolzick etiam scriptis petiuimus: Iterum cum summa reuerentia rogo, vt C.M.V. clementer velit considerare causas recitatas, & clementissima promissã, & multiplicia & fidelia obsequia harum familiarum Saxonica, Iuliacenſis & Cleuenſis, & de confirmatione illa dotalium pactorum clementer respondere, quemadmodum antea spem ostendit se responsuram esse. Idem rogo & de nundinis in oppido meo Gotha confirmandis, cùm nemo iure queri possit, id cum suo præiudicio fieri, quemadmodum in Insbruck C.M.V. ex scriptis intellexit causas illius Emporij instituendi. De his rebus oro, vt C.M.V. tanquam Dominus meus Clementissimus benignè respondeat, quemadmodum confido C.M.V. simili erga me clementia atq; benignitate vsuram esse, sicut Clariss. Maiores C.M.V. semper erga me vsi sunt.

Quòd autem C.M.V. difficilia quadam postulata de Religione mihi exponi fecit, scit C.M.V. quòd me, & quidem simili edicto, quod ad religionem attinet, sicut alios status vocauit, scilicet, Vt in hoc conuentu, dissensionibus & simutatibus depositis, & præteritis erratis Christo Saluatori nostro cõdonatis, sic ageretur, vt omnes vniuersusq; opiniones & sententiæ, inter nos in charitate & mansuetudine mutua direntur, intelligerentur, & expenderentur, & ad vnã Christianam veritatem redigerentur. Quare & ego, & alij quidam Principes & Ciuitates, vt obediremus illi edicto & propositioni C.M.V. factæ, initio conuentus exhibuimus C.M.V. cum debita reuerentia in vtraq; lingua Latina & Germanica rationem & confessionem, quomodo in mea ditione & illorum ditionibus doceatur, & quemadmodum conueniebat, subscripsimus illi confessioni.

fioni, Et in præfatione illius confessionis, ego cum alijs subscriptis, obtulimus nos, quod non gratum cum alijs Electoribus, Principibus & statibus, velimus deliberare & conferre de aquis & tolerabilibus modis, ut, quantum honestè fieri possit, conveniamus, & re inter nos agitata, citra odiosam contentione, Deo dante, discordia dirimantur, & ad vnam veram, concordem Religionem deducantur: sicut omnes sub vno Christo sumus & militamus. Quia in re nihil detrectamus, quod cum Deo & bona conscientia fieri potest, quod ad Christianam concordiam prodest. Et adhuc offero me cum debita reuerentia erga C. M. V. quod non recuso convenire cum alijs, quantum omnino cum Deo & bona conscientia fieri potest: Et ex superuacuo, neq; Christiani Concilium, in quod cõsensi, defugio, ac spero de bonitate Dei futurum, ut in hac placida collatione, aut certe in Concilio nunquam conuincamur per Scripturas sanctas, quod per meam & coniunctorum meorum confessionem & rationem doctrinæ subscriptæ, me à veritate Dei & à C. M. V. tanquam supremo defensore Christianorum abalienauerim. Et si qua in re admonitus fuero, quod vel ego aliquid sentiam, vel doceatur aut institutū sit in mea ditione aliquid contra Deum ac verbum, aut ordinationem DEI: Deo dante sic me geram, quemadmodum haud dubiè, & alijs mei coniuncti facient, ne C. M. V. aut alij iudicare possint, quod per curiositatem cupiam me à verbo & ordinatione Dei & à Catholica Ecclesia vllā in re segregare: Sed multò magis quod cupiam ex toto animo iuxta verbum & ordinationem Dei cum Catholica Ecclesia sentire.

Præterea opus est inprimis cognoscere, quos articulos nostros alij oppugnare velint, ut vicissim Christianam & necessariam rationem reddere possimus, quemadmodum in fine Confessionis exhibitæ nos obtulimus, si Dei beneficio articuli illi, qui controuertuntur, & ab alijs oppugnantur, iam in hoc conuentu iuxta Scripturas sanctas ad vnam veritatem reduci possent, iuxta literas, quibus Conuentus indicitur.

Quamquam enim in omnibus rebus omnino, quæ cum Deo & bona conscientia fieri possunt, quæq; ad C. M. V. & Imperij dignitatem amplificandam pertinent, paratus sum, cum summæ reuerentia C. M. V. semper obedire; Ita ut, si res, & C. M. V. postulet, neq; vitæ meæ, neq; corporis mei, neq; fortunarum, neq; vllius alterius discriminis habiturus sim rationem: Tamen cum hæc causa Religionis pertineat propriè ad gloriam Dei, & ad meam conscientiam, & salutem animæ, Et cum hanc doctrinam, quæ in mea ditione docetur, & quam professus sum ego & alij mihi coniuncti, in scriptis Latinè & Germanicè exhibitis coram C. M. V. & statibus Imperij, & adhuc profiteor, eam, & quicquid illi iuxta Scripturas sanctas consentaneum est, sentiam & credam Catholicam & Christianam esse, & consentientem verbo Dei & ordinationibus Dei, neq; diuersum ex Scripturis sanctis ostensum sit, scilicet quod Confessio nostra dissentiat à Scripturis sanctis seu verbo & ordinationibus Dei, peto ut C. M. V. clementer pro sua pietate & bonitate consideret, quod neq; ego neq; alij mihi coniuncti possumus sine exitiali offensione conscientie, & sine contumelia nominis diuini, coram Deo & C. M. V. & toto mundo, deficere ab illa doctrina, & verbo & ordinatione Dei, & iudicare verbum & ordinationem Dei, quæ est æterna & nunquam peritura veritas, non esse verbum & ordinationem Dei.

Neq; verò existimo C. M. V. fuisse petituram, ut hoc modo deficerem ab hac doctrina, si aduersarij nimia assiduitate hoc apud C. M. V. obtinuissent.

Cum igitur sentiamus, quod hæc doctrina & ordinatio, quæ apud nos docetur, sit verbum & mandatum Dei: necesse est etiam aduersarios, pro me & alijs mihi coniunctis pronuntiare ac fateri, quod non liceat nobis in tali conscientia ab ea deficere: Et quod coram Deo & hominibus

et hominibus licuerit, imò etiam oportuerit nos cognoscere, recipere ac tolerare in nostris di-
tationibus verbum et ordinationem Dei, non obstantibus humanis traditionibus aut consuetu-
dine, quæ contra mandata Dei aut instituta aut recepta est.

Nam, ut in mea Confessione et aliorum, qui mecum coniuncti sunt, sæpe commemora-
tum est, Deus seuerè precipit, ut de verbo suo et ordinationibus suis magis obtemperemus sibi
quàm hominibus. Idem precipiunt sanctorum Patrum sententia, quæ passim in lre Canoni-
coperscripta extant, et quarum aliqua in confessione nostra citata sunt: Quòd verbum et
mandatum Dei non possint humanis traditionibus aut contraria consuetudine, quantumuis
vetusta, aboleri. Idem statuunt et aperte concedunt omnia scripta iura, si quid contra diui-
na et naturalia iura à quoquam mandatum aut rescriptum fuerit, ut id rescriptum, siue mæn-
datum, siue ordinatio, habeatur irrita et inanis. Hinc C. M. V. iudicare potest, vtrum meri-
tò accusemur ego et alij mihi coniuncti, quasi in hac re non præstiterimus debitam obedientiam.

Præterea nouit C. M. V. quomodo chariss. frater meus Fridericus, Dux Saxonie Elector signi-
ficauerit C. M. V. quòd grauaretur in illud edictum consentire: Idq; postea in alijs cõuentibus
Imperij, videlicet Norenbergenfi, et priore conuentu Spirensi mitigatum et relaxatum est
certis causis, quas tunc Electores, Principes et status in quadam instructione communi con-
sensu complexi sunt, et vnà legationem ad C. M. V. in Hispaniam mittere decreuerunt. Cum
igitur Deus C. M. V. vniuersis Christianis tanquam summum gubernatorem ac dominum tem-
poralem et custodem discipline ciuili præfecerit, cumq; C. M. V. nuper mihi clementer signi-
ficauerit, quòd C. M. V. nunquam sciens contra Scripturas sanctas factura sit, (Ex qua voce in
his difficilimis ac tristissimis negotijs maximam accepi consolationem) oro ut C. M. V. non pa-
tietur se eo pertrahi, ut constituat aut precipiat aliquid contra illa, quæ Deus, cuius C. M. V.
vices gerit, tanquam superior Dominus et æterna sapientia, omnium hominum prudentiam
et consilia longè superans, constituit, ordinauit et præcepit: Sed C. M. V. in hac re respiciat
gloriam Dei, et clementer consideret hominum salutem, aut certè in maximis rebus, propter
assiduam et importunam sollicitationem aduersariorum, non precipitet iudicium, quemad-
modum fortassis illi optant. Verùm si sine profectu fuerit placida collatio inter nos instituta
in hoc cõuentu, ad quam intelligit C. M. V. quòd me sæpe obtulerim paratū: nec desugium eam
alij mihi coniuncti: permittat C. M. V. ut tutiores sint conscientia, ut hæc grauiss. controuersia,
quia ad gloriam Dei et ad salutem animarum pertinent, quibus rebus nihil maius neq; in cœ-
lo neq; in terra cogitari potest, reijciantur ad generale, liberum et Christianum Concilium,
quemadmodum C. M. V. clementer consensit. Et Electores, Principes et status in multis con-
uentibus, propter causæ magnitudinem summè necessarium et vtile esse deprehenderunt et
iudicarunt, et cum debita reuerentia à C. M. V. petiuerunt, ut de Concilio indicendo pro au-
toritate Imperatoria cum Rom. Pontifice ageret, ut tandem veritas patefacta illustraretur, et
rectè instituta diligentius seruarentur, et abusus corrigerentur.

Ac vellet C. M. V. clementer expendere, quomodo hoc interpretaturi essent homines, non
solum in Germania, sed etiam apud exterarum nationes, cum toties de generali, libero et Chri-
stiano Concilio deliberatum sit, et communi consensu expetitur, et toti Imperio spes de eo
facta sit, si iam mentio Concilij obrueretur, præsertim si etiam collatio in hoc conuentu insti-
tuta sine profectu fuisset, cumq; in euitabilis necessitas in tot abusibus Ecclesiarum, de quibus
vbique publica querela sunt, Synodum cogi posset. Quamquam nihil dubitamus C. M. V. pro-
pter gloriam Dei et vniuersæ Ecclesiæ maximeq; Germanicæ nationis salutem, daturam esse

operam, ne frustra videatur spes Concilij ostensa esse.

Hac precor accipiat C.M.V. clementer, simplici & bono animo, propter necessitatem meam & aliorum qui mihi coniuncti sunt, commemorata: nec patiaturs se commoueri, ut concipiat aliquam indignationem aduersus me, aut in simili casu aduersus alios, qui mecum sentiunt: Propterea quia non possum à verbo & mandato Dei bona conscientia ad eum modum deficere, sicut petitur: Sed velit mihi, sic me toties ex superuacuo offerenti, clementiss. Dominus & Imperator esse, nec Casaream beneuolentiam atq; clementiam erga me mutare. Quicquid aut concedere & facere vnquā potero, quod non fuerit contra verbum Dei, & contradi- scientiam meā, Deo dante, eare cum debita reuerentia prestabo, vt C.M.V. cognoscat Electio- rem fidelem, obedientem, tranquillū, & pacis cupidum esse, & vsq; ad vltimum spiritum sem- per mansurum esse, maximeq; abhorreere ab impijs & perniciosis dogmatibus, & consilijs tur- bulentis. Neq; quisquam deprehendet vnquam me talibus vllā in re fauere.

Quod autē per ista verba (Alij mihi coniuncti) quibus vsi sumus in proximo scripto, pro- pter ciuitates, Normberg & Reutlingen, qua de doctrina nobiscum sentiunt, confederatiū quaedam intelligitur, non sperassem futurum, vt aduersarij hac verba tam copiose interpreta- rentur ad irritandam C.M.V. contra me. Neq; fuit causa, cur isti sic suspicarentur, aut odio- sa interpretatione commouerent C.M.V. contra me. In confessione res postulabat subscribere istos, qui idem sentiunt, quia facile iudicari potest, me & meos amicos in tam arduis nego- tijs non exhibuisse confessionem aliorum causa, neq; rationem reddituros esse de omnibus, qua in alijs locis docerentur non consentanea nostre confessioni, cui subscripsimus. Adhuc nouit C.M.V. quid responderim, cum de eadem re perferret ad me mandata C.M.V. Comes de Nas- sau, & Comes de Neuenar ex Insbruck: quam responsionem de confederatione precor C.M. V. & hic recordari velit.

Quod verò etiam de Heluetijs falsissimè insimulor, quasi aut expetiuerim illorum socie- tatem, aut cum ijs fœdus aliquod fecerim, oro ne patiaturs C.M.V. animum suum à me abali- nari talibus criminibus manifestè falsis. Sic enim respondeo, neminem mortaliū viuere vs- quam, qui verè dicere aut affirmare possit, quod ego vnquam in omni vitā mea expetiuerim so- cietatem Heluetiorum. Multò magis hoc falsum est, quod societatem cum ijs fecerim. Nemo poterit dicere, quod miserim ad eos, aut vlli mandata dederim, aut clām priuatim, aut publi- cè cum Heluetijs de fœdere agendi, aut quod me sciente vnquam talis aliqua actio suscepta sit.

Peto igitur, vt C.M.V. pro sua iustitia, istos meos maleuolos, qui de tali confederatione me apud C.M.V. insimulant, indicet esse vanissimos, nec habeat ijs fidem, donec probent hoc crimē, quemadmodum facere hoc æquum est: tamen si satis scio nunquam probaturos esse, ne leues quidem coniecturas eius rei comminisci posse.

Proxima hyeme exposuit mihi agnatus meus, Dux Saxonie Georgius, quoddā similia ef- sent delata ad fratrem C.M.V. Regem Vngarie & Bohemie, dominum & cognatum meum. Verum ita respondi & Regia Celsitudini, & meo agnato, vt sperem ipsis satisfactum esse, & innocentiam meam declaratam, meq; satis purgatum esse. Neq; secus videor intellexisse, vt ex Regia Celsitudine, vel ex agnato meo, quin mea purgatione contenti sint.

Hac omnia, qua mihi necessariò dicenda esse putavi, precor vt C.M.V. pro sua Casaria & ingenita bonitate dignetur clementer accipere & intelligere. Ego vicissim officium boni Principis & obedientis erga C.M.V. semper summa fide ac diligentia factururus sum, nec recusa- bo vllum vsquam periculum corporis aut fortunarum pro C.M.V. subire.

IE Margarethæ, 13. Iulij, Theologi Pontificij aceruum librorum contra Lutherum Imperatori exhibuerunt sequentibus titulis.

Catholica & quasi extemporanea Responsio super nonnullis Articulis Catholicæ Cæsareæ Maiestatî hisce diebus in dieta Imperiali Augusten: per Illustrissimum Electorem Saxonie & alios quosdam Principes & duas Ciuitates, oblati.

Antilogiarum, hoc est, Contradictionum M. Lutheri Babylonica, ex eiusdem Apostata libri, per doctorem Iohannem Fabri excerpta.

Hereses & errores ex diuersis M. Lutheri libris in vnum collecti.

Hereses in Sacris Concilijs antea damnatæ, per Lutheranos iterum ab inferis reductæ.

Hereses & errores M. Lutheri per Leonem Pontificem ante decennium damnati.

Hereses & errores M. Lutheri per Vniuersitatem Parisien. condemnati.

Condemnatio facultatis Theologicæ Louanien.

Epitome aliquot haresum & errorum M. Lutheri.

Monstra sectarum ex Luthero & Lutheranis enata.

Lutherani Euangelij abominabiles & perniciosi & damnatissimi fructus.

Huius Indicis meminit Philippus in Epistola biduo post ad Lutherum data.

SCRIPTI tibi subinde nouas deliberationes haberi: id re ipsa experimur. Heri in Senatu Principum decretum factum est, vt Cæsar de consensu vniuersæ Germanicæ oretur, vt cogi Synodum curet. Erat adiectum caput alterum, vt interim ea ratio seruetur, quæ paci nihil officeret. Nostri pugnarunt, vt secundum caput omitterent, quod quanquam ipsi fecerint nonnullis adducti causis, mihi tamen non admodum placet. Nimis cauti volumus videri.

Mitto tibi Indicem Scriptorum, quæ sunt exhibita Cæsari à nostris aduersarijs: vbi videbis, scelerato consilio, ἀντιλογίας & alia addi confutationi, vt irritent nobis mansuetissimum Cæsaris pectus. His artibus pugnant Sycophantæ. Si continget, ut respondendum sit: ego profecto remunerabor istos nefarios viros sanguinum. Aliquoties iam fui apud quosdam inimicos ex illo grege Ecciano: non possum dicere, quantam odij Pharisaici acerbiter deprehenderim. Nihil agunt, nihil meditantur, nisi vt concitent aduersus nos Principes, & impia arma induant optimo Imperatori. Vale & ora pro nobis. Veneris post Margarethæ, 15. Iulij.

De Antilogijs ex Lutheri libris à Fabro collectis, Lutherus illis ipsis diebus ad Philippum inter cætera scribit:

Quod Aduersarij colligunt contradictoria ex meis libris, etiam faciunt pro

pro gloria sapientiae suae ostendenda. Quomodo ista fini contradictiones nostrae doctrinae iudicent, qui neutram partem contradictoriorum intelligant? Quid enim aliud nostra doctrina esse potest in oculis impiorum, quam mera contradictoria, cum exigit & damnet opera, simul tollat & statuatur ritus, simul Magistratum colat & arguat, similiter peccatum asserat & neget? Sed quid a quas in mare porto? Nimis, nimis insignem & certam reddidit pietatem vestram & innocentiam, ista manifesta Satanae impudentia, qua postulat omnia à vobis restitui, hoc est, Deum negetis, sese verò adoretis, & omnia monstra assermetis, quae ille per ipsos creauit, tantis homicidijs, mendacijs, blasphemijs, Hic mille corpora pro Christo tradenda essent à quolibet nostrum.

ET AD IONAM.

FALSVS sum spe mea, qui vos aduentare cogitabam, Edicto Caesaris iam dudum verberatos. Sed nunc video, quid voluerint istae postulationes, An plurimorum articulo habere offerendum. Sed Satan adhuc viuit & bene sensit Apologiam vestram dissimulasse articulos de purgatorio, de sanctorum cultu, & maximè de Antichristo Papa.

Miserum verò Caesarem, si ista Comititia instituit audiendis Antilogijs Lutheri, quasi non satis habeant ad respondendum ad ipsam praesentem Apologiam, & istis ranis patere sic aditum, cum suis coxatibus, praesertim in tanto maximarum causarum negocio, ut etiam in summo otio non debuerit id licere. Sed sicut haec, ut sim propheta verax, qui semper dixi, frustra laborari & sperari concordiam doctrinae, satis esse, si politicam pacem possumus obtinere. Gaudeo Philippum experiri Campegi & Italorum ingenia: Philosophia ista non credit, nisi experta. Ego neque Confessori Caesaris, neque ulli Italorum unum My credo. Nam meus Caietanus sic amabat me, ut sanguinem pro me vellet fundere, scilicet meum. *Es sind Buben.* Italus ubi bonus est, optimus est. Sed rarum hoc monstrum est, nigroque similimum cygno. Zuinglius mihi sane placet & Bucerus, *Also sol sie Gott herfür an tag bringen*, scilicet, cum his hominibus ineamus societatem. Sed post Caesaris abitum erunt iterum alij. *Seyt ihr des Reichstags nicht sat / so nimpt michs wunder / Ich bin sein müde.* Vellem ego sacrificium esse huius nouissimi concilij, sicut Iohannes Hufs Constantiae sacrificium fuit nouissimae fortunae Papalis. Christus sit vobiscum potens. Amen.

Cum autem differretur publicatio confutationis Pontificiorum, in sextam hebdomadam ab exhibita confessione: Philippus interea & Lutherus de multis doctrinae controuersae partibus, & quid concedi aduersarijs bona conscientia possit, ac in primis de

Tradi-

Traditionibus humanis ac cultibus proprio arbitrio electis, per litteras inter se contulerunt.

Cumq; Philippus de communi Ecclesiæ & Reipub. ac posteritatis salute & pace, & sanandis vulneribus publicis, & auertendis distractionibus Ecclesiæ, & confusionibus dogmatum tristioribus, sollicitus, ingentem animi dolorem & luctum assiduis lacrymis & sermonibus mœstis declararet: Lutherus grauissimis literis, & spiritu ac vita efficaci plenissimis cohortationibus, ipsum & collegas erigere studuit & confirmare.

Eas Epistolas, cum Thesaurus sint salutarium & efficacissimum consolationum, & pleræq; hoc ipso tempore paucis post exhibitam confessionem diebus, circa exitum mensis Iunij & in Iulio scriptæ, & multò antè typis expressæ extent: denuò etiam hoc in loco eas coniungere, & pijs legendas exhibere volui. ex quibus etsi ad Pontanum splendidissimè & dulcissimè scripta, cæteris posterior est: tamen bono consilio eam primo loco hîc exponendam esse duxi.

CLARISSIMO VIRO, D. GREGO-

RIO PONTANO, I. V. D. ET ELE-

ctoris Saxoniae Cancell-

lario.

Gratiam & pacem in Christo, clarissime D. Doctor, & compater carissime. Aliquoties iam ad clementissimum Principem & ceteros nostros amicos scripsi, sed metuo nimis saepe litteris meis me ipsis molestum fuisse, ac præsertim clementissimo Domino meo, perinde ac si non crederem Dei consolationem & auxilium Celsitudini ipsius maius & firmitus, quam mihi, adesse. Quidquid autem horum à me scriptum est, nostrorum instinctu factum fuit, quorum nonnulli tam sunt abiecto & sollicito animo, ac si Deus nostri oblitus esset; Quod prorsus fieri non potest, nisi sui ipsius primum obliuiscatur: aut nostra causa non sit ipsius causa, & nostra Doctrina non sit ipsius verbum & Doctrina. Aliàs si certi sumus & non dubitamus ipsius causam & verbum esse quod profitemur, certissimum est preces nostras iam exauditas, & de præfenti auxilio atq; ope nobis ferenda iam dudum in cælo deliberatum atq; conclusum esse. Id aliter esse non potest. Ita enim ait Deus: Nunquid potest Mater obliuisci infantem suum, ut non misereatur Filij vteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis signavi te.

Duo Miracula nuper vidi. Cum è fenestra aspicerem stellas in cælo, & totam illam pulcherrimam concamerationem cæli à Deo factam: nec vsquam viderem pilas & columnas, quibus forni-

cem adeo amplum architectus imposuisset: Tamen nō corruit cœlum & adhuc firmum & immotum persistit. Sunt autem aliqui, sollicitè quærentes pilas, quibus cœlum innititur, easq; manibus contrectare vehementer cupiunt. Cùm verò id non possint, toto pectore anguntur & tremunt, metuentes ne cœlum corruat, non aliam ob causam, quàm quòd pilas & columnas, quibus innititur cœlum, prehendere & videre ipsi nequeunt. Si comprehēdere manibus pilas possent: tum firmiter cœlum stare posse non dubitarent. Alterum miraculum est. Videbam magnas ac densas nubes capitibus nostris tanta mole impendentes, vt immenso mari verè comparari possent. Nec tamen solum, cui incumberent, aut vasa, quibus continerentur, cernere potui. Nihilominus tamen in nos non deciderunt, sed velut toruo vultu nos salutantes celeriter diffugerunt. Cùm autem præterijissent, eluxit statim fundus & tectum nostrum, cui incubuerant, IRIS videlicet: infirmum sanè & per quàm tenue fundamentum ac tectum, & in nubibus euanescebat, quodq; veriùs splendorem obscurum, (qualis per vitrum pictum elucere solet) quàm tantum fundum repræsentaret, & non minorem quàm ipsa nubium moles nobis desperandi causam adferret. Interim tamen re ipsa comperiebamus illam, vt apparebat, inanem vmbra lucis, tantas aquarum moles sustinere, & nos protegere. Et tamen aliqui vndarum ac nubium spissitudinem & molem pluris faciunt & metuunt, quàm hanc tenuem, exilem, ac leuem vmbra. Cupiunt enim manibus palpare & sentire vim & efficaciam huius vmbra: Quod cùm nequeant, timent, nubem ruptam perpetuum diluuium parituram esse.

De his familiariter vobiscum iocari, & tamen sine ioco scribere volui. Magnam enim voluptatem inde percepi, quòd Excell. vest. præ cæteris omnibus in hac nostra cruce ac persecutione tranquillo & forti animo esse cognoui. Speraui enim sanè ad minimum pacem politicam obtineri potuisse. Sed Dei cogitationes nostris longè superiores sunt, & rectè. Deus enim, vt Paulus inquit, exaudit, & facit supra, quàm intelligimus aut petimus. Nos enim, quid optamus, vt oportet, non nouimus. Rom. 8. Quòd si nos ita exaudiret, quemadmodum nos petimus, vt Cæsar pacem nobis largiretur, tum fortè infra, non supra quàm intelligimus, faceret: Et Cæsari potius, quàm Deo gloria impetrata pacis tribueretur. Nunc ipse solus pacem nobis curare vult, vt solus à nobis honore afficiatur, qui ei propriè vni & nullis alijs debetur. Non quid Cæsaream Maiestatem contemnamus. Imò petimus & optamus, vt Cæs. M. nihil contra Deum & iura Imperij attentet. Sin verò (quod Deus auertat) tale quid tentaret: nos tamen, vt fideles subditi, non credemus hæc à Cæs. ipsius M. fieri, sed alios Tyrannos Imperatoris nomine, id ipsum facere, Atq; eatenus nomen Cæs. M. à Tyrannorum iniustis operibus distingui-

mus, quemadmodum sacrosanctum Dei nomen, quo heretici & periuri abutuntur, à mendacijs separamus, Dei nomen veneramus, mendacijs verò fugimus & detestamur. Ita nec debemus nec possumus Tyrannorum actiones, quas sub Cæs. M. nomine suscipiunt, approbare aut recipere. Sed huic causæ, quam immensa bonitate Deus nobis commendauit, suo Spiritu sancto ipse benedicet, ac felici successu aderit, & modum ac tempus nos iuuandi aptissimum non obliuiscetur, nec negliget. Nondum Viri sanguinum mediam partem confecerunt eius, quod iam incipiunt, ac nondum eò, quod cupiunt progredi, omnes peruenerunt. Nostra Iris imbecilla, eorum nubes præpotens est. Sed in fine videbitur cuius toni. V. E. has meas nugas boni consular, ac consoletur N. & reliquos omnes. A Christo precibus obtinebo, vt clementiss. Principem ipse consoletur, & in agnita veritate conseruet. Huic debetur laus & gratiarum actio in perpetuum. Eius gratiam ac fauorem Vestr. Excel. quoq; non ficta fide precor. Ex Eremito, Anno 1530.

D. MARTINI LVTHERI, PLENA VIVAE ET EFFICACIS CONSOLATIONIS, RESPENSIO AD PHILIPPI EPISTOLAM,

cuius prima verba fuerunt: Versamur hîc in miserrimis curis, ac planè perperis lacrymis.

Ratiam & pacem in Christo, in Christo inquam, non in mundo. Ego tuas miserrimas curas, quibus te scribis consumi, vehementer odi, quòd sic regnant in corde tuo. Non est magnitudo causæ, sed magnitudo incredulitatis nostræ. Nam eadem causa maior fuit sub Iohanne Hufs & multis alijs quàm nobis. Deinde vtut sit magna, magnus est etiam actor & autor eius: neq; enim nostra est. Curigitur sic perpetuò & sine respiratione te maceras? Si est causa falsa, reuocemus: Si vera est, cur facimus illum in tantis promissionibus mendacem, quibus iubet nos esse animo ocioso & dormienti? Iacta, inquit, curam tuam super Dominum, propè est Dominus omnibus inuocantibus eum, & qui tribulato sunt corde. An iste temere loquitur, aut ad bestias proijcit? Ego etiam sæpius crucior, sed non perpetuò. Philosophia tua ita te vexat, (non Theologia) ea quæ & Ioachim tuum, qui simili cura rodividetur, quasi vestra illa inutili cura quicquam possitis efficere. Was kan der Teuffel mehr/denn daßer vnserwîrge? Quid inde? obsecro te, qui in alijs omnibus pugnaxes, luctare etiam cōtra te ipsum, maximum hostem tuum, qui Satanæ tantum armorum contra te ipsum ministras. Christus pro peccatis nostris mortuus est semel,

at pro iusticia non moritur, sed viuit & regnat. Si hoc verum est, quis metus est pro veritate? At posternetur per iram DEI: proster-
namur & nos simul, sed non per nos. Qui noster pater est factus, et
iam erit liberorum nostrorum. Ego certè oro pro te diligenter, &
doleo te pertinacissimam curarum hirundinem, meas preces sic iu-
ritas facere. Ego quidem, quod ad causam attinet (stupor ne sit an-
spes, viderit Christus) nō valde turbatus sum, imò spe meliore, quā
speraui fore. Potens est Deus mortuos suscitare, potens est &
causam suam labentem seruare, lapsam erigere, stantem promoue-
re. Si nos digni non sumus, fiat id per alios. Si enim nos illius pro-
missis non erigimur, obsecro qui alij iam sunt in orbe, ad quos per-
tineant? Sed aliās plura nisi quod in mare aquas porto. Christus Spi-
ritu suo nos omnes soletur, corroboret & doceat. Amen. Si audi-
uero rem malè affectam apud vos fore & periclitari, vix continebo
me quin aduolem, visurus gyrum illum dentium Satanæ formida-
bilem, vt Scriptura dicit. Valc. 29. Iulij.

ALIA.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

VID ad te potissimū scribam, mi Philippe, planè igno-
ro: ita reuerberant me cogitationes de tuis pessimis va-
nissimisque curis, vt qui sciam surdo fabulam narrari.
Hoc facit quod tibi soli credis, mihi & alijs non credis,
magno tuo malo: ego verum fatebor: fui in maioribus
angustijs, quā tu vnquam futurus sis. Spero optoq; nulli homi-
num, etiam ne istis quidē, qui iam ita sæuiunt in nos, quantumvis
scelerati & nefarij, vt mihi similes fiant: & tamen in his malis sem-
per leuatus sum, verbo fretus, aliquando Pomerani, aliquando tuo,
aliquando Ionæ & aliorum. Quare rogo, vt tu vicissim nos audias,
qui certè nihil secundum carnem aut mundum, sed secundum DE-
VM absq; dubio per Spiritum sanctum loquimur. Simus nos viles:
ne vilis quæso sit, qui per nos loquitur.

*Sol es denn erlogen seyn / daß Gott seinen Son für vns geben hat /
so sey der Teuffel an meiner statt / Ist es aber war / was machen wir denn
mit vnserm leydigen verzagen / sorgen vnd trauern?*

*Quasi verò ille nolit in leuioribus rebus adesse, qui Filium
suum*

suum dederit: aut quasi Satan potentior sit. In priuatis luctis inferior ego, tu autem fortior: contrà in publicis tu talis, qualis ego in priuatis, si priuatum dici debet, quod geritur inter me & Satanam.

Nam tu vitam tuam contemnis, publicæ causæ metuis: Ego verò de publica causa satis magno & otioso sum animo, qui sciam certò ipsam iustam esse & veram, deniq; ipsius Christi & DEI. Non sic pallet rea peccato, sicut ego vnicus sanctulus pallere & tremere cogor. Proinde penè securus spectator sum, & istos minaces & feroces Papistas non huius facio.

Si nos ruemus, ruet Christus vnà, ille regnator mundi: & esto ruat, malo ego cum Christo ruere, quàm cum Cæsare stare. Neque vos soli causam hanc sustinetis: certè fideliter vobis adsum gemitibus & precibus: vtinam & carne liceret. Nam & mea est causa, & plus mea, quàm omnium vestrum; neq; vlla temeritate aut cupiditate vel gloriæ vel lucri tentata: quod testatur mihi Spiritus ipse, & hætenus res satis declarauit, declarabitq; latius vsq; in finem.

Quare te per Christum oro, ne ita negligas promissa illa diuina, vbi dicitur, Iacta super Dominum curam tuam, Expecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum, &c. quorum plenus est liber Psalmorum & Euangelium. Confidite, ego vici mundum. *Es wirt ja nicht falsch seyn / das weiß ich fürwar /* quod Christus sit victor mundi. Quid ergo victum mundum sic formidamus, qui victorem habemus? *Solt doch einer ein solchen Spruch auff den Knien von Rom oder Jerusalem holen.* Sed copia, assiduitate familiaritateq; vilescit nobis, *das ist aber nit gut /* Scio, imbecillitas est fidei: At oremus cum Apostolis, Augenobis fidem Domine. Saltzburgensi Tyranno reddet etiam secundum opera sua DEVS, qui te sic cruciauit. At merebatur aliud à te responsum, quale ego fortè dedissem. *Ey wolan / laßt sie machen / sie habens noch nicht aufgemacht.*

Sed scribo hæc frustra, Quia tu, secundum Philosophiam vestram, has res ratione regere, hoc est, vt ille ait, cum ratione insanire pergis, & occidis te ipsum, nec vides prorsus extra manum tuam & consilium positam esse causam, etiam extra curam tuam velle agi. Et Christus prohibeat, ne in tuum consilium & manum, quod tamen pertinaciter velles, veniat. Tū verò pulchrè & subito periremus. Sed *es heiße /* Altiora te ne quæsieris, & scrutator maiestatis gloriæ opprimeretur, seu, vt Hebræus habet, Scrutans grauiā grauabitur. Hæc ad te pertinent. Dominus Iesus seruet te, ne deficiat fides tua,

sed crescat & vincat. Ego pro te oro, oraui, & orabo, nec dubito quin sim exauditus: Sentio enim illud Amen in corde meo. Si non fiet quod volumus, fiet tamen quod melius. Nam nos regnum futurum expectamus, ubi omnia fefellerint in mundo. Vale, 30. Iunij.

Ex sequentibus Epistolis apparet, Lutherum, cum mense Iunio rariùs literas à Collegis accepisset, aliquantum commotum & prætermiſſioni officij literarum iratum fuisse. Philippi igitur Epistolam, cui proxima Lutheri respondet, priùs adscribam.

Quamquam heri misimus tabellarium de nostro conductum, ut tibi nos purgarem de silentio, tamen cum hodie iturus esset Februarius, iterum scripsimus, ne quem vacuum hinc dimitteremus. Non potest dici, quantum dolorem acceperimus lectis Viti literis, qui significat, te implacabiliter irasci, quod parum assidui in scribendo visi sumus. Nullo unquam tempore magis fuit nobis opus consilio, & consolatione tua, quam nunc, cum versemur in periculosissimis negocijs, & quidem tuam hactenus secuti autoritatem. Itaque te oro vel propter gloriam Evangelij, ut nos respicias, vel propter Remp. que, nisi te gubernante, gravissimas tempestates subitura videtur. **CHRISTVS** passus est se excitari in nauiculâ periclitante. Nos hic certè multò cum maioribus periculis conflictamur, in quibus nihil acerbius possit accidere nobis omnibus, quam si tu nos destituas. Non audeo hac de re queri apud Pontanum, nequam ei sollicitudinem grauiorem iniiciam. Adhuc is status fuit nostrarum rerum, ut magnam partem temporis in lacrymis hic consumserimus. Quare noli putare nos tanquam Vlyssis socios voluptate aliqua captos obliuisci tui. Et quidem sæpe scripsimus, quod verè confirmare possumus.

Nostra confessio est exhibita Imperatori: exemplum etiã tibi misimus, quod apud te retinebis, ne emanet in publicum: vetat enim Imperator edere. Scripsi tibi, ut mihi significes, si ita restulerit, quantum cedere aduersarij possimus. Res sunt antea deliberatæ, ut scis, sed semper aliter in acie se dant, quàm antè sunt deliberatæ. De Missa priuata suspicor maximum fore certamen. Sed nihil adhuc habeo certi. Faber, Eccius, imò etiam Principes aliquot

nihil nisi vim, & bellum meditantur. **DEVS** dissipet cogitationes populorum, qui bella volunt. Vale, & prono-
bis ora, 26. Iunij.

MAR.

MARTINVS LVTHERVS

PHILIPPO MELAN- THONI.

Gratiam & pacem in Christo.

MI Philippe, Rhetoricam tuam legi, qua silentium vestrum excus-
sas. Binas autem literas interea ad te misi, in quibus mei silen-
tij causam satis declaravi. Hodie postremas à te accepi, in qui-
bus tuos labores, pericula, lacrymas ita exaggeras, ac si ærum-
nas & dolores vestros meo silentio immeritò augerem. An verò
existimas ignotas mihi esse molestias vestras, aut me hîc inter rosas sedere, &
nihil curarum vobiscum sustinere? Vtinam adeo levis esset dolor meus, vt la-
crymis eum significare & egerere possem. Ego sanè decreueram, nisi eo vespe-
ri literæ vestræ aduenissent (de prioribus dico, quæ aduentum Cæsaris signi-
ficarunt) meo sumtu tabellarium ad vos mittere, vt quamprimum rescisce-
rem, an viui vel mortui essetis. Id testabitur M. Vitus. Et tamen omnes literas
vestras mihi redditas esse arbitror.

Apologiam vestram accepi, & miror quid velis, vbi petis,
quid & quantum sit cedendum Pontificijs. De Principe est alia
quæstio, quid illi concedendum sit, si huic periculum impendeat.
Pro mea persona plus satis cessum est in ista Apologia: quam si re-
cusant, nihil video, quod ampliùs cedere possim, nisi videro corû
rationes aut scripturas clariores, quàm hæcenus vidi.

Ego dies & noctes in ista causa verfor, cogitans, voluens,
disputans, & totam Scripturam lustrans, & augefcit assidue mihi
ipsa plerophoria in ista doctrina nostra, & confirmor magis ac ma-
gis: *Das ich mir / ob Gott wil / nun nichts mehr werde nemmen lassen / es
gehe darüber wie es wölle.*

Ego hîc satis commodè valeo: Videtur enim spiritus ille remittere, scilî-
cet precibus fratrum & vestris fractus, qui me colaphisavit hæcenus, quan-
quam loco eius suspicor successisse alium, qui corpus meum fatigat, tamè ma-
lo ferre tortorem hunc carnis, quàm carnificem illum Spiritus, & spero, qui
vincit Patrem mendacij, vincet etiam homicidam. *Er hat mir den Todt ge-
schworen / das fühle ich wol / hat auch kein ruhe / er hab mich den gefressen. Wolan
frisset er mich / so sol er ob Gott wil ein Purgation fressen / die im den Bauch vnnnd
Arts zu enge machen soll. Es wil gelitten seyn / wer den Christum haben wil.*

Facile esset & nobis regnare, si vellemus vnum negare, & criminari. *Es
heist /*

heißt / per multas tribulationes. Das sind nun nicht mehr wort / Es ist ins wech kommen / da mögen wir vns nach richten. Est tamen fidelis qui facit cum tribulatione prouentum.

In literis tuis displicuit, quod scribis, vos meam auctoritatem secutos esse in ista causa. Nolo vobis author esse aut dici in ista causa, etiamsi id commode possem interpretari, tamen vocabulum hoc nolo. Si non est æquè & simul vestra causa, nolo meam dici & vobis impositam. Ipse agam, si sola mea est.

Consolatus sum te proximis literis, vtinam non occidentibus, sed viuificantibus. Quid possum aliud? finis & euentus causa te discruciat, quia non potes eum comprehendere. At si tu eum comprehendere posses, nollem ego me istius causæ esse participem, multò minùs authorem. DEVS posuit eam in locum quendam communem, quem in Rhetorica tua non habes, nec in Philosophia tua. Is vocatur FIDES, in quo loco omnia sunt posita οὐ βλεπόμενα καὶ μὴ ἐκφανόμενα: quæ si quis conetur reddere visibilia, apparentia & comprehensibilia, sicut tu facis, is referet curas & lacrymas pro mercede laboris, quales tu refers omnibus nobis frustra reclamitantibus.

Dominus pollicitus est se habitare in nebula, & tenebras posuit latibulum suum. *Wer da wil / der machs anders.* Si Moy ses comprehendere studuisset finem, quo euaderet exercitum Pharaonis, Israël adhuc hodie fortassis esset in Aegypto. Dominus augeat tibi & nobis omnibus fidem: hac habita, quid faciet Sathan cum toto mundo? Quòd si nos non habemus, cur non saltem aliena fide nos solamur? sunt enim necessariò alij qui credunt loco nostri, nisi nulla est ampliùs Ecclesia in mundo, & Christus desijt esse nobiscum ante consummationem sæculi. Si enim nobiscum non est, obsecro vbi est in toto mundo? Si nos Ecclesia vel pars Ecclesiæ non sumus, vbi est Ecclesia? Si nos non habemus verbum Dei, qui sunt qui habent? Si ergo Deus nobiscum, quis contra nos? Peccatores sumus & ingrati, sed non ideo ille mendax erit. Neque tamen possumus peccatores esse in illa causa sancta & diuina, etiamsi in nostris vijs mali sumus. Sed tu non audis ista: Ita Sathan te affligit, te ægrotare facit. Medeat tibi Christus, quod valde & assidue oro. Amen.

Clausis literis incidit cogitatio, fortasse tibi videri me parum respondisse tibi ad quæstionem tuam, quantum & quatenus sit concedendum aduersarijs. Sed tu etiam parum quæsiuisti: non signasti ea, quæ & qualia arbitreris à no.

à nobis postulanda. Ego, sicuti semper scripsi, omnia eis concedere paratus sum, solo Euangelio nobis libero permissio. Quod autem cum Euangelio pugnat, concedere non possum. Quid aliter respondeam?

D. MARTINVS LVTHE- RVS IVSTO IONAE.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

VENERUNT tandem literæ vestræ, mi Iona, postquam nos tribus plenis hebdomadibus perpetuo silentio satis benè maceraveratis, licet ego bis M. Philippo scripserim, ne sic sileretis. Et certè, nisi temporum ratio mihi obstitisset, ego vindictam exco- gitassem: sed orandi necessitas non sinebat irasci, & ira non sine- batorare. Studui tamen vos ubiq; infames reddere, ob silentium istud, maxi- mè VVittebergæ. Nec est quòd accuses nuncios: fideliter reddiderunt, præfer- tim tuus conductus. Nam ab eo tempore, quo ille tuas reddidit, nihil, nisi has proximas, de aduentu, item ingressu Cæsaris, & heri de querelis vestris, acce- pi. Sed hæc suo tempore vlciscar.

Ego magnificè & mirificè exulto, de dono illo amplissimo Dei, quòd Princeps noster tam constanti & quieto animo est. Ar- bitror enim preces nostras pro isto pectore fusas, placere in illo re- gno gloriæ, coram Deo. Et mihi ipse propheto etiam in alijs nos ex- audiri. Eadem mihi lætitia aucta est, quòd te quoq; intelligo satis confidentem esse in Domino aduersus istas furias Satanæ. Philip- pum sua exercet Philosophia, ac præterea nihil. Nā causa ipsa est in eius manu, qui superbissimè dicere audet: Nemo rapiet eam de ma- nu mea. Nec vellem, nec consultum esset, in nostra manu esse. *Ich hab ihn viel in manu mea gehabt / vnnnd alle verloren / nicht eine behalten.* Quas verò extra meas manus in illum reijcere hætenus potui, ad- huc habeo saluas & integras: quia verū est, Deus nostrum refugium & virtus. Quis sperauit in eum, & derelictus est? ait sapiens: & ite- rum, Quoniam non relinquis quærentes te, Domine.

Ego hîc factus sum nouus discipulus Decalogi: illum iam re- puerascens ad verbum edisco, & video verum esse, quòd sapientiæ eius non est numerus, & cœpi iudicare, Decalogum esse Dialecti- cam

cam Euangelij, & Euangelium Rhetoricam Decalogi, habereque Christum omnia Mofi, sed Mosen non omnia Christi. Ita videtur mihi esse infinitus, sed finitissimus Calendarius omnium rerum.

De literis ad vxorem tuam scribendis nihil est omissum. Nam & literas vestras omnes mittimus statim VVittebergam, vbi tanquam à terra sitiente expectantur, & creberrimè ad nos scribunt, vt me pudeat vestro nomine, vincti vos ab illis isto officio, quos tamen vincere oportuit.

Albis exundauit iterum, cùm tamen nulla pluuia, sed summi calores fuissent.

Gaudeo Papæ signum datum in mula puerpera, vt habeat, quo Deum magis contemnat, & citius pereat.

De N. non satis possum mirari sic oblito Turcæ, imò calamitatis suorum. Ego, si mihi tantum esset hominum ereptum & perditum, morerer vna hora, præsertim, si cōscientia accederet negligentia. Sed nunquam vidi impium perire, nisi induratum & securum: vt stet veritas, cùm dixerint: Pax & Securitas. Ita & nostris Pontificibus continget, quos quia nulla spes est mutari posse, libenter video indurari, & ingrauari: sic merentur. Nos tamen audeamus in Christo. Ipse viuit, & nos viuemus, etiam mortui, & mortuorum curabit liberos & vxores. Ipse regnat, & nos regnabimus, quia iam regnamus. Si ego vocabor, absq; dubio veniam, Christo volente: quamuis in cogitatione versor, vt cupiam iniussus & non vocatus venire. Gratia Dei tecum. Amen, ex Eremo,

AD SPALATINVM.

Gratiam & pacem in DOMINO.

NON patior, inquis, cessatorem me dici in scribendo: at patieris infinitus.

Et paulò pòst:

FVrere isthic ac fremere Reges, Principes & populos aduersus Christum DOMINI, felix omen puto, ac multò melius, quàm blandirentur. Sequitur enim: Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Hoc autem Principe nostro illos ridente, non video cur nobis flendum sit à facie eorum. Ridet enim non sui, sed nostri gratia, vt & nos rideamus eorum inania consilia. Tantùm opus est fide, ne causa fidei sit causa sine fide. Sed qui cepit hoc opus, is certò cœpit sine consilio & studio nostro. Verbum hactenus protexit & gubernauit supra & præter consilia & studia nostra.

Ille ipse est, qui perficiet & absoluet idem extra & ultra consilia nostra & studia, de quo nihil dubito. Scio & certus sum, cui credidi, potens est facere supra id, quàm nos intelligimus & petimus. Etiam si Philippus cogitet & cupiat eum facere infra & intra suum consilium ut liceret ei gloriari, certè sic oportuit fieri, sic ego fecissem. *Nein/es muß nicht heissen/Sic ego Philippus, das Ego ist zu gering/ Es heist/ Ego ERO qui ERO, hoc est nomen eius, Qui ERO. Man siche nicht wer er ist/aber er wirts seyn/ so werden wirs sehen.* Sed hæc verbosè satis. Tu esto fortis in Domino, & Philippū exhortare semper meo nomine, ne fiat Deus, sed pugnet contra innatam & à Diabolo in Paradiso implantatam nobis ambitionem diuinitatis. Ea enim non expedit nobis, nosque ea sola ipsa exturbat, & extra pacem trudit. *Wir sollen Menschen seyn / vnnnd nicht Gott / Das ist die Summa / Es wirt doch nicht anders / oder ist ewige Vnruhe vnd Hergeleid vnser Lohn.* Vale in Christo. 30. Iunij.

AD BRENTIVM.

Gratiam & pacem in Christo.

Text tuis & Philippi aliorumque literis intelligo, mi Brenti, te similiter in illo conuentu Idolorum affligi: Sed Philippi exemplum ita te mouet. Is enim sollicitus est pro publica pace & posteritate, piè quidem, sed non secundum sapientiam Zelotypus. Quasi verò maiores nostri sua cura & sollicitudine effecerint, ut essemus quod sumus, ac non potius Dei solius prouidentia, qui etiam post nos Deus erit & Creator, sicut fuit ante nos, & hodie nobiscum: neque enim moritur nobiscum aut desinet esse Deus, regens etiam cogitationes. Videbatur sacerdoti Eli penitus corruisse regnum Israël, arca Domini à Philistinis capta. Itaque corruerat ipse potius: & regnum tum maximè coepit florere. Et cum Saul esset cæsus, quid aliud potuit homo cogitare, quàm regnum Israël finitum esse? Et cum Papistæ Iohannem Huls exussissent Constantiæ, nihil certius erat quàm Papam fore Deum, cum nunquam antehac viluerit, ut ab ista die. Hoc scribo tibi & alijs, si fortè per verbum vestrum aut alicuius verbum Philippus desinat seipsum crucifigere. Ego sanè si mortuus vel occisus

cisus à Papistis fuero, defendam nostros posteros fortiter, & istas bestias feroces probè & nimis vlciscar quàm vellem, quia scio futurum esse qui dicet: Vbi est Abel frater tuus? & is faciet eos vagos & profugos. Et quid multis? Habeat diuisum imperium cum Ioue Cæsar: Si nullum est futurum aliud regnum, deleamus primum præceptum cum vniuerso Euangelio. Quid enim opus est habere Deum pro hac tantùm vita? quam ille habet optimam, qui nullum habet Deum. Sin Deus est, non hîc viuemus, sed vbi ipse quoq; viuât. Quæ si vera sunt, quid sunt ergo furiosæ istæ minæ Idolorum iam penè non morientium, sed planè mortuorum? Is qui me creauit, erit pater filij mei, & maritus vxoris, & consul politiæ, & prædicator Parochiæ, & melior quàm ipse sum: imò ipsemet melior me mortuo, quàm me viuo, qui vita mea illum impedio. Scriptum est enim: Potens in terra erit semen eius. Et sanè primum præceptum posteros nostros in tutelam Dei constituit, dicens: Faciens misericordiam in mille generationes eorum, qui me diligunt, & seruant præcepta mea. Istis ego verbis credo: etsi infirma sit fides, tamen credo. Sed quid ego tecum talia? qui dono Dei maior es me in omnibus, nisi quòd variè te excitare volui: si Philippus, qui me hominem, & verba mea hominis esse credit, atq; ita minùs afficitur, per vos saltem, quos cogitur credere esse viros Dei, moueri queat. Neque enim tam peruersum arbitror, vt, si Deus ipse per angelum de cœlo missum, iuberet eum bono animo esse, hoc iussum cõtemneret. quantò minùs cõtemnet omnes nos? Et si nos digni contemtu, tamen Psalmi, Apostoli, Christus ipse contemni non debet, qui tot sermonibus obruit nos consolando, dicendo, vrgendo, Confidite, Nolite timere, Sperate, Viriliter agite, Confortamini. Si ista non credimus, neque si omnes Angeli venerint, credituri sumus. Vale in Christo. 30. Iunij.

ALIA AD IONAM.

Ideo sanè Comitiorum prologum iam post argumentum recitari. Sequitur turba & Epitafis, vel Paroxysmus. Sed Catastrophen illi Tragicam, nos Comicam expectabimus. Non sanè de dogmatibus vnquam fiet concordia. Quis enim Belial cū Christo speret conciliari? nisi fortè coniugium & vtraque species admittantur. Sed sit & hîc aduerbium fortè, minùs fortassè fortè, sed quod optem

optem

optem penèq; sperem dissensione dogmatica suspensa politicam Concordiam fieri posse. Quæ si Christo benedicente veniat, satis abundè factum & actum est in istis Comitijis. Primum enim, quod maximum est in istis Comitijis, Christus publica & gloriosa Confessione declamatus est, & in lucem atq; in faciem eorum affirmatus est, vt non possint iactare, nos fugisse, formidasse, aut celasse nostram fidem. Nisi quòd inuideo vobis hanc gratiam, me scilicet non adesse in hac pulcra confessione: Contingatq; mihi planè eadem fortuna, quæ summis Imperatoribus ante annum, ante Viennam, vt eis in resistendo & defendendo à Turcis urbem nulla opera aut victoria imputari possit: Tamen placet & solatur me, ab alijs hanc meam Viennam defensam esse. Alterum, quòd certum est nos pacem semper quæsiuisse, & vt Psalmus ait, persecutos esse, illos verò non nisi bellum, cædem, perniciem, sed certissimo testimonio, nos esse filios Dei, qui pacifici sumus. Quòd si tertium obtinebimus, vt pace politica discamus, planè vicimus Satanam hoc anno. Hæc mea est non prædestinatio, sed cogitatio de istis Comitijis. Quid enim boni sperem facturos aduersarios? Quid de Cæsare quantumuis optimo, sed obseffo? Christus viuuit & sedet non ad dexteram Cæsaris: Nam sic perijssemus olim: sed ad dexteram DEI, *Ists nicht war/ so ist ein grosse Lügen.* Ego tamen delector isto mendacio, & in eo mori prorsus *κέκρικα*. Quare non etiam in eodem viuerem? Vtinam & Philippus saltem mea fide, si aliam non haberet, hoc crederet.

A dextris ist wol ein gering ding/ Aber das MEIS, Teuffel/ wo hat das ein ende? das pronomen wirts thun/ Denn das nomen Adonai, da das dixit nachfolget/ wirt das liebe DV wol erhalten/ biß das scabellum auch komme / Was giles/ ob David liegen werde / nisi fortè sola Augusta Vindelicorum hoc mense cœpit dominari, & euadere dexteram Dei, vt Christum ibi per Sacramentarios deiectum, & Dauidem per Papistas correctum esse credere oporteat. Hoc si factum est, nos hîc Coburgæ ignoramus. Quare tu mi Iona hoc nobis scribe: tum ego alium Christum quæram, & alium Dauidem mihi fingam, qui non ita me fallat & ludat in omnibus verbis. Sed facessat iocus blasphemus. Tu in Christo vale, & crede nobiscum, vt fortis, Christum esse

Regum Regem & Dominum Dominantium. *Verleuret*

er den Titul zu Augspurg/ so sol er in auch im Him-

mel vnd Erden verloren haben/

Amen.

K

D. MAR-

D. MARTINVS LVTHERVS AD GEORGIVM SPALATINVM.

Gratiam & pacem in domino nostro. Et ego credo, mi charissime Spalatine, clementiam Cæsaris esse magnam, qualem omnes iudicatis: Sed nullam spem habeo, quod nostræ causæ sit propitius futurus, etiamsi magnopere velit. Quid enim vnus homo contra tot Dæmones possit? Itaque præsidium nostrum Dominus vnus est, qui in infirmitate potens est, & delectatur solari pusillanimes, & conuare desertos. Sed quid interim à literis vestris acciderit vobis, fortiter mecum disputo, reputans rem ipsam iam dudum ad paroxysmum peruenisse, & vos non solum esse damnatos, sed etiam pati minas & iactantias. Mirum enim, quas victorias aduersarij ex Augusta spargant, quàm nos conculcatos & derisos iam habeant. Verùm, Confidite, ait: Ego vici mundum. Qui habitat in cælis, irridebit eos. Sic de causa cogito: nec enim iuuabimur, nisi deserprius simus. Beati estis, cum persecuti vos fuerint homines, & dixerint omne malum aduersus vos, mentientes, &c. Nos suscepimus officium illud, de quo dicitur, Eritis odio omnibus hominibus propter me: & miramur nunc odium istud adesse, tantâ fide & autoritate prædictum? Quod si irritum hoc prædictum volumus, necesse erat aut officium hoc non subire, aut curasse, ne prædiceretur. Nunc cum prædictum sit, & nos officium suscepimus: sermo meditamur illud vanum & irritum velle habere, & bonum fauorem & gratiam velle mereri. Impleatur ergo hoc prædictum, & sentiamus odium tale, quale meritò possit & non ioco odium dici: quoniam scripturas non solum oportet veras fieri, sed impleri, plenas, plenas fieri, *Dass es heisse/erfüllet/vnd voll/voll/erfüllet.* De duce N. libenter audio eum sic gestire. Reddet illi Deus amicitiam, qua dignus est, addetque adhuc alias plagas. Dominus soletur & roborare vos omnes. Vale. *De Margareta.*

AD D. IONAM.

Gratiam & pacem.

Go quidem hic, mi Iona, sedeo pro vobis cogitans & sollicitus, suspicans nostram causam iam dudum processisse ad Epitaphium, sperans simul ad Catastrophen meliorem spectare: tantumne deficiant animi vestri. Et quod magis illi superbiunt, hoc minime vos cesseritis. Credo enim eos sic opinari fortiter, vos fractos omnia cessuros, quid modo illi per Cæsarem iusserint aut proposuerint. Cæsarem enim ipsum nihil agere, sed ferri & agitari quis non videt? Quod si fortis sit.

ces sit.

res steteritis nihil cedendo, cogetis eos aliud cogitare. Nostra causa facilius vim & minas feret, quam dolos illos Satánicos, quos maximè hætenus timui. Urgeamus & nos, ut restituant Leonhardum Keyser/ & multos alios iniquis. sine occisos, restituant tot animas impia doctrina perditas, restituant & facultates fallacibus indulgentijs & alijs fraudibus exhaustas: Restituant gloriam Dei tot blasphemijs violatam, restituant puritatem Ecclesiasticam in personis & moribus tam sordè conspurcatam: & quis omnia numeret? tum agemus & nos de possessorio. Tamen mirè placuit, eos diuino tactu sic insanire cepisse, ut argumentum non pudeat proferre. Is qui sic eos excæcat & cõfundit, ut ista turpia & absurda pro pulcris & firmis habeant, perget magis. Sint hæc auspicia & initia manus diuinæ nobis opitulanti volentis. Sic me solor. Sed iam dudum vos talia habetis consilia, & hæc iam vestra sunt.

Ipse Dominus Iesus, salus & vita nostra, amor & fiducia nostra, sit vobiscum, sicuti spero. Amen. 13. Iulij.

ALIA AD PHILIPPVM.

Gratiam & pacem in Christo veram.

Albitror te iam, mi Philippe, satis multa experientia videre. Be-
lial nulla ratione cum Christo conciliari posse, nec spem cõcor-
diæ vllam concipi debere, quoad doctrinam. Scripsi de hoc ad
Principem, causam nostram non posse Cæsarem ferre iudicem.
Et nunc, quid literæ citationis tam clementis voluerint, vide-
mus. Sed res ipsa iam dudum vltra progressa est, antequam literæ meæ vene-
runt: id quod tum quoq; cogitabam, cum scriberem. Ac certè pro mea perso-
na ne pilum quidem cedam aut patiar restitui: potius extrema omnia expecta-
bo, quando sic obstinatè pergunt, faciat Cæsar quicquid poterit. Quid autem
vosegeritis, cupio nosse. Dominum rogavi, qui adfuit vobis melior quàm ego,
in finitis modis: Tamen quando sic ludunt promissione Concilij fallaces isti
Diaboli, luderem & ipse simul cum eis, appellans à minis eorum ad illud nihi-
li & nunquam futurum Concilium, ut interim pacem habeamus. Nihil me-
tuo adhuc de via aut manu eorum violenta. Christus adhuc nos sic ten-
tat, qui potens est in nobis infirmis, & hac ratione gloriatur in Cõ-
cilio sanctorum, & nulla alia, *da wirde niche anders auß.* Vellem te ista
hostium victoria & iactantia nihil conturbari, sed roborari contrà in fortitu-
dine virtutis & potentie illius qui suscitauit Christum à mortuis, & cum illo
viuificabit & suscitabit. Oportet enim impios florere, sicut fœnum, & inimi-
cos DOMINI honorificari & exaltari, ut intereant & arescant in perpetuum,
ut testatur Psalmus primus. Nisi Dux N. ita insolesceret, quomodo esset no-
ster hostis? Sed tu alia cogitas, Idèd non admittis mea. Quare nec requiè quo-
que habes, & futuris malis ipsisq; falsis addis similem præsentem crucè quo-
que inanè, Christus, precor, roboret & seruet te. Amen. 13. Iulij, Die Margar.

EPISTOLAE LVTHËRI
M. GEORGIO SPALATINO.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

ERTE non vobis gratias agere non possum, præsertim tibi, optime Spalatine, quod tam diligenter & copiose omnia ad nos scribitis: sicut habetis & materiam & causas sufficientes. Nos hic Eremitæ, & velut terra sine aqua, nihil possumus germinare, quod ad vos scribi dignum sit: nisi quod gemitu & suspirijs, & totis orationis viribus & gestibus, in cælum ascendimus, & pulsamus improbi etiam illius portas, qui dixit: Pulsanti aperietur. Tantum est, ut duremus & expectemus modicum. O socij passi grauiora, dabit Deus his quoque finem. Durate & vosmet rebus seruate secundis. Vel illud potius, Expectate DOMINUM, viriliter agite omnes qui speratis in DOMINUM. Si moram fecerit, expectabo eum: veniens veniet, & non mentietur. Video sane in luctu vos esse; & quos Satanas non audietis in responso aduersariorum loquentes virulentissime? Iam enim ista præuideo omnia, sed nihil est tanti. Si enim Christus ea bona iam dedit, quæ mundus hic non compræhendit, & promisit multò meliora: cur non feremus modicum hoc mali, ut immundæ nos muscæ rostro suo polluant, aut concacent parumper: cum hoc cogantur ab ipsis naturalibus muscis pati summæ & formosissimæ reginæ, in media facie sua? Quid verò sunt isti furiosi aliud, quàm muscæ susurrantes, alij suis absq; capitibus obstrepentes? Postquam verò valde iracundæ strepuerint, edunt stercus, quod acu tangi vix potest. Tanta est viri tantum furoris. At nostra est remissio peccatorum, salus à morte, & vita æterna. Christus ipse noster est, cum omnibus suis: pro cuius nomine vos iam sudatis. Nō relinquet causam suā: atq; si relinqueret, pulcrū esset & salutare in ipso relinqui, etiamsi Deus nō esset.

Sed ego ligna in syluam porto. Christus est vobiscum.

Amen, ex Eremito 20. Iulij. An-

no 1530.

M. PHI

M. PHILIPPO MELAN-
THONI.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

ETSI tu nobis non scribis, mi Philippe, tamen vt te superem gratia, & onerem inuidia, ego scribo, sic opere supererogationis te excellens. Vides autem causam redire in similem euentum, quo & VVormatiæ fuit, scilicet, vt Cæsarem iudicem pariat. Sic Satan chorda semper oberrat eadem, & mille artifex ille non habet contra Christum, nisi vnum illud elumbe robur. De hoc latiùs scripsi Principi: & vos meliùs in hac re consulētis. Ego adhuc, Deo sit gratia, nihil video in aduersarijs, nisi meras minas, sed minas aduersus DOMINVM & CHRISTVM eius, quas inanes vocat Dauid, non solùm præpotens minarum contemtor, sed virium Goliath victor. Quòd si proueria vera sunt, verum est & illud: Qui moritur minis, compulsetur ei bombis asininis: quod licet germanicum sit, tamen valet. Quibus verò bombis compulsum erit tibi, qui non à minis, sed à teipso, propter aduersariorum minas, innouatus morieris? Minas sanè & nihil nisi minas audimus: minas verò stipularum & arundinum, quarum Deus scit cogitationes, & ecce vanæ sunt. Sed esto, sequatur bellum scilicet & vis. At nondum cœpit, & interim fiet aliquid. Et incipiat sanè, nondum processit. Procedat quoq; nondum vicit. Moueri bellum ab illis posse hoc tempore, ne humana quidem ratione capio, nisi velint funditus perire. Vale.

EPISTOLAE LVTHERI
ALIA LVTHERI EPI-
STOLA.

Gratiam & pacem in Domino.

REDO iam habere vos responsum aduersariorum, quod expectari à vobis scribitis, scilicet, Patres, Patres, Patres, Ecclesiam, Ecclesiam, Ecclesiam, vsus, consuetudo, audituri estis, præterea è scripturis nihil: & his arbitrijs & testibus fretus pronuntiabit Cæsar, contra vos. sequentur minæ & iactantiæ vsq; in celum & infernum. Dominus dabit autem vobis os & sapientiam.

Cæterum vt scribitis de alijs rebus corā breui, ita facite. Plus est actum quàm speratur, scilicet reddidistis Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo, quæ Dei sunt. Cæsari perfectam obedientiam comparando, tanto cum sumtu, labore & molestia: Deo sacrificium electum confessionis, quæ perrumpet in omnes aulas Regum & Principum, dominatura in medio inimicorum suorum, & exitura in omnem terram sono suo, vt, qui non crediderint, sint inexcusabiles. Scilicet is erit fructus silentij imperati, in exordio comitiorum. Quod si hoc accesserit præmij, vt, aduersarijs testibus, nullus articulus fidei læsus sit, planè plus quàm petij obtinemus, scilicet liberati ab opprobrio hæretici nominis. Confiteatur sanè sic nos ipse Christus, sicut vos estis eum confessi, & glorificet glorificantes se, Amen.

Igitur absoluo vos in nomine Domini, ab isto conuentu, *Immer wider heim/immer wider heim/* concordiam aut permissionem nolite sperare, neq; ego vnquam hanc orauī apud Deum, sciens impossibilem esse: Sed tantum, vt nos permitterent docere, & pacem concederent, manentes ipsi in sua impietate. Et, si vellent nos iuuare, quomodo possent?

Si Cæsar ediderit edictum, edat sanè, edidit & VVormatiæ quoddam Cæsarem, vt Cæsarem, audiemus, nec amplius, nec vltra. Quid ad nos laruat iste Cæsar rusticus? Dabit & ille idem consilium, qui confessioni nostræ aperuit ostium Cæsaris & Regum, atque si vi & armis vrgebit Cæsar, quod non spero, iterum dabit ille consilium. Cæsari cedemus vero, sed laruatus Cæsar si quid tentarit, aliud erit. Igitur impetrate à Cæsare licentiam, relictis ibi senatoribus Principis, qui in reliquis causis collaborent. Nostra causa expedita est: nec vltra quicquam melius aut felicius efficietis.

Quod Campegius iactat potestatem dispensandi, respondeo verbis Amoldorffij, *Ich schiffe dem Legaten vnuo semem Herren in seine Dispensation/wir wollen wol gnug Dispensationes finden/* quando herus præcipit, serui dispensationem non curate, si seruus dicendus est tantus latro & inuasor regni. *Heim/heim/heim.* Dominus Iesus seruet & soletur vos, qui ob nomen eius laboratis.

boraſſus

AD COLLEGAS.

158

borastis & afflicti fuistis satis, Amen. Feria 6. post Margarethæ, ANNO
M. D. XXX.

Circa hoc tempus mense Iulio, Augustam allata est Lutheri
ad Albertum Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum Epi-
stola typis excusa, qua, de concordia cum Pontificijs in Doctrina
& veris Dei cultibus ineunda desperans, Archiepiscopo illi, cuius
propter dignitatem & sapientiam summa in Imperio autoritas
erat, persuadere conatur, vt PACEM politicam saltem ijs, qui do-
ctrinam in exhibita Confessione comprehensam, se-
querentur, concedi ab Imperatore &
Imperio curaret.

K 4

REVE-

REVERENDISSIMO ET IL-
LUSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMI-
NO, D. ALBERTO, TITULO S. CHRYSOGONI, CAR-
dinali Presbytero, S. Rom. Imp. Electori, & Archiepisco-
po Moguntino ac Magdeburgensi, Primati Ger-
maniae, &c. Marchioni Brande-
burgensi, &c.

Gratiam & pacem in Christo Iesu Domino nostro.

Reuerendissime & Illustrissime Princeps, Domine clementissime. Et si malui-
sem priuatim, & mea manu, ad C.V. scribere: tamen periculosa hac tempora-
veritus, ne epistola surrepta & diuulgata, in hanc vel in illam partem inter-
pretando male exponeretur: & ipsam quoque C.V. suspectam redderet: publice
eam typis excusam, in lucem emittere volui, vt virulentis & suspicacibus illis
interpretibus, causas calumniandi praecliderem. Ac submissee rogo, vt C.V. hanc meam episte-
lam benignè accipiat.

Cum enim C.V. precipuus & summus Germania Praelatus sit, ideoque in hoc negotio
plus efficere, quam quisquam alius, possit: in hanc cogitationem veni, C.V. seorsim reuerenter
à me compellendam esse, vt omni ex parte abundè, quod mei est muneri, facerem, & con-
scientiam meam apud Deum & homines illasam seruarem, si forte calamitas aliqua, vel pa-
na diuina (quam certè metuo) secutura esset, vt ego, qui modis omnibus pacem & quasui
obtuli, excusatus essem.

Celsitudo V. confessionem & doctrinam nostrorum exhibitam, sine dubio vidit & cog-
nouit, ac plane confido, eam ita prodixisse, vt lato ore cum Christo dicere possit: Si male locu-
ta sum, testimonium perhibe de malo: si autem benè, quid me cadis? Non fugit lucem, & Psal-
mi dictum verè recitare potest: Loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum, & non con-
fundebar. Nam qui veritatem operatur, in lucem venit, vt manifestentur opera eius, quia in
Deo facta sunt. E contra verò facile coniectio, aduersarios nostros hanc nostram doctrinam non
recepturos, multò minùs eam refutatuos esse. Nec vlla mihi spes est, futuram inter nos de
doctrina concordiam, siquidem eorum consilia & actiones lucem ferre nequeunt. Praeterea
animis ita sunt exacerbatis atque incensis, vt in aeternos inferni ignes, si ob oculos positi essent,
se se precipitare mallent, quàm nobis cedere, & à sua sapientia desistere. Hac ita euenire &
fieri, pati quidem nos cogimur, verum innocentes sumus à sanguine eorum.

Interea has cogitationes mecum verso, ideoque ad C.V. scribo. Cum aduersarij doctrinam
nostram reprehendere non possint, & nos, hac ipsa confessione nostra perspicuè testemur, nos
falsa non docuisse, atque ideo hac turpi condemnatione & tam crudeli persecutione, quam ha-
ctenus passi sumus, & adhuc patimur, indignos esse: an non tantum apud aduersarios nostros
obtinere possit, vt pacem seruarent, nec conuictis lacerarent, & interficerent innocentes pro-
pter hanc inculpatam doctrinam, quam & ipsi laudant, si non alio, certè hoc nomine, quod
ad eam obmutescant, nec quidquam aliud habeant quod contradicant, nisi quòd doceri à no-
bis &

bis & nostram amplecti doctrinam nolint. Hac ferre cogimur, nec quenquam cogimus ne qui-
dem ad veritatem, ut ipsi nos ad mendacia cogere volunt.

Cum itaq, nulla spes sit futurum, ut in doctrina consentiamus: C. V. supplex oro, ut cū
ceteris Principibus in eo elaboret, ut pars aduersa pacem seruet, & credat quod velit, & nobis
permittat credere veritatem hanc publicè coram eorum oculis confessam, & sine errore in-
uentam.

Scimus neminem ad Religionem debere aut posse cogi, neq, id vel in Imperatoris vel Pō-
tificis potestate esse: nam Deus etiam ipse, qui supra omnem potestatem est, neminem vnquā
vi ad fidem cogere voluit. Quid igitur misera eius creatura sibi sumunt, ut nō solum ad fidem,
verum etiam ad id, quod ipsi falsum fictumq, esse intelligunt, alios compellere conentur?

Si verò hanc pacem obtinere non possumus, tum & Deus & homines vniuersi testimo-
nium nobis perhibebunt, quòd doctrinam nostram palam professi simus, & pacem qua fueri-
mus, quam tamen non potuerimus consequi, quantumuis in doctrina reperti irreprehen-
sibiles.

Ad hac verò, quid Deus, quidq, posteri nostri dicturi sint, id experientia dabit. Interea
nos Apostolorum exemplo consolabimur, ubi etiam Pontifices & Principes populi Israel (ut
Lucas Act. 3. refert) nihil poterant aduersus doctrinam & actiones eorum proferre, nec ha-
bebant quidquam quod contradicerent. At nihilominus pacem violabant, &, praterquam
quòd veritatem non amplectebantur, qua erant conuicti, Apostolos insuper flagellabant &
persequiebantur. Sed hi tandem cuiusmodi sunt sortiti exitum? ubi nunc sunt? ubi est Ieru-
salem?

Surrexit quidem de medio eorum Gamaliel, & huiusmodi ipsis consilium dedit, ut
quiescerent, & Apostolos, si illorum doctrinam ipsi recipere nollent, docere sinerent: Sed ni-
hil profecit. Utinam autem Deus faxit, ut vel C. V. vel alius, eiusmodi Gamalielē hoc tempo-
re agat, qui tale consilium de pace alijs proponat, eisq, persuadeat, si fortè ex Dei benigna
largitione de suo furore desisterent, nec ita contumaciter contra conscientiam suam & Deum
pugnarent.

Certè optimum hoc consilium est, quod in hoc negotio dari potest, nec S. Lucas exem-
plum hoc frustratam accuratè & diligenter annotare voluit. Profecit enim peccatum in Spi-
ritum sanctum est, agnitam veritatem oppugnare. Atqui aliàs multa satis peccata habere-
mus, ut opus non esset insuper peccato in Spiritum sanctum nos onerare. Verum hac nec au-
diunt, nec curant, volentes ire, quòd Iudai abierunt. Attamen si aliqui fortè retrahi possent, ne
cum ceteris perirent, sed fidum potiùs Gamalielis consilium amplecterentur, ne magnam C.
V. apud Deum gratiam iniret.

Bone Deus, cum nihil prorsus hac nostra doctrina vobis noceat, cum pacem seruet, &
pacem doceat, vos quoq, sinat esse, qui estis: & doceat omnia vestra vobis relinquenda, nihilq,
auferendum esse: Hoc vnicum saltem ad pacem vos flectere deberet, etiamsi veritas ipsa per se
id efficere non posset. Hac doctrina profecit vos omnes seruat, & hactenus seruauit. Quòd si
omnino ei canendum est: Qui retribuebant mihi mala pro bonis, aduersantur mihi: non
bonum est, nec vobis utile, quòd de vobis Ecclesiasticis pricipuè talia cantare & conqueri co-
gitur.

Si verò nec pax nec concordia locum habere, nec Gamalielis consilium, vel Iudaorum
exemplum valere quicquam debet: dimittamus sanè quod retineri nequit, & irasci sinamus

eos, qui placari nolunt. Iræ & inquietudinem querit, hanc cumulatè reperiet. Nos interim cum Apostolis & Christi discipulis (quod impedire non poterunt) canemus:

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus CHRISTVM eius.

Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis funes ipsorum, &c.

Quantopere nunc Reges & Principes aduersus Dominum & veritatem agnitam fremant, & vincula eius dirumpere tentent, nec doceri ab eo, aut vinciri velint, id ipsi vident. Sed inanes hos fremitus esse, non iam quidem, sed temporis progressu apparebit, quia sequitur:

Qui in cælis est, irridebit eos: & Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua: & in furore suo conturbabit eos.

Nehoc quidem multi videre aut credere, sed potius sentire volunt: id quod reuerasiet, & tum demum, cum inanis eorum fremitus fuerit, & cum egregia vincula Domini dirumpantur, & verbum eius suppresserint, manifestum fiet. Nobis interea, qui hoc credimus, & certissimus hac futura esse, iucundum hoc & consolationis plenum est. Nam Reges & Principes, quantumvis diu fremant & fingant, rumpant & iaciant: nihilominus tamen Regem nostrum in suo solio sedere sinent, vt sequitur:

Ego autem constitui Regem meum, super Zion montem sanctum meum: prædicabo præceptum: DOMINVS dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Fremant igitur Reges, furat Papa, dirumpantur Principes, proijciant gentes. Ecce hic sedet Rex noster, & filius domus sue est. Hunc quæso vos domini irati parumper adhuc sedere sinite. Si nobis pacem relinquere non vultis, saltem hoc propter Deum oro, vt hunc Regem sedere sinatis, nec tam subito ex suo solio eum deturbetis. Aut si aliud à vobis obtineri nequit, quàm vt ipsum deijciatis: tamen bellum ei prius denunciate, vt de ira minisq; vestris certus, vallis & tormentis se aduersus eam muniat, & contra eam tantisper saltem, donec vel hæc comitia finita fuerint, vel ira vestra deseruerit, consistere possit.

Vult etiam hic Rex noster esse Sacerdos & Concionator, ac ostendit se nouam doctrinam prædicaturum esse, videlicet se Dei filium esse, & hoc credendum esse. At ego, si Regum & Principum loco essem, concione ipsi interdicerem, ne nos possessione nostra deijceret, & nostram doctrinam & inueteratam consuetudinem, sua doctrina abrogaret & tolleret. Agite ergo, sine mora impetum in eum facite, & tacere eum iubete, tanquam hæreticum. Interim tamen suadeo, authorq; sum, vt videatis, ne quid temerè in hunc Sacerdorem peccetis, & capitulum, si suadente, tonitru & fulmine vos feriat. Magnus enim Episcopus est, qui eum ordinauit, & prædicare iussit. Nunc DOMINVS nomen est, & Formas ipsi dedit, quantum sententia est. Noli me tangere, vt sequitur:

Postula

Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Contere eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.

Quis maius vnquam mendacium toto vitæ sue tempore audiuit? gentes & populi, irarum Regum hæreditas sunt, & terra, fremementium Principum est possessio, quod vel inde apparet, quia prohibitum, tanquam in proprijs bonis, cuncta administrant. Omnes eorum cogitationes, omniaq; consilia, aduersus hunc inprimis Sacerdotem & Regem, cancri more procedunt, sic vt ne baculum quidem hic Rex proprium habeat in toto mundo. Sed missis iocis audiamus quid sequatur.

Et nunc Reges intelligite, Erudimini qui iudicatis terram.

Siccine Reges & Principes alloqui conuenit? Quid hinc fiet? Quando vnquam in terris similes contumelia & blasphemia audita sunt? Reges fiant intelligentes. Nunquid ergo eos iudicas stultos? Iudices se erudiri fiant. Nunquid eos pueros in scholis esse existimas? Reges prius sapientes sunt, habent leges & statuta, Iureconsultos & Consiliarios, sciunt alioquin, quid faciendum sit. Similiter & Iudices, Iura, Mores, Instituta, vsus & consuetudines habent. sciunt quid iudicare, decernere, & statuere debeant. Hic igitur Psalmus certò hereticus est, contumelia afficit Reges, criminatur Iudices, & seditiosè aduersus Magistratus, eorumq; iura & consuetudines insurgit, & ex antiqua possessione depellere nititur. Præterea contemnit eos alloquitur: Vt Reges, vos Principes, sicut Dominus seruum suum compellat, tu Iohannes, tu Petre: Perinde ac si nulla esset eorum apud se auctoritas, & quasi sua mancipia, vacca vel anseres essent.

Sed audi, amice, constat quidem Reges & Iudices habere rationem, iura, sapientiam. nullus enim Rex nec Iudex sine legibus & iure regere potest. Sed eos omnes hoc versu huic Regi subijcit cum omnibus suis statutis, iure, ratione, & quicquid habent sapientia potentiaq;, & inquit, non sufficere ea, quæ ipsi habent, quantumuis splendeant statuta & consuetudines, sed necesse esse, vt coram hoc Rege stulti fiant & infantes, ipsi auscultent, ab hoc se erudiri patiantur, eiusq; verbum agnoscant magistrum, quod præualere, quodq; super omnia regnare debeat.

Cum igitur tam Pontifex quàm Imperator & Reges hoc rege non superiores sint, sed in iudicium terræ numero manere cogantur: Sequitur eorum decreta & doctrinam ad huius Regis verbum & doctrinam collata, stulta & puerilia esse, nec illam iudicare, sed potius ab illa iudicari & erudiri debere.

Verùm Augustæ iam multò aliter hunc versiculum reformabunt, ita videlicet: Et nunc tu Rex Sionis intellige, & tu Iudex cæli erudire, quia stultus & infans es respectu nostri: nostrum est iudicare & decernere, quod tu verum vel secus statuere debes. Quæ verò à nobis non decreta, iudicata & confirmata sunt: ea tu vera dicere non audeas, nisi ex tua sede deturbari, & cum hæreticis comburi velis. Tale fatum huic Regi certò imminet: nam hi autoritate ista, qua hæcenus iudices & Magistri verbi Diuini fuerunt, priuari nolunt. Quid autem ad hæc Rex noster dicturus est, qui & ipse rerum potitur, nec ab alijs erudiri aut informari, sed alios ipse reformare & iudicare vult? De eo ipsum sollicitum esse sinunt, quod etiam facit, vt sequitur:

Seruire

Servite Domino in timore, & exultate eicum tremore. Osecramini filiū, ne irascatur, & vos pereatis de via: quia in breui exarscit ira eius. Beati omnes, qui confidunt in eo.

Ecce, qui Christi verbum non audire, sed reformare vult, in ira eius peribit, & quidem breui: non diu differet. Ipsi serviendum est, nec verbum eius, vt nostro seruiat cerebro, contemnuendum. Ipse exosculandus est, nec Christus vel verbum eius nostræ opinioni subiiciendum. Id nullo modo ferre vult: quod breuibus & disertis verbis testatur.

Hæc C. V. subiectissime significanda duxi: si forte, Deo benignè fauente, quorundam vestrum studio & labore hoc impetrari posset, vt blasphemie non cumlarentur, aut certe pax politica sanciretur. nam quod Pontifex cum sua cohorte, in schedula, quæ impressa circumfertur, iactitat, Imperatorem omnia ipsi in integrum restitutum: id non futurum esse certoscio. Nam quid aliud hoc esset, quam omnia, quacumq; docuimus, & hæc ipsam oblatam, vestroq; ipsorum iudicio veram confessionem, iterum reuocare, & eius loco priora mendacia, quorum plurima ipsi agnoscitis, & innocentem sanguinem, quem vestrae partes profuderunt, in nos deriuare?

Reddant prius Pontifex & Papa Leonhardum Cæsarem, & omnes alios innocentem se trucidatos: Omnes animas, quas mendacijs suis turpiter seduxerunt: omnem pecuniam, bonaq; omnia, quæ dolo malo rapuerunt: omnem honorem, quo Deum blasphemijs suis spoliaverunt: tum demum de restitutione agemus. In historijs verò ad posteritatem recitabitur, quod Pontifex & Papiæ tam impudenter impia & blasphema postulare à nobis ausi sint, perinde ac si meri trunci in Germania, & in Comitijs meræ simiæ fuissent. Principes præterea omnes, qui hanc rem vnà egerunt, apud posteros nostros perpetuò sætebunt, & abominationi erunt.

Verum aliud interea Diabolus querit, quod vtinam Principes nostri attentè considerent. Nos Germani non desinimus Papæ, suisq; Italis fidem habere, priusquam in extrema calamitates & cruentum bellum nos precipitent. Si Germania Principes funesto bello inter se mutuo grassarentur: id exhilarare Papam, Florentinum illum factum, posset, vt assatimideret, & nobis illudens diceret: Agite vos Teutonice bestie, Papam me habere nolulistis: iam dignum factis vestris premium habetis. Quo etiam amore & fide Cæsarem Pontifex prosequatur, satis in obsidione Papiensi declarauit, vbi arma aduersus illum tulit. Imò, quo fauore totam Germaniam prosequutus sit, vel inde constat, quod Cæsare ex Hispanijs vocat (quis enim practicas istas animaduerteret?) & postea absentibus Germania Principibus coronat, iuxta tenorem aureæ bullæ, scilicet. Prophetæ non sum, sed tamen vos omnes meos Dominos orator volo, vobis vt etiam atq; etiam caueatis, nec existimetis, vbi cum Papa, & suis agitis, vos cum hominibus, sed potius cum ipsissimis Diabolis agere. Nam quicquid agunt, id eos diabolico astu & insidijs agere scio. Deus omnipotens vobis adsit, vt pacem retineatis, Amen. Benè & feliciter C. V. valeat: quam Deo Opt. Max. meis precibus commendare non desinam, quamque supplex rogatam velim, vt clemente animo hoc meum scriptum accipiat: siquidem intermittere non possum, quin aliquam etiam misere, derelictæ, despectæ, ac proditæ Germaniæ curam agam, cui certe non malè, sed benè & optimè cupio, sicut de beo patria mea carissima. Ex Ermo, feria 4. post Visitationis Mariæ, Anno 1530.

Eiusdem

Eiusdem argumenti literas de Pace, ad Cardinalem Laurentium Campegium, ERASMV ROTERODAMVS illis ipsis mensibus Friburgo scripsit. Et si enim à Luthero & ipsius causa alienior erat: tamen toti Ecclesiæ & Reipublicæ vtilius esse iudicabat, moderatione & patientia potius dissimulari & ferri dogmata Lutheri, quàm bellum intestinum inflammari.

**CAPITA DELIBERATIONIS
ERASMI ROTERODAMI, DE LVTHE-
RANO NEGOCIO, RATIONIBVS PACIFICIS PO-
tius quàm armis componendo, missa ad Cardinalem
Campegium, Augustam Anno 1530.
die 10. Augusti.**

SI Cæsar minis belli terret aduersarios, non possum non laudare prudentiam. si serio expetit bellum, nollem esse sinistra auis. Sed inhorrescit mihi animus, quoties rerum faciem animo intueor, quam arbitror futuram, si semel ad arma ventum fuerit: adeo malum hoc sparsum est. Fateor summam esse Cæsaris potentiam: sed non omnes nationes hoc nomen agnoscunt. Germani verò qui agnoscunt, certis conditionibus agnoscunt, ut imperent veriùs quàm pareant. Adde tot expeditionibus exhaustas ipsius ditiones & vires. Belli incendium iam excitatum est in Frisia nobis vicina, cuius Princeps profiteri dicitur Euangelium Lutheri, cui addictæ sunt multæ ciuitates inter Orientales & DANOS. Hinc catena malorum porrigetur ad Heluetios. Iam si Cæsar pro sua pietate præferat animum, ex Pontificis arbitrio gesturum omnia, periculum est, ne non ita multos habiturus sit fauentes. Adde quòd indies expectatur Turcarum incursus, cuius potentiam vix oppefferimus, etiamsi concordēs auxilia nostra in vnum contulerimus. Porro quid sit belligerari inuito milite, declarant Romæ excidium, & nuper res apud Viennam gestæ.

Non dubito quin optimi Principis animus propendeat ad pacem, clementiam & tranquillitatem: Sed nescio quo fato, præter illius animum, nobis bellum è bello feritur. Quàm diu, quàm miserè vexata Gallia! quantò miserius afflicta Italia! vbi nouum etiam bellum incruduit. Nunc eò res spectare videntur, ut orbis maxima pars sanguine misceatur.

Vt est anceps omnium bellorum alea, metuendum est, ne tumultus hic tendat ad subuersionem totius Ecclesiæ: præsertim cum vulgus persuasum habeat, hoc negocium non geri, nisi autore Pontifice, maxima ex parte per Episcopos & Abbates. Atq; adeo vereor, ne Cæsar ipse non prorsus sit abfuturus à periculo: quod omen auertant superi.

Nouus

Noui & execror eorum proteruitatem, qui sectis præfunt aut fauent. Sed magis spectandum est, quid postulet totius orbis tranquillitas, quàm quid illorum mereatur improbitas.

Necq; vsq; adedè desperandum est de statu Ecclesiæ: fuit olim longè maioribus iactata procellis. Sub Arcadio & Theodosio qui fuit orbis status? Eadem ciuitas habuit Arianos, Pelagianos & Donatistas. In Africa furiebant Donatistæ & Circumcelliones. Multis in locis vigeat adhuc Manichæorum insania & Martionis virus, præter incurfus barbararum gentium. Et tamen in tantis dissidijs Imperator citra sanguinis effusionem habenas rerum moderabatur, & paulatim hæresium monstra refecabat. Ipsum tempus interdum adfertre, medium immedicabilibus malis.

Quare futurum ex re videtur, si certis conditionibus sectæ ferrentur. Graue quidem fateor malum esse, sed bello, & tali bello, leuius.

Hoc rerum statu nusquam esse malim, quàm in Italia. Sed aliò trahunt facta. Sed trahant quò velint, modò non distrahant à Catholicæ Ecclesiæ consortio. Datum die 10. Augusti, Anno 1530.

ERASMI ROTERODAMI AD CARDINALEM CAMPEGIVM EPI- STOLA, VNO MENSE POST, DE codem negotio scripta.

CCLESIAE tranquillitatem non tam sperauimus quàm optabamus. Nunc video nihil superesse, nisi vt Christus exprorectus iubeat hos rerum fluctus consulescere.

Nonnulla tamen spes adhuc habet animum meum, fore, vt Deus immittat animo Cæsaris cogitationes pacis, præsertim erga Christianos.

Quanta sit Turcarum immanitas, iam heu nimium experti sumus. Quid moliantur, obscurum esse non potest. Quibus cum vix omnibus iunctis tum opibus, tum copijs, pares simus, quid fiet, si tot modis inter nos dissidentes cum hoste non minùs potente, quàm crudeli bellum suscipiamus? Si Germania semel cœperit ciuilibus bellis tumultuari, nolim malè ominari: sed Deus auertat, quod minitantur exordia.

Si dissimulato interim negotio sectarum, hoc iunctis viribus agamus, quod summo opere vrget, spero tempus ipsum aliquam me-
delam

delamallaturum. Iam Basileæ, vt audio, populus resipiscit, nec vetur publicitus suos Ecclesiastas scommatis & conuicijs incessere.

Rerum autem immedicabilium nullus est efficacior medicus, quàm *καίριος*, vt ne commemorem, recens exemplum esse, hæreticos armis opprimere, præsertim bello tam latè parente. Quod vt maximè sit vetus, tamē magis spectandum est, quid deceat Christianam clementiam, quidq; in commune expediat omnibus, quàm quid mereatur paucorum improbitas.

Non grauatus fuissē isthic adessē, posteaquam valetudo cœperat esse commodior, si spes vlla fuisset, meam præsentiam profuturam. sciebam isthic esse quosdam, qui priuatis affectibus metientes omnia, sibi videantur strenui propugnatores Ecclesię, cū nulli eam magis lædant.

Quoties congregior cum hostium turmis, statim adest, qui mihi à tergo lethale vulnus infligat. Scripsi diatribam: obortus est Strunica cum suis conclusionibus. Scripsi Hyperaspisten: exortus est Bedda cum suis virulentis calumnijs. Scripsi contra Vulturium & Bucerum: exortus est denuò Albertus Pius, qui prius editis addidit iustum volumen, in quo collegit ex omnibus scriptis meis, quæ videntur affinia dogmatibus improbatis.

Atqui si placet reprehendere affinia, cū summa veritas sit affinis falsitati, polliceor, me collecturum articulorum duo milia, ex Decretis Pontificum, eq; probatissimorum Ecclesię doctorum monumentis, vt omittam *σκανδαλώδη* & irreuerenter dicta. Atqui tale est argumentum, quod suscepit Pius, vt, si me totis viribus pergam tueri, per occasionem nocēā causę, cui faueo, cuiusq; gratia, duarum Sectarum irreconciliabile odium in me prouocauit.

Si quid acciderit tumultus, ero inter primas victimas Zuinglianorum & Lutheranorum: quanquam hoc citius patiar, quàm vt diuellar à castris Ecclesię Catholicę. Nullos collegi discipulos, nulli sectę memet addixi: tantum inuidiæ, tantumq; periculorum senex & valetudinarius pati malui, quàm digitum latum ab Orthodoxorum consortio recedere.

Itaq; vt demus, in tot libris aliquid à me scriptum incantiūs, tamen hic animus promerebatur aliquantò maiorem fauorem. Scio quicquid agit Pius, autore & adiutore Hieronymo Aleandro agere, cui nulla est causa, cur mihi malè velit, sunt aliquot, cur benè velle debeat. Cū illi fortuna esset nulla, profuerunt illi commendationes

dationes meæ: Deinde compluribus in locis honorificam illius fa-
cio mentionem. Hæc in sinum vnici patroni mei, quem semper mi-
hi fauentem expertus sum, effundere visum est, vt, quando superio-
ra reuocari non possunt (iam enim Pij liber excuditur) in posterum
cohibeas illorum seras querelas, vel insimulationes potiùs, mihi pe-
riculosas, si obticescam: ad coërcendas hæreses inutiles, si respon-
deam. Quòd Ecclesiasten Thannensem ex mea commédatione sta-
tim absoluiſti, habeo gratiam humanitati tuæ mihi non nunc pri-
mùm expertæ. non eram his literis interpellaturus occupationes
tuas & plurimas & grauissimas, nisi denuo iussisses vt scriberem. Si
quid hîc pecco, vel obsequio condonandum est, vel conceptæ iam
olim de singulari bonitate tua fiduciæ. R. D. T. incolumem floren-
temq; tueatur Dominus Iesus. Datum apud Friburgum Brisgoia.
7. Septemb. Anno 1530.

ERASMO ROTERODA-
MO PHILIPPVS ME-
LANTHON.

Vnquam eram crediturus tantam ferociam, tantamq; seuitiam in homi-
nem cadere posse, quantam in Eccio & quibusdam eius gregalibus deprehen-
do. Nam Principes ipsi satis moderatas & clementes sententias dicunt,
quibus tamen isti miris artibus conantur eos abducere. Accipio te Impera-
rem per literas à violentis consilijs dehortari, qui, vt mihi videtur, generatim
quadam bonitate etiam ad moderationem & pacem ducitur. Quare spero tuas literas plu-
rimum ponderis apud ipsum habituras esse, teq; rogo, vt inchoatum Reip. beneficium perficias
& pergas cum iterum atq; iterum dehortari. Nihil hac tua sapientia atq; autoritate dignius
facere potes, nihil ad omnem posteritatem gloriosius, quàm si tua diligentia hos motus selu-
ueris.

Nos nostram causam simpliciter & sine conuicijs proposuimus, quanquam cauillari-
liquis posset, seram esse moderationem: tamen volumus ostendere, nos non abhorre-
re à compo-
lio pacis, si conditiones aquæ proponantur. Res ipsa ostendit, impendere mutationem publi-
cam, quam vtinam ita gubernent illi, qui rerum potiuntur, ne subito impetu prostratur Ec-
clesia.

Oro igitur te, quantum possum, per Christum, vt non desinas Imperatorem adhortari
ne bellum aduersus ciues suscipiat, qui non recusant æquas condiciones suscipere. Non enim
hoc agunt nostri, vt τὸ λῆτερον Ecclesiæ dissoluant. Daniele Stibarum valde amo, quod
et si scio tibi iucundissimum esse, tamen oro, vt mei causa aliquid addas ad tuam erga ipsum
neuolentiam. Vale, Augusta, Anno 1530.

ERASMI

ERASMVVS ROTERODA- MVVS PHILIPPO MELAN- THONI.

QUOD ad Caesarem scripserim, perperam relatum est. In hoc Concilio verbum ad illum non scripsi. Scripsi tantum Campegio, summo studio hoc agens, ne bello de dogmatibus transigeretur. Consimilia scripsi Episcopo Augustensi, alijsq; nonnullis amicis: meq; rogas, ne id facere desinam. Quin potius roges istos, vt desinant pertinacia sua, conuitijsq; Principum animos ad bellum irritare. Ego non nunc tantum, sed perpetuo, & Theologorum scuiam pro viribus retudi, & Principum animos a scuiendo terrui. Vides, quam mihi referant gratiam. Commigravit Argentoratum ebriolus quidam, Gerardus Nouiomagus, quem in Epistola, ciuilitatis gratia, Vulturium Neocomum nominavi. Antehac supra modum amans mei, nunc furit non aliter, ac si patrem & matrem, auum & auiam vtrinq; ferro necassem. Suo nomine quatuor iam libellos emisit. Quintus plenus conuitijs & hypocrisis prodijt nomine ministrorum Argentoratensium. Nihil seditiosius. Itaq; posthac non est animus, agere de componendo negotio, cum ipsi non solum nihil remittant, verum etiam ad tumultum cruentum gestire videantur. Dominus exitum emendet, qui te sospitem, nobisq; conseruet incolumem. Friburgi, Anno 1530.

PHILIPPVS MELANTHON D. MARTINO LV- THERO.

HERIBINAS literas accepi, ac plane agnosco, multipliciter vinci nos ab te in hoc officij genere. Non solum frequentius, sed etiam latiora scribis, quam nos. De nobis & nostra causa nihil adhuc decretum est. Nouae quotidie deliberationes habentur: Christus faciat, vt pariant pacem.

Eccius cum sua manipulatione exhibuit nostrae confessionis confutationem Imperatori. Haec nondum etiam publicata est: sed audio ex amicis, longum & plenum conuitijs, ac prorsus contumeliosum scriptum esse.

Zuuinglius misit huc confessionem impressam typis: diceret simpliciter, mente captum esse. De Peccato Originali, De usu Sacramentorum, veteres errores plane renouat: de Ceremonijs loquitur valde Helueticè, h. e. barbarissime, velle se omnes ceremonias esse abolitas: Suam causam de Coena vehementer vrget: Episcopos omnes vult deletos esse. Mittam exemplar cum nactus fuero, Nam id, quod habui, apud Principes circumfertur.

Mitto tibi quaestionem de Traditionibus: de qua velim te copiose respondere. Nulla res me magis exercet in omnibus nostris disputationibus, quam illa,

illa, quæ videtur omnium leuissima. Et cerre est res minimi negotij: tantum sunt laquei conscientiarum Traditiones, quo quomodo accidat, siue cum obseruantur, siue cum abolentur. Vnam habemus firmam rationem de Iustificatione: Alteram de Libertate, quod scilicet retinenda sit libertas etiam exterior, quæ multum habet offensionis. Voco autem libertatem, sicut Paulus legem inter Iudæos obseruauit. Digessi varias causas traditionum condendarum, ut videre facilius possis, quæ in parte maximè hæream, videlicet, si traditiones fiant, sine impia opinione, videntur necessariò obseruandæ esse, propter ipsius potestatis, non propter vllum cultum. Videmus enim verè dominari Episcopos iure humano.

In loco de Missa & in primo catalogo Articulorum fidei, video mihi satis cautus fuisse: In traditionum materia nunquam mihi satisfeci in hoc scripto. Suspicio de ordinibus Ecclesiasticis etiam magnos tumultus excitatos esse aduersarios, Vale feliciter, Postridie Margarethæ, Anno 1530.

QUINQUE POSSUNT ESSE CAUSAE TRADITIONVM EC- CLESIASTICARVM.

I.

V sint opera placantia Deum: Sicut de satisfactionibus sensit mundus, & de multis alijs ceremonijs, de canonibus penitentialibus.

II.

*V*t sint cultus necessarij: Sicut in lege perpetuus cultus dierum & ciborum & similium rerum fuit. Hæc causa non multum à superiori differt, habet tamen aliquod discrimen, quia videtur continere opera sequentia iustificationem, & protestationem fidei. Hoc enim voco cultum *καὶ εὐσεβεία*, & accedit conditio necessitatis, quod dixi necessarium cultum fingi, sicut in lege perpetuarum ceremoniarum. De his duabus causis facile iudicium est, cum sint impie traditiones, tunc violantur. Et de his casibus solus disputat Paulus: de his etiam in initio tantum disputauit Lutherus: facile igitur fuerit iudicare.

III.

Tertia causa nihil habet impietatis, si condantur traditiones propter bonum ordinem, daß es ordentlich zugehe/ut Feria, dies Dominicus, & ordo lectionum in Missa, Item, ne quis porrigat corpus Domini nisi ordinatus Presbyter.

IIII.

Quarta videtur etiam licita, propter pedagogiam, ut disciplina corporalis instituat pro imperitis, ut certa ieiunia, certæ feriæ, non quod ieiunia sint cultus, sed sint exercitia corporalia, disponentia rudes, ut fiant idonei ad audiendum verbum.

Quinta

V.

Quinta propter cultum quidem, sed fidem sequentem, sicut opus Magdalenz, vinctio pedum. Hoc modo instituerunt Machabei Encenia, videlicet opus, quo gratia aguntur: quod est protestatio, & signum gratitudinis ac fidei.

Non dubium est in his tribus posterioribus casibus, traditiones licite condi posse. Quod cum ita sit, argumentari possunt aduersarij nostri: Traditiones tales sunt licite, & sunt mandata à potestate: Ergo necessarium obseruanda sunt: Sicut Iudei necessarium cogebantur seruare Encenia instituta à Machabeis, & Niniuita necessarium cogebantur seruare ieiunium indictum à Rege, & Iudei indictum à Iosaphat. Cogimur enim fateri, quod Episcopi iure humano sine potestates: obligant igitur traditiones, non quia sunt cultus per se, sed quia sunt licita opera, & sunt mandata à potestate. Ius potestatis hic affert necessitatem, non ipsa operis natura. Hic tu respondes, non solum causam esse, cur omitti possint, quod sint contra doctrinam iustificationis: Sed etiam, quod libertas donata per Euangelium non possit nobis eripi, sicut Paulus inter Iudeos libere seruauit legem, tantum ne quem offenderet. Sed hoc non videtur sufficiens, aut certe valde ostendit homines mediocres. Si est obedientia necessaria, libertas nulla est, pugnant enim inter se libertas & obedientia. Hic nodus explicandus est. Nam illa libertas videtur dissoluere prorsus obedientiam, quod non conuenit. Item sic arguo: Iudei peccassent violentes indictum ieiunium à Iosaphat: Niniuita peccassent indictum ieiunium violentes. Ergo & nos peccamus violentes indicta ieiunia in casibus licitis. Quod enim Achab proferretur instituens cultum, dissimile est. Is cultum, ad placandum Deum, instituit, contra doctrinam fidei: sed si non instituisset contra fidem, sed iuxta fidem, ut Iosaphat, certe violare non licuisset. Sic dici potest de nostrorum traditionibus. Fateor enim quod Episcopi possint dominari humano iure. Responde, utrum traditiones facte in his tribus casibus, necessarium seruande sint, propter auctoritatem & mandatum potestatis, & utrum tales traditiones obligent conscientiam.

D. MARTINVS LVTHE-
RVS PHILIPPO MELAN-
THONI.

Gratiam & pacem in Christo.

N prioribus vestris literis, mi Philippe, spem mihi fecistis, die Lunæ iam præterita hebdomada, vos aduersariorum responsum habituros esse, & mox edicto sequente vos dimissum iri. Quare ego penè securus vos expectaui eadem hebdomada reduces.

Nunc istæ literæ aliud exhibent. Sed de hoc & alijs aliàs.

L 2

AD

EPISTOLAE LVTHERI
AD DISPUTATIONEM
DE TRADITIONI-
B V S.

Ausa ceremoniarum quinq, à te rectè tractantur: Verùm ubi nodus est, & quaeris, nempe de persona & efficiente causa disputatur. Nam de finali finali est questio.

I.

Cùm sit certum, duas istas administrationes esse distinctas & diuersas, nempe, Ecclesiasticam & politicam, quas mirè confudit & miscuit Satan per Papatum: Nobis hic acriter vigilandum est, nec committendum, vt denud confundantur: hoc enim esset furibus & latronibus participare, quia diuina est hic autoritas, qua precipit eas diuersas & impermixtas seruari, dicens: Vos autem non sic.

II.

Ex hoc sequitur, quod eadem persona non possit esse Episcopus & Princeps, nec similis Pastor & Pater familias. Intelligis hic satis, quod velim personas impermixtas, sicut & administrationes volo, etiamsi idem homo vtramq, personam gerere possit, & idem Pomeranus possit esse Parochus & Oeconomus. Nolo enim Episcopos turbare, si qui boni inter eos sunt. Sic Conradus à Tungen, idem homo est dux Francia & Episcopus Herbipolensis, cùm tamen Dux Francia non possit esse Episcopus Herbipolensis. Hac sic verbosè coram te, quia nostrum nostrum potissimum has efficientes causas traditionum tractasse, non tantum finales, quas tu enumerasti.

III.

Episcopus, vt Episcopus, nullam habet potestatem super Ecclesiam suam vllius traditionis aut ceremonia imponende, nisi consensu Ecclesia vel expresso, vel tacito: Quia Ecclesia est libera & domina, & Episcopi non debent dominari fidei Ecclesiarum, nec inuitas onerare, nec opprimere: Sunt enim ministri & Oeconomi tantum, non Ecclesia domini. Si autem Ecclesia consenserit, ceu vnum corpus cum Episcopo, possunt super se imponere, quicquid volent, saluè pietate, rursum etiam pro arbitrio, omittere. Sed hanc potestatem Episcopi non querunt, volunt dominari, & in suo arbitrio solo omnia habere: hoc nobis non est concedendum, nec vltimo modo participandum huic iniquitati & iniuria seu oppressioni Ecclesia & veritatis.

IIII.

Episcopus, vt Princeps, multò minùs potest super Ecclesiam imponere quicquam, quia hoc esset prorsus confundere has duas potestates, & tum verè esset Allotriepiscopus, & nos non admitteremus eum, tum essemus paris sacrilegij rei. Hic potius est moriendum, quam hac impietas & iniquitas committenda. Loquor de Ecclesia, vt Ecclesia, distincta iam à ciuitate politica.

Episcopus

V.

Episcopus, ut Princeps, potest suis subditis imponere, quicquid visum fuerit, modo pium ac licitum sit, & subditi tenentur obedire: Obediunt enim tunc non ut Ecclesia, sed ut ciues. Est enim persona duplex in eodem homine. Sic Conradus à Tungen, præcipiendo suis Franci, ut Dux Franciæ, ieiunium, aut aliud licitum, cogit eos, qui ducem agnoscunt, ad obædientiam, sed non eos, qui Episcopum agnoscunt, scilicet, qui sunt sub aliorum Principum dominio, etiam si sint sub Ecclesia Herbipolensi. Sicut Pomeranus cogit suum seruum ad Oeconomicam suam legem, sed non Ecclesiam suam Vuittenbergensem. Quod tu de Rege Ninivæ arguis, vides esse dictum merè politicum, non attento, an sit Ecclesia vel gentilitas sub ipso. Sic si præcipiat Cæsar generaliter omnibus ieiunium, obædiunt etiam ij, qui sunt in Ecclesia: Quia Ecclesia est sub Cæsare secundum carnem: Sed non obædit, ut Ecclesia. Idem est de Rege Iosaphat.

Verùm de Machabæis clarum est, quòd sua Encania, non ipsi soli instituerint, sed totius populi vno consensu: idem consensus potuisset eadem tollere: licet & hic multum fuerit politici statuti, imò totum ferè fuerit politicum, dominantibus scilicet Machabæis. Nec tamen sine consensu populi statutum est. Quare neq; Ecclesiastico, neq; profano iure possumus Episcopis tribuere potestatem, super Ecclesiam statuendi quicquam, quantumvis licitum & pium, quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona.

Quòd si etiam vi cogere & exigere velint, non debemus obædire aut consentire: Sed potius mori pro distinctione seruanda istarum administrationum, hoc est, pro voluntate & lege Dei, contra impietatem & sacrilegia. Adde, si dixerint (quod tamen non facient) periculo suo se velle nos grauare, & tanquam Tyranni à nobis haberi, & exigere, ne malo resistamus: Resistendum est, nec villo opere obædiendum, sed contrarium faciendum: Quia hic non solum fertur malum, sed confirmatur iniquitas, & negatur pietas saltem ipso opere & patientia. Si autem vi manuum cogerent ad ieiunandum, scilicet auferendo cibos, aut alligando in carcere, hic tutò toleratur malum, nullo consensu operis aut verbi addito. Hic verò mihi cogitationes oriuntur, ne perulitemur fallacijs & fucis eorum, scilicet si prætendant, Cæsarem ut Cæsarem, se verò ut Principes velle talia statui aut statuta retineri ab Ecclesia, non ut ab Ecclesia, sed ut à subditis, & hoc prætextu totam illam tyrannidem confusionis resuscitare & confirmare, ac sic Ecclesiam nihilominus oppressam & subiectam Episcopali potestati habere. Hic ego sentio Diuina autoritate nos prohiberi, ne illis cedamus: Quia Christus prohibet impium & peccatorem pro iusto agnoscere, nisi manifestè pœnituerit. Matth. 18. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut Ethnicus & publicanus. Cum igitur Episcopi manifestè sint rei confuse istius Tyrannidis & oppressæ Ecclesiæ, non licet eis credere, nisi pœnitentia quadam manifesta prius resciderint & damnauerint leges priores, & vniuersas res gestas ex confusa Tyrannide. Quòd si detrectent, clarum est eos velle impœnitentia & impunitate gaudere, & omnes abominationes suas dolo & fraude restituere, & mentiri, sese ut Principes, seu Cæsarem ut Cæsarem præcipere. Videamus igitur, quomodo cautè ambulemus erga eos, quia pleni sunt omni dolo & fallacia Dei sui Satane, ne aliquos nostrum apprehendant, & postea aculeum & immedicabilem singultum relinquunt de Ecclesia prodita, & reedificata abominatione.

Possent hac fraus (si omnino per vim obtruderetur) etiam in hoc deprehendi. Si Herbipolensis

polensis Episcopus non solum præciperet illis, quorum Dux est, sed simul illis, quorum Episcopus est. Sic si Papa non solum præciperet subditis sui dominij temporalis, &c. & sic de alijs.

Haftenus potestis concedere tutò potestatem Traditionum Episcopis: si tum aliquo pæ-
 ño Ecclesia opprimeretur, fieret hoc sine consensu & culpa nostra. Atque vellem id eos vrgeri
 & exigere, vt more Principum admitterentur cum suis traditionibus, non more Episcoporum.
 Sed Satan hoc non faciet, præsentiens laqueum suum in sese detorqueri. Eset tamen bu-
 num pro Duce Georgio, qui hac ratione fieret Episcopus Misnensis, Merseburgensis & Pra-
 gensis, scilicet mandaturus nomine suo, vt Episcopis tanquam suis iussis obtemperaretur: Sed
 multò melius pro Hassia Landgrauio, qui Moguntino nihil concederet, nisi Hamelburgum &
 Frislarium. Neq; in Thuringia Moguntino quicquam reliquum fieret, nisi curia Episcopalis
 Erffordensis. Sed hæc tu cõtemnis rudia & rustica, tamen digna sunt, qua tuis curiosis & inuti-
 libus quaestionibus respondeantur, cum videas, illos nihil minus velle, aut posse velle, quã vt pri-
 uano iure dominentur Ecclesijs, aut vt Principes mudi tantum habeantur. Volunt Episcopi esse,
 & nisi hoc vellent, quid essent? quid maneret? Quare velim te paulò quietiori animo esse. Et
 iam me fatigas ista solitudine tua frustranea, vt me penè tadeat ad te scribere, viden-
 tem, quàm nihil efficiam meis verbis. Imperitus sum sermone, sed non

scientia. Dominus Christus sit tecum, Amen. Ex

Exmo, die 21. Iulij. Anno

1530.

PHILIP.

PHILIPPVS MELANTHON

D. MARTINO LVTHERO.

ONDVM exhibita est nobis aduersariorum confutatio, & audio eius moræ causam esse, quia eam de Cæsaris consilio emendant, & demunt conuicia. Sed hodie accepi ex Campegio, intra paucos dies prodituram. Vbi prodierit, coniecturam capiemus de discessu. Nos enim petemus, vt permittant nobis *ἀνταπολογεῖσθαι*. Quod si concesserint, non diu manebimus.

Erasmus rescripsit Cæsari, apertè probans causam nostram, de coniugio sacerdotum, de votis, de vtraque specie. Hos enim articulos nominatim attigit.

Tu videris in responsionibus de traditionibus non nihil stomachari. Sed rogo te, vt sic mihi disputanti ignoscas. Magnæ res sunt, & qui adsunt, non multum adiuuant me. Satis certus sum, quòd non liceat Episcopis onerare Ecclesiam, & ita scripsi in confessione: neque id muto. Sed de alijs rebus tecum *συζητῶ*. Obsecro te, vt mihi non de efficiente causa traditionum, sed illa finali respondeas, quam ego posui quintam, scilicet, vtrum obseruationes electæ à pijs possint esse *λατρείαι*, vt, si Bernardus iam rectè sentiens de iustificatione, eligat certam obseruationem, an illa obseruatio possit esse cultus, seu opus, quo propriè agantur gratiæ, & laudetur Deus. Id est enim quod vocat Thomas *λατρεία*. Ego sentio tale opus tantum esse corporale exercitium, non cultum, vt si certis diebus ieiunent, finem operis esse proprium corporis castigationem, non cultum, seu laudem Dei. Loquor enim de fine immediato, & iudico Bernardum falli, quòd id opus interpretatur esse cultum. Ita si Petrus constituat obseruationem dici Dominici, id opus iudico non cultum esse, sed habere vtilitatem corporalem, vt certo die conueniat populus. Sed Thomas reclamationat, facit cultus ex his *ἰδελοθρησκείαις*: idem de votis scribit. Obsecro te, ne grauere mecum de his rebus confabulari per literas. Non enim nihil ad-

fert vtilitatis hæc commemoratio. Vale felici-

ter. 27. Iulij, Augustæ 1530.

L 4

M. PHI-

M. PHILIPPO, CONFESSO
RI CHRISTI, MARTYRI VE-
RO, FRATRI SVO CHA-
rissimo.

Gratiam & pacem in CHRISTO.

AM tertio vel quarto de traditionibus mihi scribis, mi
Philippe, & vel ego te non intelligo, vel tu disputas de
impossibili, scilicet, an Bernhardus iam recte sentiens,
possit sibi certam obseruatione eligere, & dicere, hoc
sit cultus Dei, gloria & laus Dei, vel pro gratijs agendis
Deo. Est plane casus impossibilis, implicans manifestam contradi-
ctionem. Nam dicere, Hoc esto cultus Dei, non est Bernardi, sed
vnius & solius Dei. Quare Bernhardus recte sentiens nunquam po-
terit dicere, Hoc esto cultus Dei, aut desinet recte sentire. Quid e-
nim esset hoc aliud, quam se extollere supra Deum & σελασμεναι cum
eius? & quid aliud prohibet primum preceptum, & vniuersi Prophe-
tae, quam eiusmodi cultus operum? Nam sint sane finales causa pro-
fus diuinae, nedum licita, hoc additamento (sit cultus Dei) per ho-
minem fiunt summæ blasphemiae vt sacrilegia. Quasi scilicet homo
velit Deum facere, aut docere, quomodo colendus sit. Quare, vt tu
dicis, tale opus non est cultus, sed exercitium. Ita & ego sentio, imò
certo scio, sine illo additamento esse solum exercitium. Hoc volo,
cùm de efficiente causa loquor, Nam si efficiens causa non est, fina-
lis causa est necessario Chymæra. Cogis itaq; me mirari, & prorsus
dubitare, quid fiat, quod efficientem sic reijcis, & finale sic vrges. Ego
plus dico: Illud ipsum opus electitium Bernardi, etiam sine addi-
tamento, ipsa sua singularitate esse periculosum, & scandalo penè
simile. Quasi iam non satis omnia nostra generali Dei precepto
sint in cultum Dei ordinata, vt in gloriam Dei omnia faciamus, di-
camus, feramus, viuamus, nisi ille singularis serius veniat cum suo
electitio opere, sine omni necessitate, sine verbo Dei, & nobis spe-
ctaculum prebeat, quasi melius quiddam ostensurus, quam cetera,
quæ iam statuta diuinitus habemus, cùm neq; ijs simile quicquam
possit aut debeat censer, quicquid homo excogitarit. Tu videris
an recte te intellexerim, aliter iam nō cogitare ex verbis tuis potui.
Dominus faciat vos breui reduces.

ALIA.

ALIA.

Intelligo sanè, mi Philippe, nolle contemni à me tuas causas finales traditionum. Quare contrà ego quoq; protestor: Primum, nolle me contemni à te meas causas efficientes traditionum. Sensibus hæc imis (res est non parua) reponas, Nihil est quod causas finales quis iactet, si nulla sit causa efficiens. Hoc nosti. Quare cum neq; Principes, neq; Episcopi potestatem habeant traditiones in Ecclesia statuendi, nihil est quod iactent pium esse, licitum esse, exercitium esse, *εὐχαριστία* esse, disciplinam esse. Deus ista omnia non curat, sed mandatum suum exigit. Ademta igitur causa efficiente, nō potest resisti vllis abominationibus Antichristi, quin dicat, hoc pium est, hoc licitum est, &c. Quis enim erit hīc iudex? quis definitor? Exempla sunt quæ vrgebunt & facillè obtinebunt. pium erat filium immolari exemplo Abrahæ. pium erat (ait Muntzerus) occidere reges Chanaan & Amorrhæos. Ergo occidamus. Igitur à causa efficiente non discedo. Hoc primum. Secundò, causæ tuæ finales sunt omnes impossibiles. Nam si quæram, quæ sint illa pia vel licita per traditiones statuenda, dices, Eucharistia, disciplina, &c. At hæc iam verbo diuino sunt statuta, præcipit enim Deus orare, prædicare, gratias agere, exercere carnem, erudire populum, & pueros. Da igitur mihi opus aliquod traditionibus subiectum, An purgatorium, fraternitates, peregrinationes, cultum sanctorum habis? Hæc scilicet sunt extra verbum Dei, ac simul impia quoque. Nullum igitur cum sit opus, quod traditio de nouo possit statuere, consequens est, vt opus iam diuinitus præceptum apprehendat, & velut prædicamentum substantiæ præsupponatur, quod postea solenniter, vt dicunt, vestiat, & quantitate, & qualitate, Vbi, Quādo, ad aliquid: vt, Gratias agere est opus traditionis, imò non traditionis, sed præcepti diuini, sit verò traditionis, dum ea dictat hac hora, hoc loco, hac voce, tanta mora, hoc habitu, hoc gestu volumus ea efficere. At hæc prædicamenta in operibus suis Deus voluit esse libera, & vera accidentia, nequaquam verò substantiam. Iam redit disputatio ad circulum suum, quòd nec ista accidentia vllus potest alijs imponere, nisi iussus, & causa efficiens à Deo vocatus, sicut dicit: Si quis loquitur & ministrat tanquam verbo & virtute Dei. Hæc de traditionibus sentio, verum, an te & tua intelligā, nescio. Quòd

traditionibus mīscēs *ἐκ θεολογησκειῶν* cum tuo Bernhardo, quem pō-
 nis rectè sentientem, & tamen eligere certum ieiunium pro gratijs
 agendis: Hoc ego non voco traditionem à potestate institutam,
 sed electitiā priuati hominis operationem. De quo sic arbitror,
 non licere Bernhardo tale ieiunium vel ordinem eligere: Deroga-
 ret enim hæc singularitas vel ordo cæteris ordinibus & operibus
 Dei, cū omnia nostra fieri debeant in nomine Christi, & ad glo-
 riā DEI. Illa verò singularitas obscuraret omnia hæc exemplo peri-
 culoso, & scandalo imperitis noxio, & sicut Scriptura loquitur,
 scandalo coram cæcis. Quanquam si etiam hoc scandalum tolera-
 retur eo remedio temperatum, quod simul doceretur iuxta hunc
 Bernhardi ordinem (sicut oportet de operibus doceri) multò san-
 ctiorem esse quemlibet ordinem Dei, & multò aptiorem ad gra-
 tias agendas, & deo millies probatiorem, quàm illum singularem
 & electiuum, non esset metuendum illam *ἐκ θεολογησκειῶν* praualtu-
 ram. Sed hæc extra causam. Summa hæc est: Non licere *λατρείαν* vl-
 lam inuenire aut eligere, absq; expresso mandato Dei & certo ver-
 bo. Sic enim hætenus docuimus, & rectè. Hæc accipe à me, vt di-
 uinante magis de tua sententia, quàm perspiciente: Forte alijs sum
 distractus cogitationibus, vt tua minùs videam. Alioqui mihi mi-
 rum est, cur talia quasi ignarus quæras, cū sciam te optimè omnia
 nostra intelligere. Ego puto in omnibus his sufficere causam effi-
 cientem, scilicet, quòd Bernhardus non debeat talem cultum eli-
 gere aut sequi, quia non est ad hoc vocatus, nec habet verbum Dei,
 per quod fiat causa efficiens. Alioqui cultus ipse, & finalis causa
 per sese essent sancta, si verbo Dei mandaretur, hoc est, mea opinio
 ne fieret cultus efficiente causa verè sancta.

Noua hic nulla, nisi quòd Augustæ Cæsari noua domus ædificatur, vt
 multis annis in Germania commoretur, Deinde quòd sint inter
 nostros Augustæ, nempe Philippum, Ionam & totum
 collegium magnæ turbæ. Vale. Datum

ex Eremo, die 3. Au-

gusti.

Dum

DVm hanc Epistolam, die tertio Augusti, Lutherus Coburgæ scribit: Augustæ tandem CONFVTATIO exhibitæ confessionis, à Pontificijs Theologis composita, & demtis conuitijs emendata, in Palatio Cæsaris, præsentè Cæsareæ M. Rege Ferdinando, Electoribus, Principibus & legatis publicata est. Initio Cæsar, paucis verbis, per Fridericum Palatinum præfatur, se ad Electoris Saxonie & coniunctorum Principum & ciuitatum articulos, Responzionem, de consilio aliquot doctorum & peritorum ex multis nationibus, scripto comprehendi curasse, quod etiam Cæs. M. ipsius probatum fuerit. Id Electori nominato, & coniunctis Principibus nunc prælectum & publicatum iri. Deinde Alexander Suceissius, Cæsareæ M. Secretarius, scriptum prælegit, Cuius hæc verba fuerunt.

CONFVTA-

Im Jahr 1710, die erste Ausgabe, die in der
Druckerei der Universität zu Halle erschienen ist.
Die erste Ausgabe, die in der Druckerei der
Universität zu Halle erschienen ist, ist die erste
Ausgabe, die in der Druckerei der Universität
zu Halle erschienen ist. Die erste Ausgabe, die
in der Druckerei der Universität zu Halle
erschieden ist, ist die erste Ausgabe, die in
der Druckerei der Universität zu Halle
erschieden ist. Die erste Ausgabe, die in der
Druckerei der Universität zu Halle erschienen
ist, ist die erste Ausgabe, die in der
Druckerei der Universität zu Halle erschienen
ist.

COPIA